

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Mgr. Marcela Buřilová

Programované vyučování ve výuce identifikačního popisu

Rigorózní práce

Konzultantka rigorózní práce: PhDr. Anna Stöcklová

Praha 2007-05-21

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 21. května 2007

Marcela Růžičková

.....
podpis rigorózanta

Identifikační záznam

BUŘILOVÁ, Marcela. *Programované vyučování ve výuce identifikačního popisu* [*Programmed instruction in education of bibliographical description*]. Praha, 2007. 120 s. + 1 CD. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Konzultant rigorózní práce Anna Stocklová

Abstrakt

Tématem rigorózní práce je uplatnění programovaného vyučování ve výuce předmětu identifikační popis.

Práce se věnuje teorii učení a programovaného učení. Jsou uvedeny základní principy uplatňované při tvorbě výukových programů. Hlavní část práce je věnována tvorbě výukového programu pro předmět identifikační popis. Je uveden výběr učební látky a metodiky, popsána tvorba celého programu jak z věcného tak formálního hlediska. Dále je uvedena metodika použití programu a shrnuty zkušenosti práce s ním.

Klíčová slova

programované učení, výukové programy, e-learning, identifikační popis, katalogizace

OBSAH

Předmluva.....	6
1 Učení a programované učení.....	8
1.1 Učení.....	8
1.1.1 Definice učení.....	8
1.1.2 Druhy učení.....	8
1.1.3 Fáze učení.....	9
1.1.4 Zákony učení.....	10
1.1.5 Činitelé ovlivňující průběh učení.....	10
1.1.6 Učební styly.....	11
1.1.7 Shrnutí.....	12
1.2 Programované učení.....	13
1.2.1 Počátky a vývoj.....	13
1.2.2 Základní principy programovaného učení.....	14
1.2.3 Didaktika programovaného učení.....	18
1.2.4 Příprava programovaného učení.....	18
1.2.5 Průběh programovaného učení.....	18
1.2.6 Volba učební látky.....	19
1.2.7 Metoda CPM.....	19
1.2.8 Omezení programovaného učení.....	23
1.2.9 Přínos programovaného učení.....	24
2 Program pro výuku identifikačního popisu.....	25
2.1 Jmenná katalogizace (identifikační popis).....	25
2.2 Identifikační popis jako učební předmět.....	26
2.3 Výukový program pro katalogizaci.....	27
2.4 Metodika.....	29
2.5 Tvorba obsahu.....	30
2.6 Programové zpracování.....	33
2.7 Grafické zpracování.....	34
3 KAT – program pro výuku katalogizace.....	40
3.1 Charakteristika programu.....	40
3.2 Lekce 1.....	41
3.3 Lekce 2.....	48
3.4 Lekce 3.....	54
3.5 Lekce 4.....	60
3.6 Lekce 5.....	67
3.7 Lekce 6.....	73
3.8 Lekce 7.....	77
3.9 Lekce 8.....	83
3.10 Opakovací lekce.....	90
3.11 Příklady katalogizačních záznamů.....	91
3.12 Shrnutí.....	104

4	Výuka s KATem	105
4.1	První verze	105
4.2	Verze pro Windows	106
4.3	Metodika používání	107
4.4	Zkušenosti s používáním programu	109
4.5	Další uživatelé programu	111
4.6	Dostupnost programu	112
4.7	Využití výukového programu pro klasifikaci	113
	Závěr	114
	Použitá literatura	116
	Seznam vyobrazení	119

Předmluva

Tématem rigorózní práce je uplatnění programovaného vyučování ve výuce předmětu Identifikační popis. Téma jsem si vybrala, protože více než 15 let vyučuji identifikačnímu popisu a po celou dobu se věnuji aplikaci programovaného učení v tomto předmětu

Identifikační popis patří k základním předmětům, vyučovaným na školách připravujících na profesi knihovníka a informačního pracovníka. Jedná se o předmět náročný jak z hlediska rozsahu vyučované látky, tak z hlediska metodického vedení výuky. Využití programovaného učení je jednou z možností, jak výuku zefektivnit a zároveň osvěžit jiným přístupem. Dále se nabízí možnost využití výukového programu mimo kontaktní hodiny pro samostatnou přípravu studentů, což je v současné době velmi žádané. Kromě zvýšení komfortu pro studenty v denním studiu je možné také využití v rámci distančního vzdělávání jako specifickou formu e-learningu. Vzhledem k nezávislosti použití je možné také využití v rámci doškolování a rekvalifikace v knihovnách a informačních institucích.

Výukový program byl zpracován jako původní program pro výuku katalogizace na Vyšší odborné škole informačních služeb. Inspiraci jsem našla v učebnicích programovaného vyučování pro jmenný popis Doc. Hany Vodičkové¹. Pro formulaci katalogizačních zásad byly použity normy a pravidla platné pro oblast jmenné katalogizace v České republice^{2,3}.

Rigorózní práce obsahuje teoretickou kapitolu věnující se obecně procesu učení a programovanému učení. Jsou vyjmenovány základní principy a zhodnoceno, jak se uváděné skutečnosti uplatňují ve výuce.

Těžiště práce je věnováno výukovému programu KAT. Je popsán proces tvorby programu, a to zejména výběr látky a nároky na formulaci textu, volba metod prezentace učební látky a kontroly naučeného, tedy věcný obsah programu. Programové řešení a grafické ztvárnění programu je uvedeno jen stručně, protože vychází z obsahu učiva a zvolených vyučovacích metod.

¹ VODIČKOVÁ, Hana; KINDLMANOVÁ, Marie. *Základy jmenného popisu informačních pramenů. Programovaný učební text. Experimentální verze*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 2 sv.

² AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION. *Anglo-americká katalogizační pravidla : druhé vydání, revize 1988. Překlad Národní knihovna v Praze. 1. české vyd.* Praha : Národní knihovna, 1994-2006. 686 s. ISBN 80-7050-187-1, ISBN 80-7050-278-9.

³ *ISBD(M) : mezinárodní standardní bibliografický popis pro monografie*. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna, 1993. 62 s. ISBN 80-7050-166-9

Samostatná kapitola je věnována vlastnímu obsahu programu - jsou uvedeny jednotlivé výukové lekce včetně vývojového diagramu průchodu každou lekcí, charakterizovány opakovací lekce a jejich funkce a uvedeny použité příklady katalogizačních záznamů včetně formulace uplatněného katalogizačního pravidla

Na závěr je zhodnoceno používání programu ve výuce pro různé typy studia, uvedeny zkušenosti a nastíněn další vývoj.

Celkový rozsah práce je 120 stran textu, k práci je přiložen výukový program KAT na kompaktním disku. Text práce je psán podle běžných zvyklostí s řádkováním 1,5 a oboustranným zarovnáním. Pro odlišení je text výukového programu psán s řádkováním 1,0 a s levostranným zarovnáním.

Použité prameny jsou citovány na příslušné stránce jako poznámka pod čarou, uveden je celý bibliografický záznam s lokalizací citované části. Celkový soupis použité literatury je uveden za textem práce, záznamy jsou seřazeny abecedně podle jména autora, popř. podle názvu dokumentu. Počet citovaných pramenů je 34 a jsou citovány podle normy ISO 690 a ISO 690-2.

A na závěr je mou milou povinností poděkovat PhDr. Anně Stocklové za laskavou péči při vedení práce

1 Učení a programované učení

1.1 Učení

1.1.1 Definice učení

Ačkoliv je proces učení běžnou činností každého člověka v průběhu celého jeho života, podat jeho přesnou definici není jednoduché. V odborné literatuře můžeme najít množství definic různých filozofických a psychologických škol, které vymezují obsah i formu s důrazem na odlišné aspekty. S pojmem učení se setkáváme především v oboru psychologie a pedagogické psychologie. Psychologie rozeznává širší a užší vymezení pojmu učení.

V širším významu „*Učení znamená získávání zkušeností a utváření jedince v průběhu jeho života, naučené je opakem vrozeného.*“¹ Zahrnuje učení všech živočichů, tedy i člověka. V procesu učení můžeme rozeznat různé způsoby – učení mimovolně, nevědomé a záměrné.

V užším slova smyslu je učení vymezeno jako záměrná, cílevědomá a systematická činnost člověka při získávání vědomostí, dovedností a návyků a forem chování. Uskutečňuje se zpravidla pod vedením učitele jako tzv. řízené učení, ale proces učení je součástí také sebevzdělávání a sebevýchovy.

Jiří Mareš podává vyčerpávající definici učení: „*Učení je proces, v jehož průběhu a důsledku mění člověk svůj soubor poznatku o prostředí přírodním a lidském, mění své formy chování a způsoby činnosti, vlastnosti své osobnosti a obraz sebe sama. Mění své vztahy k lidem kolem sebe a ke společnosti, ve které žije – a to vše směrem k rozvoji a vyšší účinnosti.*“²

1.1.2 Druhy učení

V různých psychologických školách najdeme různou typologii druhů učení. V zásadě je dost těžké oddělit jednotlivé typy, protože se v procesu učení obvykle uplatňuje několik typů současně.

---

¹ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karlova univerzita, 1993. S. 62.

² MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáků a studentů*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. S. 47.

- senzomotorické (fyzické)

učení se pohybovým činnostem, rozvíjí se zejména senzomotorické dovednosti a schopnosti a procesy názorného poznávání

- psychické

učení se odolnosti proti okolním vlivům a schopnosti prosadit se

- kognitivní učení

učení se poznatkům o okolním světě, rozvíjí se zejména osvojování vědomostí

- učení se intelektovým činnostem

učení se řešení situace na základě myšlenkových procesů

- sociální učení

učení se komunikaci v lidské společnosti; rozvíjí se schopnost žít mezi lidmi, jednat a spolupracovat s nimi, vycházet s nimi.“^{1 2}

1.1.3 Fáze učení

Proces učení probíhá v reálném čase a můžeme stanovit jednotlivé fáze tohoto procesu

- motivační

zahrnuje pohnutku, stimul k učení. Pohnutky k učení rozdělujeme na vnitřní (vlastní zájem, touha po vědění, přesvědčení o užitečnosti, snaha o prosazení a uplatnění se) a vnější (strach z neúspěchu, snaha vyhnout se nepříjemnostem)

- poznávací

motivovaný člověk postupně proniká do problému, orientuje se v látce, kterou si má osvojit; poznává nové skutečnosti a souvislosti

- výkonná

samotný proces učení, získávání vědomostí, dovedností a návyků, pochopení látky, vyřešení úlohy; učící se je schopen podat nějaký výkon

- kontrolní

ověřování získaných vědomostí, dovedností a návyků, tato fáze by neměla chybět, ale často k ní v rámci učení nedochází,³ obvykle člověk teprve s delším časovým odstupem hodnotí výsledky svého učení

¹ ČAP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karlova univerzita. 1993. S. 63.

² SOUČEK, Václav. *Úvod do pedagogiky*. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity. Dostupné z: <http://home/pf.jcu.cz/~vsoucek/03ped.doc>

³ ZLAMALOVÁ, Helena. *Alternativní metody vzdělávání na vysoké škole*. [online] Centrum pro studium vysokého školství. Dostupné z: <http://everest.natur.cuni.cz/seminar/2005/prezentace/zlamalova.ppt>

1.1.4 Zákony učení

Proces učení má rozmanitou podobu závislou na druhu učení. Přesto lze najít společné znaky a vyvodit z nich obecné zákony učení:

- motivace

zahrnuje vnitřní a vnější činitele motivace, např. novost situace, předmětu nebo činnosti, uspokojení žáka z činnosti, úspěch nebo neúspěch, zájmy žáka v souvislosti s životními perspektivami, souvislost s předchozí činností, odměna a trest, seberealizace žáka, společenské uplatnění apod

- transfer

představuje přenesení poznatků nebo dovedností získaných při jedné činnosti na jinou činnost. Může se jednat o pozitivní či negativní přenos. Je třeba počítat s tím, že učení nezačíná s nulovými znalostmi a dovednostmi

- opakování

k zapamatování si naučeného je nezbytné opakování a to v dostatečném počtu a také ve vhodném časovém rozložení. Funkčnost paměti lidského mozku podléhá fyziologickým zákonitostem a jejich respektování je nezbytné.

- zpětná vazba

kontrola, zda proces učení proběhl úspěšně. V řízeném učení dostává žák zpětnou vazbu od učitele, ale v rámci zkoušení se jedná pouze o dílčí zpětnou vazbu. Vždyť se učíme pro život ne pro školu.

1.1.5 Činitelé ovlivňující průběh učení

Proces učení, a to jeho průběh a výsledky, ovlivňuje celá řada činitelů. Můžeme je formálně opět rozdělit na vnitřní a vnější. Patří k nim: činitelé související s učícím se jedincem (tělesný stav, psychický stav, intelekt, charakter, nadání, typové zvláštnosti apod), činitelé související se situací (prostředí, mikroklima, denní režim, organizace učení, časové souvislosti, předcházející a následná činnost apod), činitelé související s předmětem učení (charakter předmětu, učební materiál, způsob učení, individuální učební styl apod), činitelé související s osobností učitele (erudice učitele, učební metody, empatie apod).

1.1.6 Učební styly

Každý člověk používá svůj styl učení. Jedná se o vlastní postup žáka při učení. Učební styl vzniká na vrozeném základě kognitivního stylu a v průběhu života se rozvíjí, lze ho ovlivňovat a měnit záměrně i bezděčně, byť změna není snadná ani rychlá.¹

Učební styly můžeme rozdělit a pojmenovat podle různých hledisek. Níže je předložen přehled nejčastěji uváděných kritérií podle osobního přístupu žáka k učení a podle způsobu vnímání

- zkušenostní učební styly:²

- aktivní - učení vykonáváním nějaké činnosti. Člověk s aktivním stylem učení lze charakterizovat jako činorodého, otevřeného všemu novému. Negativní stránkou tohoto stylu je nechuť k systematické práci a sklon k povrchnosti.
- reflektivní - učení shromažďováním a vyhodnocováním informací z různých zdrojů. Člověk s reflektivním stylem učení si udržuje určitý odstup od okolí, preferuje klidné a strukturované situace s dostatkem času na přemýšlení a vyhodnocení. Negativní stránkou tohoto stylu je nerozhodnost a nepružnost.
- teoretický - učení zobecňováním a racionalizováním. Člověk s teoretickým stylem učení bývá perfekcionista, proniká do podstaty problému a definuje základní principy. Negativní stránkou tohoto stylu je jistá nepraktičnost a problémy v komunikaci s ostatními.
- pragmatický - učení řešením konkrétního úkolu. Člověk s pragmatickým stylem učení bývá praktik, vyhledává nové myšlenky a využívá je při řešení problému. Negativní stránkou tohoto stylu je netrpělivost a nedostatek systematického přístupu.

Uvedené styly učení vycházejí z povahy žáka a učitel má poměrně omezenou možnost je ovlivnit.

- kognitivně vymezené styly³

- hloubkový - učení se snahou porozumět smyslu látky, s hlubším vhledem a

¹ MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáků a studentů*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. S. 75.

² JAROŠOVÁ, Eva. Znáte svůj styl učení? Obohaťte ho! *Učitelské listy*. ISSN 1210-7786 Roč. 13 (2005/2006), č. 8, s. 1-2 přílohy Ředitelské listy

³ MECHLOVÁ, Erika; MALACH, Josef. Elearning a styly učení. In: *Konference BELCOM'03*. Dostupné z: http://web.cvut.cz/cc/icsc/belcom03/zvane_prednasky/mechlova.doc

hledáním souvislostí s dřívějšími poznatky. Učíci se přistupuje k učení se záměrem skutečně porozumět látce.

- povrchní - učení konkrétní části látky bez souvislostí a hlubšího porozumění
Učíci se přistupuje k učení se záměrem splnit požadavky reprodukováním učiva
- utilitaristický - učení charakterizované snahou uspět a získat co nejlepší ohodnocení. Učíci se přistupuje k učení se záměrem uspět jakýmkoli způsobem.

I v tomto případě se jedná o definování učebního stylu, který vychází z charakterových vlastností žáka a možnost jeho ovlivnění učitelem je poměrně malá.

- senzorní styly¹

- vizuální - učení, při kterém převažují zrakové vjemy, tj. učení se textovým či obrazovým informacím
- auditivní - učení, při kterém převažují sluchové vjemy, tj. učení se informacím ve zvukové podobě
- kinestetický - učení, při kterém převažuje vnímání celé situace a spojené s pohybovou činností a prožitkem.

V tomto případě může učitel vhodně přizpůsobovat učení jednotlivým senzorním stylům učení. V tradiční škole převažovalo vyučování kombinující výklad učitele s prací s texty. Tento způsob vycházel vstříc vizuálním a auditivním typům učení. V posledních letech se však objevuje dostatek způsobů uchopení učební látky, které respektují i kinestetický styl učení. Žáci s tímto stylem učení tak mají rovnocenný přístup k učení a pro oba další typy to jistě představuje obohacení výuky.

1.1.7 Shrnutí

Z uvedeného vyplývá, že učení je složitý proces, na který má vliv mnoho faktorů. Abychom zvýšili jeho atraktivnost a úspěšnost, je třeba rozšířit přístup k učivu a nabídnout i jiné možnosti vnímání a osvojování látky než jsou tradiční metody výuky,

---

¹ HRBÁČKOVÁ, Karla. *Základy pedagogiky*. [online]. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. 2006. Dostupné z: http://web.fhs.utb.cz/cs/docs/z_klady_pedagogiky.ppt

keré představuje přednáška a učebnice, tj. zvukový slovní projev doplněný psanou textovou informací. Jednou z možností využívající znalosti o zákonitostech učení je programované učení

1. 2 Programované učení

1.2.1 Počátky a vývoj

První možnosti využití programovaného učení byly popsány už ve 20. letech 20. století. Sydney L. Pressey (1888 – 1979) tehdy zkonstruoval stroj na přezkušování žáků. Testoval jejich výkony a vyhodnocoval výsledky učení. Chtěl původně osvobodit učitele od opravování žákovských testů. Přitom zjistil, že se jeho stroj dá využít i pro učení.

Programované učení jako cíleně koncipovaná činnost se objevuje v 50. letech 20. století. Za zakladatele je považován profesor psychologie Harwadské univerzity Burrhus Frederic Skinner (1904 – 1990). Stanovil hlavní zásady programovaného učení a sestavil první programy. Uplatňoval lineárnost postupu programem a podřizoval se tezi zpevnování správnou odpovědí.

Na Skinnerovu práci navázal Norman A. Crowder (1921 – 1998) se svým větveným programem. Oproti svému předchůdci uplatnil práci s chybou v učení, počítal s různou úrovní žáků a tomu přizpůsobil varianty jednotlivých částí programu, takže žák procházel programem podle úrovně svých znalostí a dovedností. Proto se Crowderova koncepce nazývá adaptivní.

Dalším představitelem programovaného učení byl anglický matematik Gordon Pask (1928 – 1996). Použil ještě složitější soustavu adaptivního řízení na základě strategických her.¹

Programované učení se neuplatnilo jen v anglo-saském světě. V 60. letech 20. století se touto problematikou zabývali vědci v tehdejších Sovětském svazu a Německé demokratické republice. V roce 1966 publikoval svou teorii algoritmického učení sovětský a po emigraci v roce 1976 americký vědec a pedagog Lev Nachmovič Landa (1927 – 1999), český překlad jeho knihy byl vydán až v roce 1973.

---

¹ *Programované učení jako světový problém*. Výbor statí připravil Václav Kulič. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1966. S. 17-75.

Ve stejné době se problematice programovaného učení začala věnovat i skupina českých pedagogů – jmenujme alespoň Václava Kuliče (1921 – 1998), Věru Kněžů (*1932), Danu Tollingerovou (1927 – 2004) a Marii Novákovou (*1923).

V České republice bylo publikováno několik studií v průběhu 60. a 70. let 20. stol., tedy ještě před začátkem používání počítačů jak v pedagogické praxi, tak v běžném životě. Bylo vytvořeno několik programovaných učebnic na bázi tištěného textu, ale jednalo se spíše o ojedinělé snahy nadšenců oživit stereotyp učení novými metodami, a větší odezvy v praxi škol jsme se nedočkali.

Čekali bychom, že nasazení výpočetní techniky do všech oblastí našeho života v 90. letech 20. stol. vyvolá opětovný zájem teoretiků pedagogiky o tuto oblast, ale nestalo se tak a od 70. let 20. stol. nebylo u nás publikováno nic nového k teorii a metodice tvorby programů pro výuku. Zato vzniklo velké množství nejrůznějších programů na podporu výuky, a to jak „učících“ programů, tak programů na procvičování. Zájem se soustřeďuje především na výuku základních škol a jde o podporu předmětů jako jsou: matematika, fyzika, chemie, přírodověda, český jazyk a dějepis. Na tvorbu původních učebních programů se zaměřila firma Pachner a zajišťuje i distribuci programů převzatých ze zahraničí.¹

1.2.2 Základní principy programovaného učení

V programovaném učení se samozřejmě uplatňují obecné zákony učení (viz 1.1.4), ale kromě toho můžeme stanovit specifické zásady, jejichž užití umožňuje výraznou efektivitu učení.

Výčet a charakteristiku jednotlivých principů je uveden podle Marie Novákové.²

Princip aktivní odpovědi

- učivo je žákům předkládáno formou otázky, úkolu nebo problémové situace. Vyžaduje se, aby žák sám zjevně reagoval. Nabízí se několik možností pro žakovu reakci, nejčastěji se uplatňuje volba mezi nabízenými odpověďmi nebo samostatné formulování odpovědi. Oproti tradičnímu učení je každý žák vtažen do procesu učení, musí sám reagovat a nespoléhat na aktivnější kolegy.

¹ Zpravodaj JP : informace nejen z výpočetní techniky pro všechny školy v ČR. Praha : Pachner. 1995- ISSN 1211-1589 Dostupné též z: <http://www.pachner.cz/html/typy/zpravodaj-ip-skolstvi-inzerce.htm>

² NOVÁKOVÁ, Marie. Programované učení z hlediska didaktiky. Praha : Státní pedagogické nakladatelství. 1969. S. 6-7.

Princip zpevnování

- přirozeným zpevněním nabytých znalostí nebo chování žáka je informace o výsledku učení. Žák musí vědět, zda jeho řešení je správné či nikoli. Informace o výsledku učení musí být dostatečně četná, bezprostřední, tj. zařazena v co nejkratší době po odpovědi, a plynulá, tj. v celém průběhu učení. Z hlediska učení je efektivnější, když žák postupuje úspěšně, tj. jeho odpovědi jsou správné

Princip malých kroků

- učení je účinnější, postupuje-li žák po malých dávkách. Učivo je tedy třeba rozčlenit na elementární jednotky, tzv. kroky. Přiměřenost velikosti kroku se hodnotí množstvím chyb ve výkonu, která by podle Skinnera neměla přesáhnout hranici 5 %. Jednotlivé kroky by tedy měly být opravdu malé, obvykle je to jedna nebo dvě věty textu nebo jedno schéma či obrázek u grafického sdělení. Příprava programu je tedy náročná na přesné a přitom stručné vyjádření podstaty vyučované látky

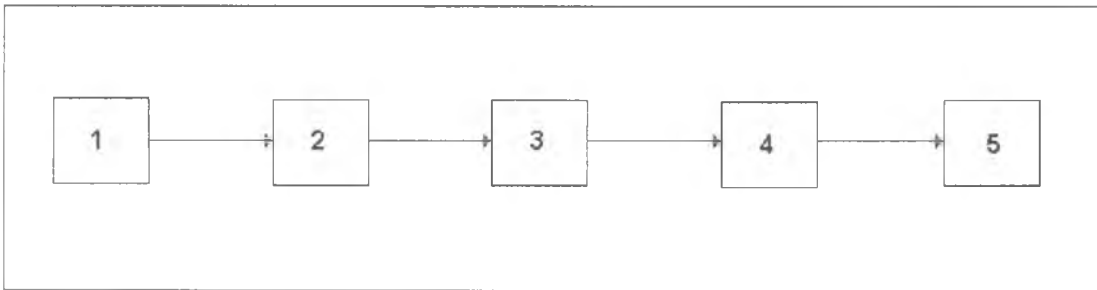
Princip vlastního tempa

- vyplývá ze skutečnosti, že zpevnění přichází bezprostředně po výkonu. Žák postoupí na další část výkladu až po správném zodpovězení otázky v předchozí části. Musí být tedy respektovány individuální zvláštnosti a možnosti každého žáka. Postup programem je individuální, umožňuje žákům učení vlastním tempem. Uplatnění vlastního tempa je velkou předností programovaného učení. Ve většině vyučovacích metod totiž čas postupu určuje průměrný žák, což znamená, že výborní žáci jsou v postupu brždění pomalejšími, ztrácejí zájem o učivo a nudí se, zatímco slabí žáci nestihají porozumět učivu a v látce se ztrácejí

Princip řízení

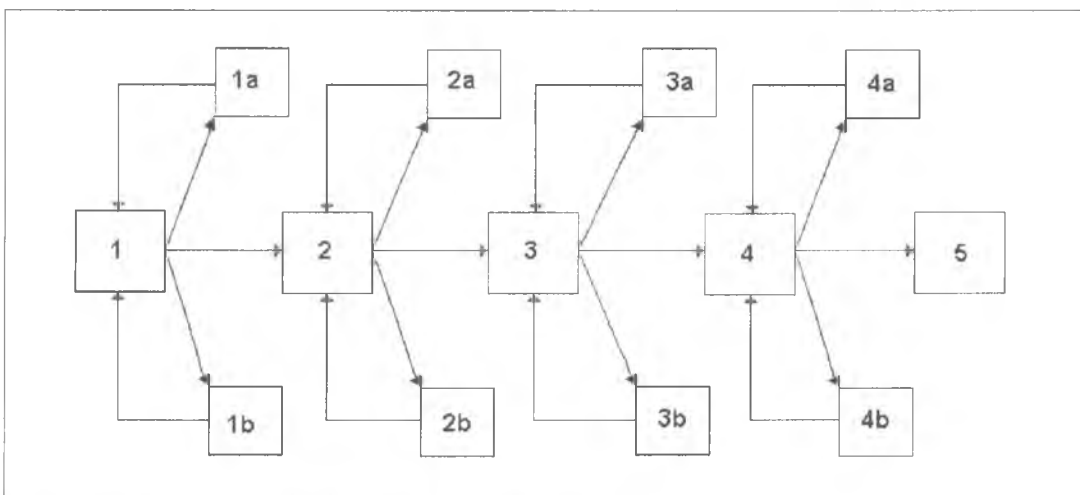
- vztahuje se ke koncepci programu nikoli k učem. Účinnost učení se totiž zvyšuje zdokonalováním jeho řízení. Koncepce programu proto musí odpovídat cíli učení, poznatky musí být v programu uspořádány s ohledem na porozumění celku i dostatečného procvičení jednotlivostí. Výklad a kontrola odpovědi musí být v rovnováze. V zásadě se uplatnily dva způsoby uspořádání programu: lineární a větvené podle toho, jaký je průchod programem. Pokud žák prochází přímo na další část programu a v případě neúspěchu se vrací o krok zpět a znovu prochází stejnou částí, jedná se o program lineární. V případě, že po neúspěšné odpovědi postupuje na jinou část programu, jedná se o program s mnohovýběrovou odpovědí. A pokud je struktura programu koncipovaná pro různé úrovně výkladu učiva podle zájmu

žáka, jedná se o větvený program. Příprava složitějších programů je ovšem mimořádně náročná.

Obr. 1 - schéma lineárního programu¹

Žák postupuje programem z jednoho kroku na druhý, nemá možnost volit další vysvětlení či doplnění látky, tj. přizpůsobit průchod svým individuálním potřebám.

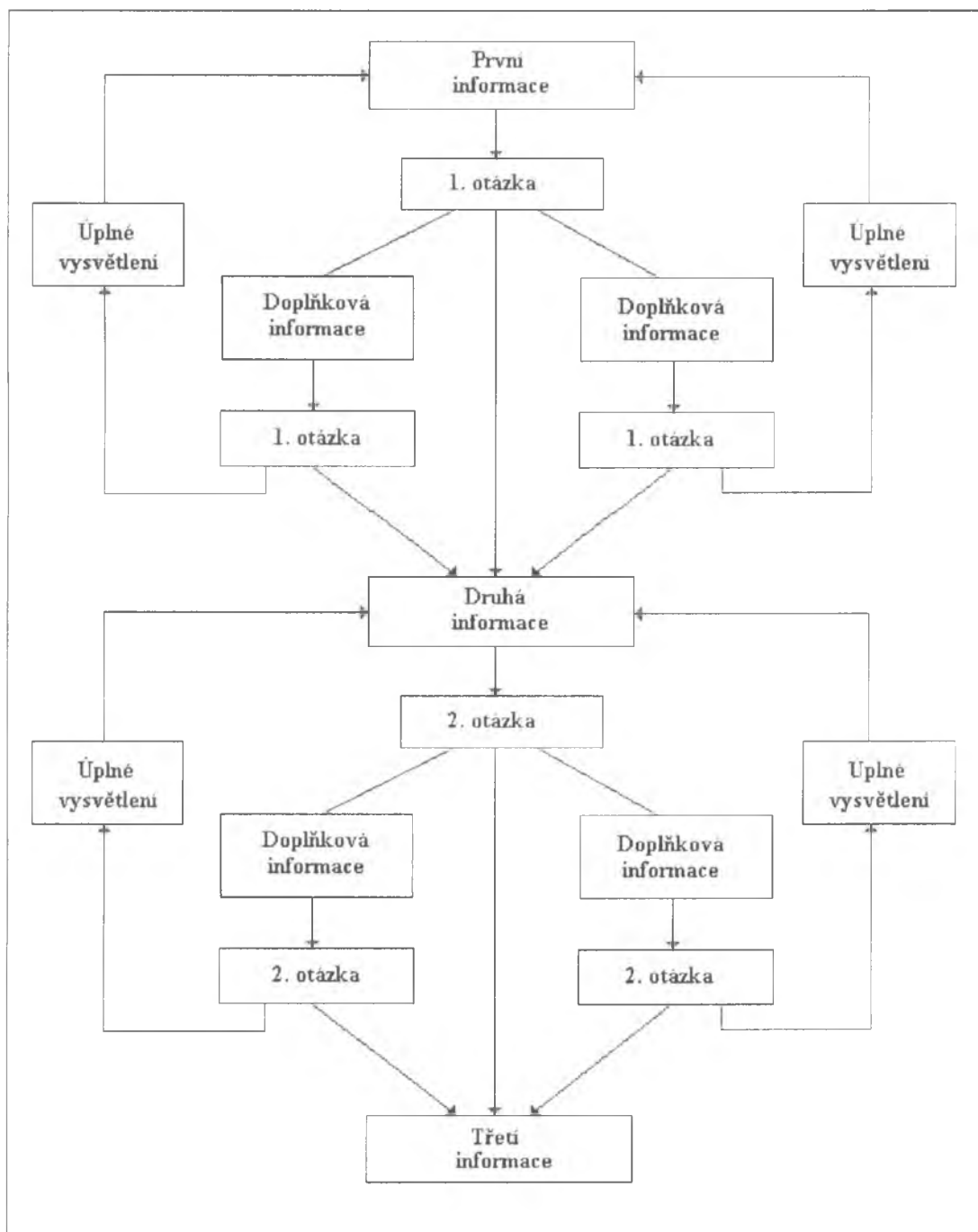
Obr. 2 - schéma programu s mnohovýběrovou odpovědí²

Z tohoto schématu je patrné, že žák volí, na kterou část programu postoupí, tj. zda jde základním směrem (z kroku 1 na krok 2) nebo volí další vysvětlení (z kroku 1 na krok 1a či 1b).

¹ Podle: NOVÁKOVÁ, Marie. *Programované učení z hlediska didaktiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969. S. 8

² Podle: tamtéž. s. 9

Obr. 3 - schéma větveného programu¹

Struktura větveného programu se užívá v případě, že se jedná o obsažnou látku. Je pak třeba pečlivě zvážit, co je nutné pro ovládnutí základní sumy znalostí a co je informace doplňková.

¹ Podle: NOVÁKOVÁ, Marie. *Programované učení z hlediska didaktiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969. S. 11

1.2.3 Didaktika programovaného učení

Programované učení se od přímého vyučování v mnoha aspektech odlišuje. Podstatně se mění vztah mezi základními činiteli výuky, tj. mezi učitelem, žákem a učební látkou. Nedochozí k přímému kontaktu učitele a žáka a mezi žáky navzájem. Je tedy oslabena společenská funkce vyučování.

Dále programované vyučování vylučuje přizpůsobení aktuálním podmínkám, např. náladě třídy, což se při přímé výuce běžně děje a je žádoucí. Při programovaném učení už do jeho průběhu nelze zasahovat, a proto musí být pečlivě připraveno. Program představuje vždy vypracování jednoho konkrétního postupu s jasně definovaným cílem a neumožňuje různorodé využití jako např. běžná učebnice.

Z těchto omezení vyplývá, že programované učení nemůže v úplnosti nahradit přímé vyučování. Může ho však s úspěchem obohatit a zpestřit.

1.2.4 Příprava programovaného učení

Programované vyučování klade vysoké nároky na přípravu. Učební látka musí být vyložena a procvičena tak, aby jí žák rozuměl a ovládl ji. Prvním předpokladem přípravy je přesné vymezení cíle učebního programu. K tomu je potřeba provést věcnou a didaktickou analýzu učiva.

Výsledkem věcné analýzy je rozčlenění učební látky na jednotlivé složky a stanovení jejich vzájemných souvislostí. Při tom je třeba vzít v úvahu dosavadní znalosti studentů. Didaktická analýza přináší rozbor činností, které se uplatní při osvojování učební látky. Obě složky, tj. učební látka i metody vedoucí k jejímu osvojení, by měly být koncipovány tak, aby žák byl při učení co nejaktivnější a osvojování látky bylo co nejefektivnější.

1.2.5 Průběh programovaného učení

Vlastní učení v rámci programovaného učení probíhá podobně jako tradiční učení v následujících krocích:

- přijetí informace

jedná se obvykle o učební látku, kterou si má žák osvojit. Kromě toho je třeba předat instrukce, jak s programem pracovat, popř. pokyny týkající se dalších částí

programu Již v tomto kroku musí dojít k plné aktivizaci žáka na výuku, nestačí jen pasivní přijímání informace.

- řešení úkolu

probíhá buď výběrem správné odpovědi z nabízených možností, kde se uplatňuje znovupoznání, nebo napsáním volně tvořené odpovědi, kde je nutné znovuvybavení. Ačkoliv je výběr z nabízených odpovědí chápán jako snadnější, oba způsoby odpovídání jsou stejně náročné na aktivizaci žáka. Oba typy odpovědí lze ještě doplňovat dalšími možnostmi, jako je např. omezit čas na odpověď nebo povolit jednu či více správných odpovědí na kontrolní otázku.

- zpětná vazba

jedná se o sdělení, zda žák odpověděl správně a může postoupit na další úsek učební látky, či nikoli a musí se vrátit na předchozí krok či absolvovat náhradní kroky. Konkrétní, individuální a kontinualní zpětná vazba je velkou předností programovaného učení.

1.2.6 Volba učební látky

Pro programované učení není vhodná každá učební látka a je třeba ji dobře zvolit. Platí, že je třeba vybrat předmět a v rámci předmětu konkrétní část učební látky. Pro programované učení je především vhodná učební látka s pevnou logickou strukturou. Proto se také programované učení s úspěchem využívá pro výuku exaktních věd. Vhodná je ale také učební látka, jejíž osvojení spočívá především v zapamatování a praktickém cvičení, např. osvojení si slovní zásoby či odborné terminologie nebo sledu činností v rámci aplikace souboru zásad.¹ Tady se nabízí uplatnění teměř pro každý učební předmět.

1.2.7 Metoda CPM

Pro rozdělení vyučované látky programovaného učení do jednotlivých kroků lze s výhodou využít Metodu kritické cesty (Critical path method, dále jen CPM), která sice byla vyvinuta pro řešení složitých projektů, ale její postupy mohou být využity i pro

---

¹ TOLLINGEROVÁ, Dana; KNĚZŮ, Věra; KULIČ, Václav. *Programované učení*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. S. 81.

analýzu relativně malých úkolů, jako je programované učení. Pro analýzu výukového procesu byla tato metoda u nás použita již v roce 1965 Ministerstvem kultury v projektu DO-RE-MI, autorem byl PhDr. Aleš Dupal. Jednalo se o přípravu školení zaměstnanců a vedle hmotného a personálního zabezpečení projekt obsahoval i analýzu navaznosti a trvání jednotlivých učebních lekcí. Během druhé poloviny šedesátých let se u nás už objevila celá řada programových učebnic, mj. i citovaná programovaná učebnice metody CPM z roku 1968¹

Metoda CPM vznikla v padesátých letech minulého století a v šedesátých letech, hladových po matematických metodách – díky rozvoji počítačů – našla široké uplatnění i v Československu, zejména ve stavebnictví. Metoda vychází z jednoduchých sloupcových diagramů, tzv. Ganttových diagramů. Autorem byl strojní inženýr Henry L. Gantt (1861–1919), který už na počátku 20. století vyvinul metodu, jak v průmyslové výrobě sledovat aktuální stav projektu, časový rozvrh, náklady apod. Metoda kritické cesty je založena na síťové analýze a je určena pro plánování terminů úkolů a činností. Jedná se o deterministický matematický model, který počítá celkové trvání projektu podle trvání následných úkolů a jejich vztahů. Z celkového trvání projektu pak počítá časové rezervy jednotlivých úkolů a identifikuje, které úkoly jsou kritické.

Metoda CPM rozlišuje tyto fáze:

1. Definování jednotlivých činností

Smyslem každého projektu je dostat se od výchozího stavu ke stavu cílovému. Takto obecně formulovaný problém lze rozložit na sekvenci jednotlivých kroků, které je potřeba učinit, aby byl dosažen cílový stav. Podrobnost rozčlenění projektu na kroky závisí na složitosti projektu a kroky lze zobrazit podrobným síťovým grafem.

V programovaném vyučování je základním krokem jeden poznatek, který navazuje na předchozí znalosti a jeho osvojení vytváří předpoklady pro kroky následující. To zároveň definuje míru podrobnosti, na který musí být učební látka lekce do kroků rozčleněna.

2. Určení návaznosti těchto činností

Pro každý krok je proto třeba nalézt krok předchozí a následující. Některé z kroků totiž předpokládají, že žák už absolvoval jisté kroky v učení, které mu umožňují

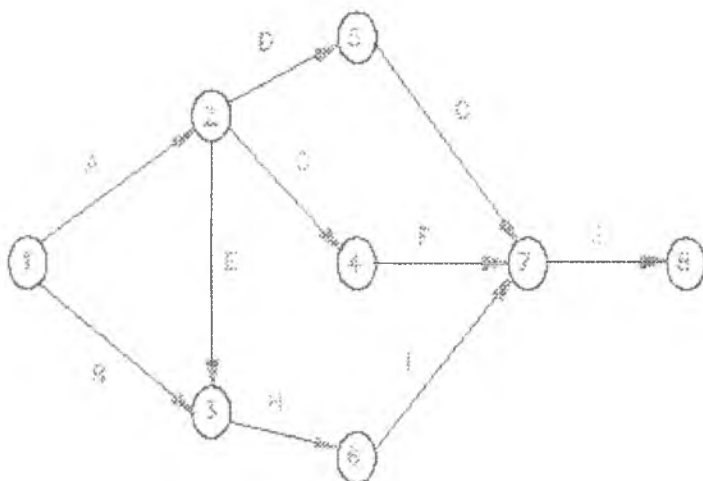
---

¹ ŠULC, Jiří. *Úvod do metody CPM. Díl I. Programová učebnice*. Praha : Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chemického průmyslu, 1968. 227 s.

prezentovanou látku pochopit. Takovéto kroky musí předcházet aktuálně prezentovanému kroku. Komplex kroků a jejich návaznost pak umožňuje sestavit síťový graf CPM. V programovaném učení má tato fáze nezastupitelnou roli, protože umožňuje logicky sestavit posloupnost jednotlivých kroků v lekcích a takto je prezentovat ve výukovém programu.

3. Síťový graf

Jestliže byly provedeny předchozí fáze projektu CPM, lze sestavit síťový graf. To lze provést dvojím způsobem, a to tak, že jednotlivé kroky jsou znázorněny uzly grafu a návaznosti hranami, nebo naopak. Historicky byly nejdříve činnosti v grafu CPM znázorňovány uzly. V případě přípravy programovaného učení byly kroky znázorňovány hranami grafu. Vykreslení grafu v jednoduchých úlohách však není nutností.

Obr. 4 – síťový graf¹

4. Určení doby trvání jednotlivých činností

Čas, potřebný k realizaci projektu, v našem případě k absolvování lekce, lze určit z odhadnutého času na osvojení látky v každém z kroků. Sečtením časů na nejdelší cestě v grafu dostaneme celkový čas, potřebný k absolvování lekce. Tento čas by neměl překročit délku vyučovací hodiny, tj 45 minut. CPM je deterministický model a tudíž nepracuje s rozdílnou rychlostí, kterou žák k osvojení látky potřebuje (s takovými údaji pracuje síťová metoda PERT – viz dále) Pro daný účel je však metoda dostačující a i výuková praxe potvrdila, že rozdíly mezi rychlosti

¹ Podle: ŠULC, Jiří. *Úvod do metody CPM. Díl I. Programová učebnice*. Praha : Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chemického průmyslu, 1968. S 58.

absolvování lekce studenty nejsou tak výrazné, aby bylo nutno přikročit k jinému řešení

5. Určení kritické cesty (the critical path – nejdelší „cesty“ v grafu)

Ve velkých projektech je určována tzv. kritická cesta, což je nejdelší cesta z počátečního vrcholu do koncového vrcholu. Tato nejdelší cesta je cesta kritická a jakékoliv zdržení na ní způsobí zdržení celého projektu. Zároveň se definuje nejkratší možný čas, za který je možno projekt realizovat. Průběh lze přesněji určovat stanovením časových parametrů jednotlivých činností, ale pro programované učení není třeba tyto parametry jednotlivě stanovovat, neboť se nejedná o tak složitý proces

6. Aktualizace grafu CPM

Během realizace projektu může docházet k odchýlkám proti plánu, a to buď předčasným ukončením některé z činností, nebo častěji zdržením v provádění činnosti díky nečekaným komplikacím (např. při stavbě se narazí na archeologický nález). V takovém případě je nutno graf přepracovat buď vložением dalších činností, nebo přehodnocením trvání některé z činností a nalezne se nová kritická cesta. V případě programovaného učení není třeba aktualizaci provádět, protože je možné stanovit průchodnost jednotlivými částmi dostatečně přesně a provést jen drobné korekce po vyzkoušení první verze programu

Nalezení kritické cesty je u větších programů úkol pro počítač, nicméně pro jednodušší případy je možno výpočet provést odhadem (tak byl zpracován výše zmíněný projekt DO-RE-MI), nebo najít prostým součtem trvání zásadních kroků, což je obvyklé právě pro programované učení.

Současně s metodou CPM se využívá technika hodnocení a kontroly programů (Program Evaluation and Review Techniques – PERT). Tato technika byla poprvé aplikována v roce 1958 a plně využita při kosmickém programu Apollo. Vychází z metody CPM a statistických pravděpodobností výpočtu průměrného trvání jednotlivých úkolů a celého programu. PERT-diagram je síťový uzlově definovaný graf, který graficky prezentuje závislosti úkolů. Obvykle se do PERT-diagramu zadávají optimistická a pesimistická doba trvání úkolů, tj. nejkratší a nejdelší trvání úkolu¹

---

¹ ŠULC, Jiří. *Úvod do metody CPM. Díl I. Programová učebnice*. Praha: Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chemického průmyslu, 1968. S. 199-200.

Využití metody CPM v přípravě programovaného vyučování umožňuje transparentní formulaci problému, jeho rozdělení na postupové kroky, určení jejich souvztažnost a stanovení doby trvání. Je také jedním z vhodných nástrojů pro přípravu výukových programů, který umožňuje dělbu práce mezi autory a řízení celého projektu.

Pro průchod programem je užitečné vypracovat vývojový diagram. Umožní zobrazit posloupnost jednotlivých kroků a jejich návaznost podle deklarované reakce uživatele

Vývojový diagram se skládá z následujících prvků:¹

- symboly pro vlastní operace včetně definování stanoveného toku
- spojnice označující tok řízení
- symboly pro usnadnění čtení a zápisu diagramu

Vypracování vývojového diagramu umožní tvůrci programu udržet přehled o vytvořených krocích a jejich návaznosti a promítnou se v něm všechny možnosti reakce uživatele programu.

1.2.8 Omezení programovaného učení

Průznivci nových metod v učení zpočátku přišli s tvrzením, že programované učení přináší lepší výsledky než tradiční učení přímo řízené učitelem. Srovnávací studie ale tuto premisu nepotvrdily. Je třeba se smířit s tím, že tento způsob učení není zázračný. Nelze jím nahradit dosavadní způsoby učení a nemůže nabídnout učení natolik snadné, že učící se nebude muset vynaložit jistou námahu a úsilí.

Dále se nenaplnil předpoklad, že programované učení je univerzální a že vyhovuje všem žákům nebo alespoň většině. V individuálních učebních stylech jsou takové rozdíly, že se vždy vyskytnou jedinci, kterým tento způsob výuky nebude vyhovovat, nebo ti, kteří se s ním sice smíří, ale jiným způsobem by dosáhli lepších výsledků.

Z hlediska přípravy programů pro učení se předpokládalo, že může existovat jeden obecný program, který je možno naplnit konkrétním učivem. Ukázalo se však, že tak jednoduché to není a že program musí být vždy připraven pro konkrétní obsah, zjednodušeně řečeno ušit na míru učební látce. To výrazně komplikuje přípravu jednotlivých programů.²

¹ ČSN ISO 5807 (36 9011) *Dokumentační symboly a konvence pro vývojové diagramy toku dat, programu a systému, síťové diagramy programu a diagramy zdrojů systému*. Praha: Český normalizační institut, 1995. S. 4.

² MAREŠ, Jiří. Elektronické učení a individuální styly učení. *Československá psychologie*. Roč. 48 (2004). č. 3, s. 253-254.

1.2.9 Přínos programovaného učení

Primárním cílem každého učení je ovládnutí předepsané látky. Programované učení toto samozřejmě umožňuje. Oproti tradičnímu učení dostává žák při učení přímou, individuální a kontinuální zpětnou vazbu, což znamená, že si je vědom toho, jak v učení postupuje a zda látku dobře pochopil a splnil předložené úkoly.

Programované učení je koncipováno tak, že žák musí být v procesu učení aktivní, což se neobejde bez motivace. Aktivizace a motivace žáka jsou základními přednostmi tohoto přístupu a velkým přínosem programovaného učení. Zároveň žák pracuje samostatně a řídí si proces učení postupným procházením programu. Programované učení tedy přispívá k tomu, že se žák naučí učit.

Programované učení respektuje vlastní tempo každého žáka, takže při učení nemusí čekat na pomalejší spolužáky či dohánět ty rychlejší. Odstraňuje se tak obvyklý časový stres.

Učení probíhá individuálně, vlastní učební proces už nezatěžuje učitele, což lze s úspěchem využít, pokud se výuky účastní větší množství žáků. Současná technika také umožňuje využít programované učení pro vzdálený přístup žáka k výuce např. formou e-learningu. Rovněž umožňuje opakování látky při samostatné přípravě žáka na zkoušku nebo usnadnění opakování po delším čase.

2 Program pro výuku identifikačního popisu

2.1 Jmenná katalogizace (identifikační popis)

Zpracovávání bibliografických záznamů primárních dokumentů pro sekundární dokumenty je jednou ze základních specializací oboru knihovnictví. Česká odborná terminologie se v této oblasti ustálila na termínu jmenná katalogizace. Můžeme ji definovat jako „*tvorbu bibliografického popisu, záhlaví, a s tím souvisejících jmenných a názvových autorit*“¹ Jako užívané synonymum je v citovaném hesle uváděný rovněž termín identifikační popis.

Jedná se o relativně samostatnou problematiku, která má široké zastoupení v odborné literatuře oboru a která je kmenovým učebním předmětem na všech školách, které se přípravou na knihovnické povolání zabývají. Přístup k výuce tohoto předmětu a jeho rozsah se samozřejmě na různých školách odlišuje, a to podle typu a stupně školy. V zásadě jde ale vždy o výklad platných katalogizačních pravidel a jejich aplikaci v praxi českých a zahraničních knihoven.

V České republice jsou za celostátně platná katalogizační pravidla ustanovena Anglo-americká katalogizační pravidla. O český překlad se zasloužila Národní knihovna České republiky. Jedná se o publikaci značně rozsáhlou, ke které jsou téměř každým rokem vydávány dodatky.² Jednotlivé části a dodatky jsou samostatně číslovány, takže celkový rozsah publikace nelze jednoznačně stanovit, ale v současné době už přesahli tisíc tištěných stránek formátu A4. Kromě tohoto přesného znění pravidel jsou vydány ještě interpretace a komentované příklady záznamů.^{3 4 5} Katalogizační pravidla uplatňovaná

---

¹ VODIČKOVÁ, Hana. Heslo: Jmenná katalogizace. In: *TDKII - Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (KTD) [online]*. Praha : Národní knihovna ČR, 2001-. [cit. 2007-02-18] Dostupné z [www](http://sigma.nkp.cz/F/INK9LH2Q2FVGGYY11UNPA58PVIMH8XQHKK9MRDDFVANVR5AIVIR-00886?func=file&file_name=find-a&local_base=KTD):

http://sigma.nkp.cz/F/INK9LH2Q2FVGGYY11UNPA58PVIMH8XQHKK9MRDDFVANVR5AIVIR-00886?func=file&file_name=find-a&local_base=KTD

² American Library Association. *Anglo-americká katalogizační pravidla : druhé vydání, revize 1988*. Překlad Národní knihovna v Praze. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna, 1994-2006. ISBN 80-7050-87-1, ISBN 80-7050-278-9.

³ MAXWELL, Margaret F. *Příručka k AACR2 : revize 1988 : výklad a příklady k Anglo-americkým katalogizačním pravidlům*. Překlad Národní knihovna České republiky. Praha : Národní knihovna České republiky, 1995. 435 s. ISBN 80-7050-228-2

⁴ MINTY, Wilma. *AACR2 a UNIMARC : příručka pro praktickou katalogizaci s příklady*. Přeložila Hana Kubalová, Edita Lichtenbergová, Bohdana Stoklasová. Praha : Národní knihovna České republiky, 1998. 435 s. ISBN 80-7050-323-8

⁵ *AACR2R UNIMARC. České interpretace. Část 1*. Pracovní skupina pro jmenné zpracování dokumentu při NK ČR. 1. vyd. Praha : Národní knihovna České republiky, 1997. 42 s. ISBN 80-7050-263-0

v České republice jako závazná mají tedy velký rozsah a vztahují se k různým druhům a typům dokumentů.

2.2 Identifikační popis jako učební předmět

V rámci výuky předmětu zabývajícího se katalogizací není možné obsáhnout všechna pravidla a ustanovení. Je třeba katalogizační pravidla představit jako logický celek, uvést je do souvislostí v rámci oboru, tj. knihovnictví a informační vědy, a předvést možnosti aplikace ve službách informačních institucí. Obvykle je také třeba omezit počet druhů a typů dokumentů a soustředit se jen na dokumenty běžně zastoupené ve většině informačních institucí. Součástí výuky je i prezentace možností spolupráce v rámci katalogizace, tj. sdílená katalogizace, a seznámení s hlavními katalogy v České republice, popř. v zahraničí. Z toho vyplývá, že vyučující pro výuku vybírá z katalogizačních pravidel základní ustanovení a aplikuje je na popis základních druhů dokumentů.

Výuka katalogizace na všech typech škol má obvykle dvě rovnocenné části. První tvoří výklad teorie a obvykle probíhá formou přednášky, druhá část je orientována prakticky a studenti se během ní mají seznámit s praktickou stránkou katalogizace, tj. učí se vyhledávat v katalogích, učí se rozumět katalogizačním záznamům a konečně učí se samostatně tvořit katalogizační záznam dokumentu. Obě části, teoretická i praktická, bývají nasazeny do rozvrhu od počátku výuky. Při tom je katalogizační teorie značně obsáhlá a složitá a okamžité uplatnění v praxi není možné. Je proto nutné, aby se v praktické části předmětu pracovalo nejprve s jednoduššími případy a teprve postupně se přecházelo na katalogizaci s uplatňováním většího počtu pravidel a studenti získali komplexnější přehled o odborných nárocích na katalogizaci. Didaktická stránka předmětu je tedy značně náročná a vyučující musí mít výuku velmi dobře promyšlenou a připravenou.

Už na počátku 70. letech 20. stol. se pro výuku identifikačního popisu objevil první programovaný učební text.¹ Tehdy ještě v podobě tištěné učebnice a s ambicí učit formou programovaného učení látku předmětu komplexně. Kromě publikovaných teoretických prací a učebnic vycházejících z běžně užívaného způsobu prezentace vědeckých informací měli studenti k dispozici i jinou formu učení. Potvrdilo se tak beze

---

¹ VODIČKOVÁ, Hana; KINDLMANOVÁ, Marie. *Základy jmenného popisu informačních pramenů. Programovaný učební text. Experimentální verze.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 2 sv.

zbytku, že katalogizace je předmět svým obsahem a zaměřením vhodný pro programované učení. Zmiňovaná učebnice s programovaným textem byla u studentů populární a všichni absolventi oboru knihovnictví na Karlově univerzitě 70 a 80 let 20. století si ji ještě dnes vybavují.

2.3 Výukový program pro katalogizaci

Když byla autorka práce v roce 1992 pověřena výukou katalogizace na tehdejší Střední škole informačních a knihovnických služeb a potýkala se s nezájmem a lhostejností studentů, připomněla si zaujetí studentů při studiu programovaného textu a rozhodla se připravit podobný způsob výuky. Situace už ovšem byla odlišná. Předně se právě začátkem 90. let změnila katalogizační politika a v České republice se začala uplatňovat mezinárodní norma připravená katalogizační komisí při International Federation of Library Associations and Institutions (dále jen IFLA) International standard bibliographic description (dále jen ISBD)¹, která přinášela významné novinky pro českou katalogizační praxi, a současně se začínala v českých knihovnách postupně ve větším rozsahu používat výpočetní technika, což se následně projevilo i v nárocích na zpracování katalogizačních záznamů. Česká katalogizační praxe a tedy i výuka jmenem katalogizace se tak náhle ocitly v docela jiných podmínkách než v předchozích desetiletích.

Uplatňování výpočetní techniky v knihovnách při zpracování dokumentů i ve školách v praktické přípravě studentů oboru autorku nasměřovalo k myšlence připravit pro výuku katalogizace počítačový program, vycházející z principů programovaného učení. Při tom bylo třeba vzít v úvahu všechna specifika jmenem katalogizace a zároveň zvolit vhodný způsob výuky.

Z hlediska výuky obsáhlé látky předmětu katalogizace se nabízela možnost připravit formou programu úvod do katalogizace jako specifické činnosti a prezentovat základní pasáže pravidel. Druhou variantou bylo úvodu do katalogizace věnovat přednášku a vytvořit několik samostatných programů, věnujících se podrobně jednotlivým částem identifikačního popisu. Po zvážení koncepce celého předmětu a poměru zastoupení přednášek a cvičení byla zvolena první možnost.

---

¹ *ISBD(G) : všeobecný mezinárodní standardní bibliografický popis . anotovaný text. I. čes. vyd. Praha : Národní knihovna, 1993. 62 s. ISBN 80-7050-166-9*

Výukový program využívaný pro konkrétní učební předmět je svým rozsahem nezbytně omezen. Čas, který je pro výuku k dispozici, musí být adekvátně strukturován a využit tak, aby učení přineslo co nejlepší výsledek. Záměrem bylo využít prvních hodin cvičení k seznámení studentů se základními pravidly katalogizace tak, aby mohli co nejdříve začít samostatně vytvářet katalogizační záznamy. Program tedy neměl sloužit jako jiná forma učebnice celé látky předmětu, tj. pro celou výuku, jak tomu bylo v případě výše uvedeného programovaného učebního textu Hany Vodičkové a Marie Kindlmanové.¹ Od počátku tedy bylo jasné, že je třeba pro tento účel vybrat jen část předepsané látky. Z toho vyplynul základní pedagogický cíl výukového programu ovládnutí tvorby jednoduchého katalogizačního záznamu jednosvazkového knižního dokumentu. Díky programu studenti pochopí a obsáhnou katalogizační záznam jako celek a dále porozumějí tomu, jakou informaci přináší jednotlivé části záznamu. Pro takto stanovený záměr bylo třeba pro výukový program vybrat nezbytnou sumu znalostí nejužívanějších zásad tvorby bibliografického záznamu. K tomu účelu byly nejprve stanoveny jednotlivé okruhy a určeno, která informace bude dostačující pro jejich výklad:

Katalogizační záznam

- uvést základní definici, charakteristiku a funkci, obecné grafické schéma záznamu

Lokační údaje

- uvést základní definici, charakteristiku, funkci a druhy

Soupisné údaje

- uvést základní definici, charakteristiku, funkci a druhy
- vyložit jmenné záhlaví, uvést druhy a příklady

Popisné údaje

- uvést základní definici, charakteristiku a funkci
- uvést jednotlivé oblasti, tj. údaje o názvu a odpovědnosti, údaje o vydání, nakladatelské údaje, údaje fyzického popisu, údaje o edici, údaje poznámky, údaje o standardním čísle a dostupnosti včetně předepsané interpunkce

Obsahová charakteristika

- uvést základní definici, charakteristiku a funkci a druhy, uvést příklady

---

¹ VODIČKOVÁ, Hana; KINDLMANOVÁ, Marie. *Základy jmenného popisu informačních pramenů. Programovaný učební text. Experimentální verze.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 2 sv.

Služební údaje

- uvést základní definici, charakteristiku a funkci, uvést příklady

Jednotlivé oblasti se liší jak rozsahem, tak náročností. Výukový program by měl být složen z lekcí, které jsou svým rozsahem srovnatelné, ale v první fázi šlo o to, vybrat učební látku bez ohledu na to, jak se posléze rozdělí do jednotlivých lekcí.

2.4 Metodika

Programované učení jako specifický způsob výuky stanovuje, že látka je předkládána studentům v jednotlivých krocích malého rozsahu a hned za předkládaným textem následuje ověření ovládnutí látky, tj. kontrolní otázka či úkol, který musí žák správně vyřešit, aby mohl postoupit na další část programu. Sdělení tedy musejí být formulována maximálně stručně a přesně, bez zbytečných podrobností a odboček, protože text nesmí být dlouhý. Kromě textu je možné použít i obrazovou informaci, např. schéma nebo obrázek. Pro grafické zpracování se nabízelo využít základní schéma katalogizačního záznamu, uvedení souvislostí u soupisných údajů a dále se nabízelo využít obrázků pro uvádění částí dokumentů, které jsou pro popis důležitým zdrojem informací, především titulní stránky a tiráže.

Pro ověření toho, jak žák zvládl látku, se uplatňuje dvojitý způsob. Je možné vybírat správnou odpověď z nabízených možností a tady se ještě nabízí, že správná je pouze jedna možnost nebo je správných možností více. Druhou variantou je, že správnou odpověď student sám napíše. V tomto případě je nutné, aby odpověď byla jednoznačná a krátká.

Průchod programem by měl být svižný a student by měl poměrně často dosahovat správné odpovědi, aby se nemusel zdržovat vracením k nezvládnuté látce a aby učení probíhalo v optimálním čase. Proto je vhodné alespoň pro začátek využít pro kontrolní otázky výběr jedné správné odpovědi ze tří možností. Vypisování správné odpovědi formou volně tvořeného textu je možné využít pro zapamatování základní odborné terminologie a dále pro tvorbu konkrétního bibliografického údaje pro zadaný případ dokumentu.

Navíc se jeví žádoucí, aby v úvodních částech programu byly formulovány jednoduché otázky a výběr z nabízených možností nebyl obtížný, v dalších částech programu je možné obtížnost zvyšovat.

Žák pracující s programem musí dostávat jednoznačné informace, zda jeho odpověď byla správná. Proto za každou kontrolní otázkou nebo úkolem je zařazeno sdělení, zda se jedná o správnou odpověď či nikoli

Využití výukového programu v procesu učení umožňuje sledovat ještě další aspekt. Práce katalogizátora vyžaduje soustředěnou pozornost, přesnost a preciznost. Rovněž tak výukový program nutí žáka pracovat přesně a precizně, jinak nebude v průchodu programem úspěšný. V průběhu učení si tak nenásilně osvojuje požadovaný přístup k práci

2.5 Tvorba obsahu

Jak již bylo řečeno, pro tvorbu obsahu výukového programu je nejprve třeba správně stanovit cíl programu. Tento cíl se pak rozpracovává do dílčích cílů, tj. výukových lekcí. Aby byla zachována proporcionalita programu, bylo třeba vypracovat základní organizační schéma tvorby katalogizačního záznamu. Z něho vyplynulo, které oblasti jsou součástí záznamu a jaké je jejich pořadí. U každé oblasti byly následně rozpracovány základní druhy a v rámci nich uvedeny možnosti, které při zpracování katalogizačního záznamu mohou nastat (viz schéma na str. 31).

Ze schématu vyplynulo, že jednotlivé části záznamu se výrazně odlišují svým rozsahem a náročností pro ovládnutí hlavních zásad jejich tvorby. Přitom pro zvládnutí katalogizace jsou klíčovými částmi záznamu soupisné údaje, tj. hlavní selekční údaje, z nich pro identifikační popis záhlaví, a dále popisné údaje, které mají za úkol jednoznačně odlišit, tj. identifikovat popisovaný dokument. Ostatní části, tj. lokační údaje, obsahová charakteristika a služební údaje nejsou z hlediska obsahu a rozsahu látky předmětu Identifikační popis tak náročné. Na základě tohoto zjištění bylo možné předběžně rozdělit látku do předpokládaných lekcí

První výuková lekce je věnována katalogizačnímu záznamu jako celku, obsahuje jeho definici, základní charakteristiku a grafické schéma. Dále jsou probrány lokační údaje, kde jsou uvedeny druhy a funkce a ještě soupisné údaje, jejich charakteristika a základní druhy.

Druhá výuková lekce je věnována záhlaví jmenného záznamu, jakožto hlavnímu selekčnímu údaji ve jmenném katalogu. Probrány jsou jednotlivé druhy, uvedeny hlavní zásady tvorby záhlaví a uvedeny příklady

Obsahem třetí výukové lekce jsou popisné údaje, tj. bibliografický popis jakožto hlavní část záznamu umožňující identifikaci popisovaného dokumentu. Je uvedeno základní schéma údajů bibliografického popisu

Další lekce jsou věnovány jednotlivým oblastem bibliografického popisu. Podle rozsahu a nároků jednotlivých oblastí je látka rozdělena do čtyř lekcí. Jedna je věnována oblasti údajů o názvu a odpovědnosti, druhá oblasti údajů o vydání a oblasti nakladatelských údajů, další dvě zbývající části bibliografického popisu, tj. oblasti údajů fyzického popisu, oblasti údajů o edici, oblasti údajů poznámky a oblasti údajů o standardním čísle a dostupnosti. Rozdělení vyplynulo z rozsahu látky, která je v lekcích uvedena, tj. do jedné lekce byly zahrnuty oblasti po sobě následující tak, aby jejich rozsah nepřevýšil obvyklý počet kroků v lekci.

Poslední lekce, tj. osmá, obsahuje zbývající části katalogizačního záznamu – obsahovou charakteristiku a služební údaje. Do této lekce bylo třeba umístit také ukázky celých katalogizačních záznamů

Předběžné rozdělení probírané látky do sudého počtu lekcí se jeví jako výhodné pro grafické zpracování programu, především pro obrazovku s obsahem lekcí, tj. hlavním menu. Zároveň se ukázalo, že je možné pro tento účel využít názvů jednotlivých částí katalogizačního záznamu.

Potom bylo třeba přistoupit k tvorbě textů s výkladem katalogizační teorie a uvedením základních pravidel pro tvorbu katalogizačního záznamu. Kromě textů byla pro výklad využita i schémata a grafické znázornění, zejména katalogizačního záznamu jako celku a jednotlivých oblastí. Současně s výkladovými texty byla vytvářena ta část programu, která má prověřit úspěšnost žáka v porozumění a ovládnutí látky, tj. kontrolní otázky a úkoly. Výklad látky sledoval lineární posloupnost katalogizačního záznamu, což umožnilo přidružit k sobě obsahově příbuzné celky, tj. jednotlivé oblasti katalogizačního záznamu. Přihlédnuto bylo také k rozsahu lekcí a byla uplatňována snaha o zachování přibližně stejného rozsahu lekcí

Při rozdělení učiva na malé kroky se trochu ztrácí celkový přehled o katalogizačním záznamu a jeho uplatnění v knihovním katalogu. Součástí poslední lekce sice byly také ukázky celého katalogizačního záznamu, ale jeví se to jako nedostatečné. Bylo třeba přidat část, která by obsahovala vzorové záznamy a to pro nejčastěji se vyskytující případy. Vznikl tak jakýsi doplněk výukového programu, který už nepředpokládal interakci žáka ve smyslu odpovídání a plnění úkolů, ale který doplňoval a opakoval

probrané učivo. Vypracování této části předpokládalo vybrat konkrétní knihy, při jejichž zpracování se uplatnily zásady probrané v učební části programu, a uvést jejich katalogizační záznamy.

2.6 Programové zpracování

Realizace programu pro výuku katalogizace musí být v souladu s principy programovaného učení. Základním rysem je rozdělení látky na malé části, přičemž má být zachována komplexnost celého učiva. Vlastní učení probíhá v několika režimech. Za první můžeme označit učení, na které navazuje kontrola, zda učení proběhlo správně. Kromě učení nabízí program také opakování, kde se zjišťuje zvládnutí větší části látky. Navíc může být program doplněn modulem pro zkoušení, což znamená, že program obsahuje test, podle jehož výsledku je student hodnocen pro účely klasifikace.

Program tedy pracuje ve čtyřech základních režimech:

U - učení

K - kontrola naučeného

O - opakování

Z - zkoušení

Tyto režimy se liší reakcí programu na žákovy odpovědi:

V režimu U se žákovi nabízí učební látka ve formě textu nebo obrazu a v závislosti na stisknutí tlačítek Pokračuj nebo Zpět se posouvá učební látka o krok vpřed nebo vzad. Při postupu vpřed bývá následující krok většinou kontrolní a tak se program dostává do režimu K.

V režimu K probíhá kontrola naučeného. Žáku se předkládá kontrolní otázka s nabídkou výběru správné odpovědi nebo úkol, který musí splnit vypsáním krátké odpovědi. V závislosti na správnosti či nesprávnosti jeho odpovědi se program posune k dalšímu kroku, nebo se znovu vrátí k učebnímu textu, aby si ho žák znovu přečetl a následně pak mohl odpovědět správně.

V režimu O se postupně zobrazují kontrolní otázky a úkoly. Po odeslání odpovědi dostává žák informaci, zda odpověděl správně či nikoli, ale program ho při chybné odpovědi nevrací na předchozí krok jako u výkladové lekce. Po projití cele samostatně opakované části dostane informaci o celkovém počtu správných a nesprávných odpovědí.

V režimu Z probíhá test v rámci zkoušky, žák postupně odpovídá na předkládané otázky a řeší zadané úkoly, aniž dostává v průběhu testu informaci o správnosti či nesprávnosti odpovědí, a po odeslání testu získává okamžitě celkové bodové vyhodnocení, tj. zda uspěl a s jakým výsledkem.

Učební texty, obrázky a kontrolní otázky vyžadují specifické zobrazení. Jak bude obrazovka vypadat, o tom rozhodují údaje v databázi, která řídí celý průchod učivem. Na obrazovce jsou implicitně přítomny všechny zobrazitelné prvky, ale údaje v databázi ke každému kroku určují, které budou aktuálně viditelné a které ne, a jaký bude jejich obsah a jaká bude reakce na žákovu odpověď.

Těmito prvky jsou textová pole, obrázky, editační řádky a tlačítka. Databáze rovněž určuje, jaké údaje, které bezprostředně nesouvisí s učivem, budou aktuálně zobrazeny (např. číslo kroku, časové údaje apod.).

Vlastní program byl připraven v programovacím jazyce Delphi a byl použit databázový program Topaz. To umožnilo pracovat s výukovým programem v rámci školní počítačové sítě. Komplikace se projevil pouze v kódování češtiny, takže musel být dodatečně upraven používaný font. Konkrétní programové řešení je vlastně nezávislé na obsahu, jen dodržuje předepsané výukové metody a rozvržení učiva. Proto mu není věnována další pozornost.

2.7 Grafické zpracování

Grafická podoba programu, jak se jeví každému uživateli na monitoru počítače, se odvíjí od programového zpracování. Výukový program musí obsahovat titulní obrazovku, která přináší základní údaje o programu. Za ní musí být zařazena obrazovka s návodem, jak s programem pracovat. Dále následuje hlavní menu, kde je možné zvolit výukovou nebo opakovací lekci. Kromě postupu v tomto pořadí, je možné volbou z nabídkové lišty postoupit přímo na požadovanou část programu, tj. k hlavnímu menu nebo k příkladům.

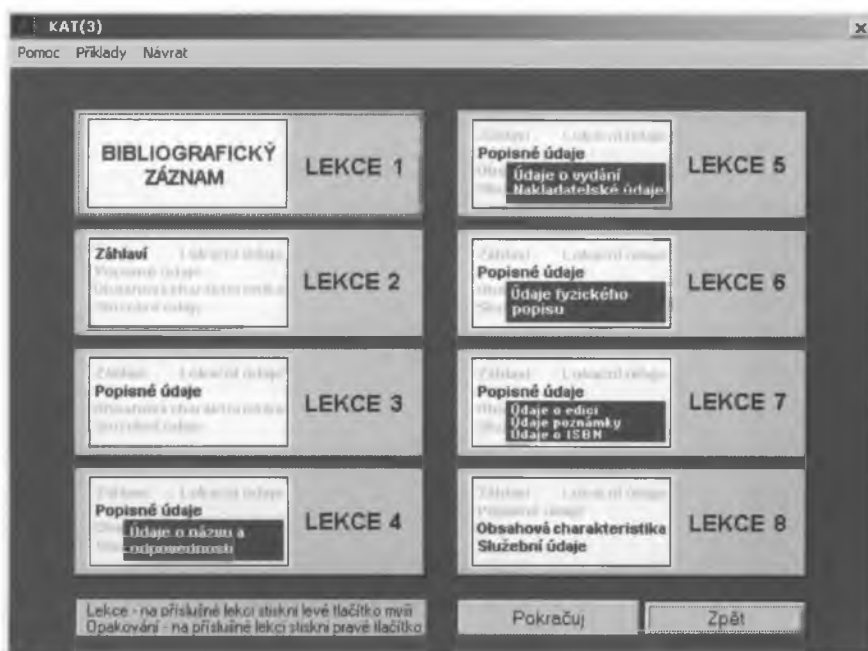
Pro ilustraci jsou dále uvedeny jednotlivé typy obrazovek.

Pro úvodní stránku bylo využito asociace s prvními písmeny slova katalogizace a jako logo byl zvolen obrázek mistra popravčího (katalogizace → kat), čímž byl zařazen hned v úvodu moment překvapení a akcentován humorný přístup.

Obr. 6 – titulní obrazovka programu

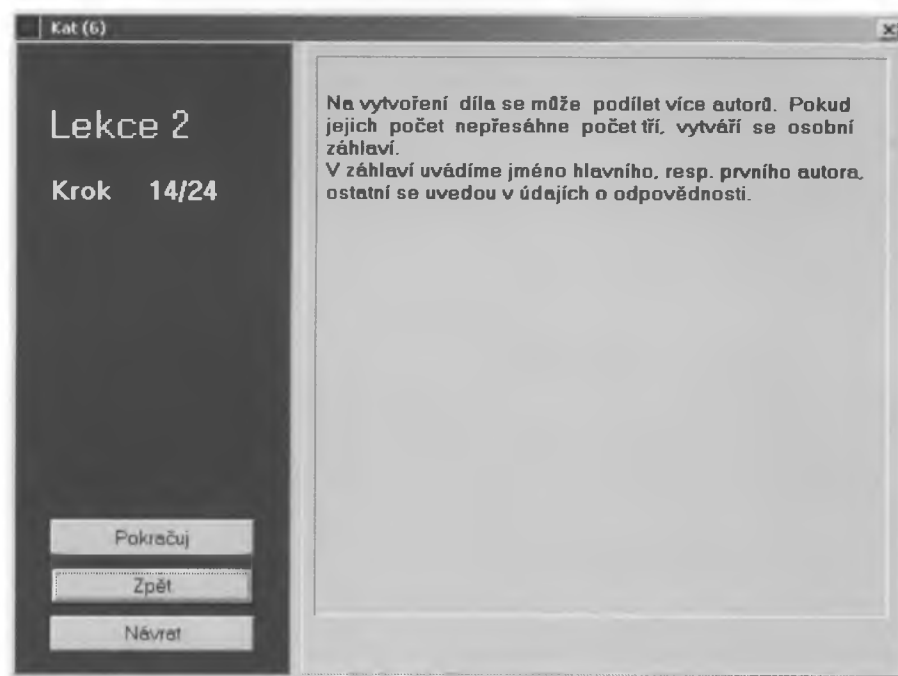
Hlavní menu přináší rozdělení do 8 výkladových lekcí. Tady se nabízelo využít obrázku katalogizačního záznamu s názvem příslušné části probírané právě v té které lekci. Zároveň s výběrem lekce se tedy žák učí označení jednotlivých částí katalogizačního záznamu.

Obr. 7 – hlavní menu

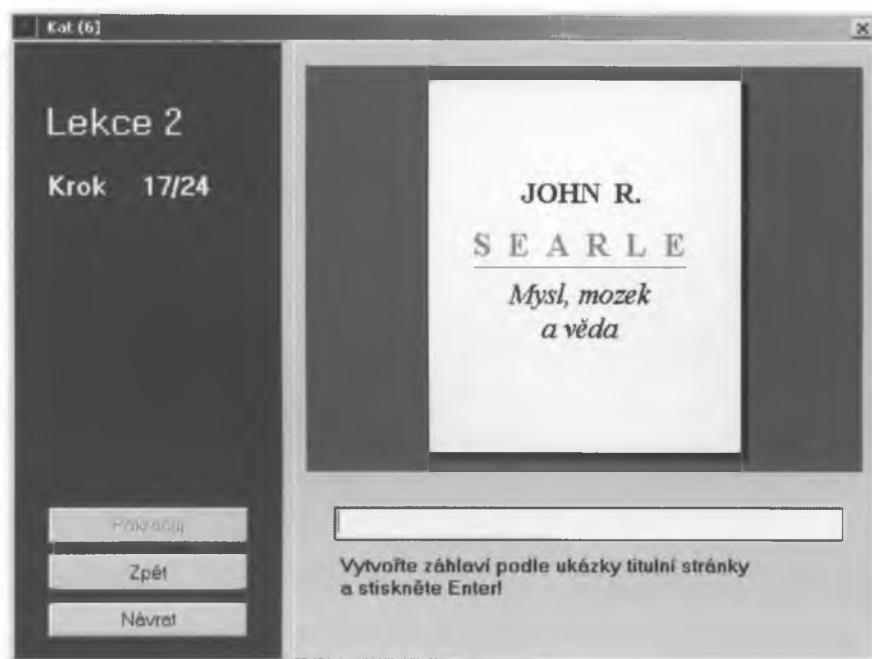
Kromě výkladových lekcí lze z hlavního menu spustit také opakovací lekce, a to levým tlačítkem myši.

Při průchodu programem dostává žák vždy informaci, v které části programu se nachází a jaké má možnosti. V každé lekci je vždy znázorněno, o jakou lekci se jedná, kolik má celkem kroků a na jakém kroku se žák právě nachází. Ve výkladové lekci jsou k dispozici tlačítka pro postup na další krok (pokračuj), návrat o jeden krok zpět (zpět) a předčasné ukončení lekce (návrat).

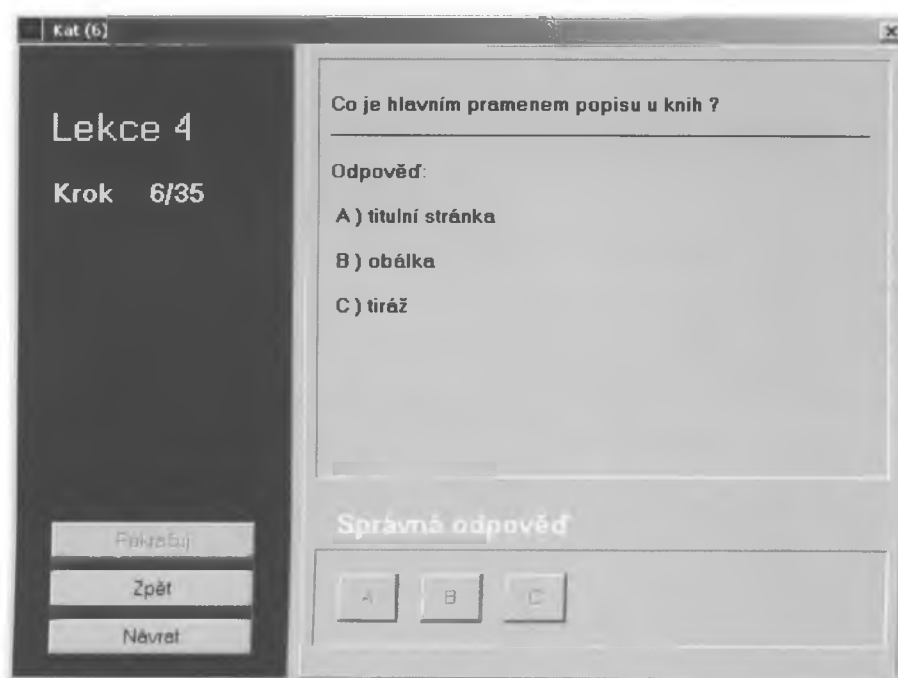
Obr. 8 – krok s textovým výkladem

Kroky s kontrolními otázkami a úkoly umožňují postup na další krok jen pokud žák uvede správnou odpověď – tlačítko pokračuj není aktivované.

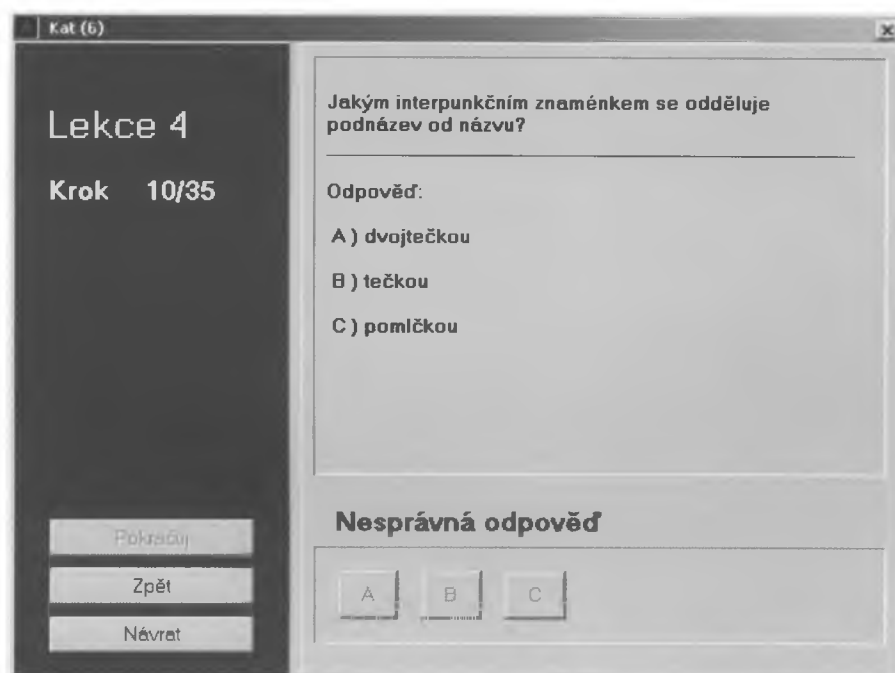

Obr. 9 – krok s vypisovanou odpovědí podle obrazového zpracování

Tytéž informace se mu zobrazují v opakovací lekci, s tím rozdílem, že možný je pouze postup dopředu na další krok. Při odpovídání na kontrolní otázku či plnění zadaného úkolu ve výukové lekci dostává žák informaci, zda odpověděl správně či nikoli a podle úspěchu či neúspěchu mu program umožní další postup.

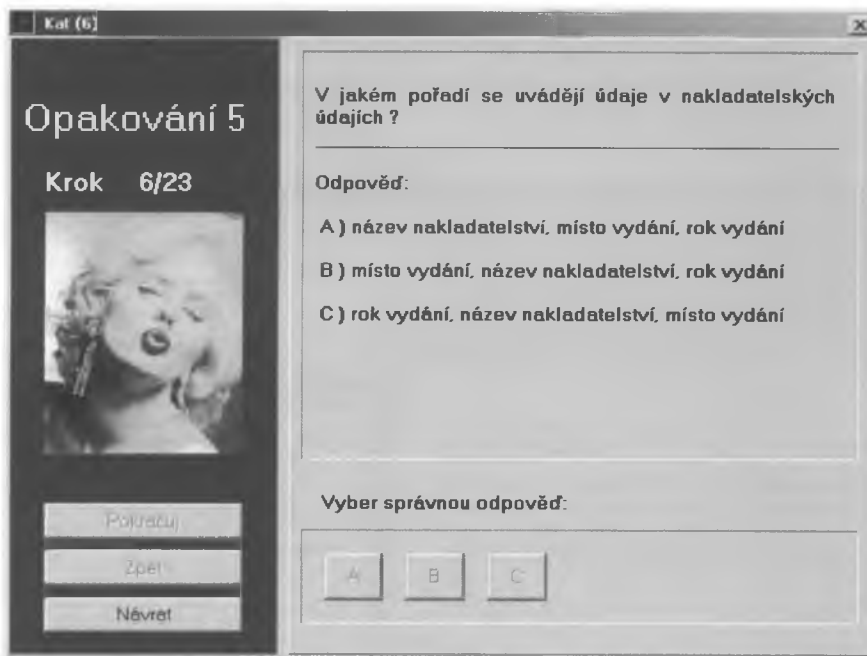

Obr. 10 – indikace správné odpovědi na kontrolní otázku ve výkladové lekci

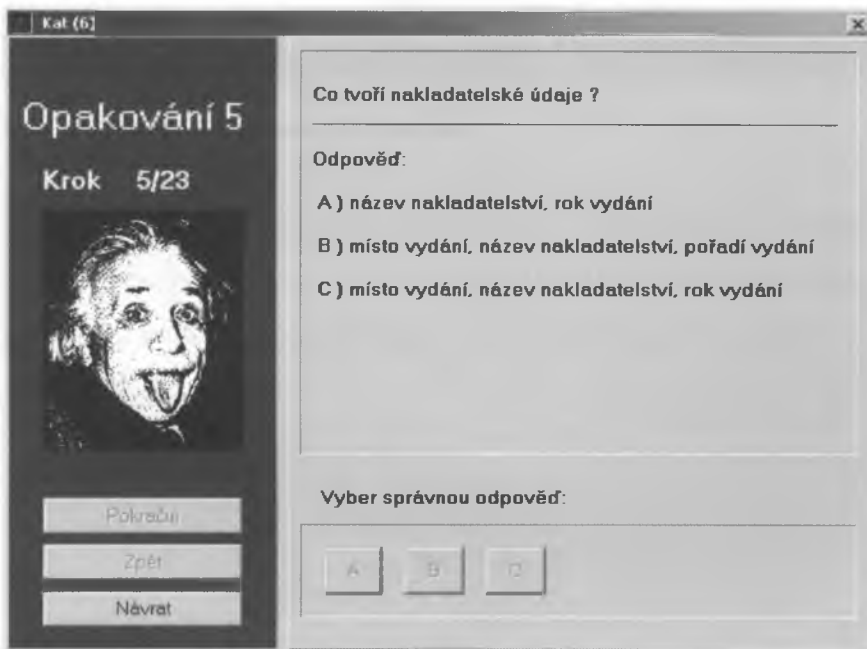

Obr. 11 – indikace nesprávné odpovědi na kontrolní otázku ve výkladové lekci

V opakovacích lekcích je možný postup jen dopředu, ale kromě připočteného bodu je potřeba, aby žák věděl, zda odpověděl správně či ne. Tuto informaci zprostředkují dva obrázky - jeden pro správnou odpověď, druhý pro chybnou. Inspirací v tomto případě bylo udělování razítek jako ohodnocení práce žáka 1. třídy základní školy.

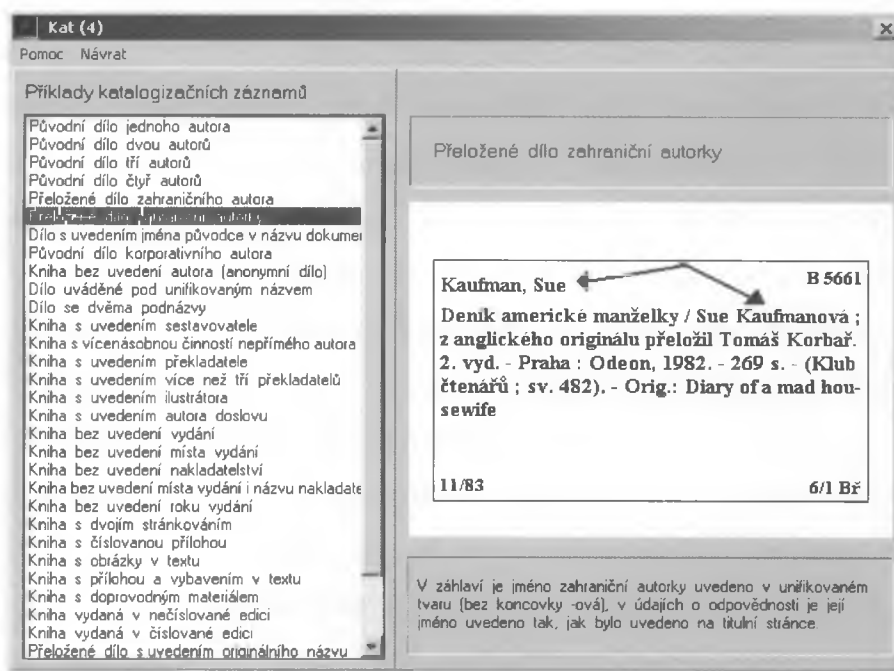

Obr. 12 – indikace správné odpovědi na kontrolní otázku v opakovací lekcí

Obr. 13 – indikace nesprávné odpovědi na kontrolní otázku v opakovací lekcí

Další částí programu jsou příklady katalogizačních záznamů s uvedením hlavních katalogizačních zásad. Tato část doplňuje vlastní učení a umožňuje celistvější pohled na katalogizaci. Vytvořeny jsou příklady ke všem druhům záhlaví a ke každé oblasti popisných údajů. Příklad obsahuje vždy klíčové slovo označující charakter příkladu, vzorový katalogizační záznam a stručně formulovanou zásadu, která tu byla uplatněna. Obrazovka příkladů obsahuje celkový soupis příkladů a v pravé části se vždy zobrazuje příslušný katalogizační záznam a formulace uplatněné zásady.

Obr. 14 – příklad katalogizačního záznamu

Grafické zpracování by mělo být uměřené a příjemné pro uživatele programu. Hlavně ale musí podporovat vyučovací metodu. Programované vyučování má žáka aktivovat a motivovat k učení. Uplatnění hravosti je tady více než na místě.

3 KAT – program pro výuku katalogizace

3.1 Charakteristika programu

Výukový program KAT je původní program vypracovaný pro podporu výuky na Vyšší odborné škole informačních služeb. Je spustitelný v rámci školní počítačové sítě a to nejen v učebnách, ale také ve studijním a informačním centru školy. Přístup k němu tedy má každý student, příp. pedagog po přihlášení ke školní síti.

Práce s programem se zahajuje titulní obrazovkou, která přináší informace obvykle na titulní stránce knižního dokumentu. Uveden je název programu a jeho logo, dále jméno autorky, název instituce, pro kterou vznikl, a rok vypracování. Na další obrazovce je stručný návod, jak s programem pracovat, což znamená, že jsou vysvětleny hlavní zásady programovaného učení.

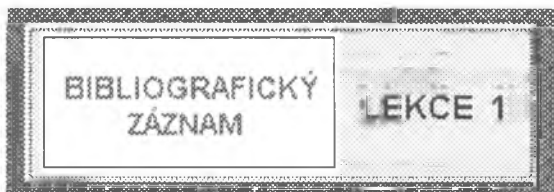
Vlastní program je rozdělen do tří samostatných částí – obsahuje výkladové lekce, opakovací lekce a příklady katalogizačních záznamů. Každou z těchto částí lze samostatně spustit postupem z úvodní obrazovky příkazem pokračuj nebo z nabídkové lišty titulní obrazovky a hlavního menu.

Předkládaná látka je rozdělena do 8 výkladových lekcí, které se spouštějí z hlavního menu. Název každé lekce je graficky ztvárněn tak, jako by ji uvozoval katalogizační lístek s názvem oblasti v lekci probírané. Už spouštěním příslušné části programu se tedy studenti seznamují s obsahem katalogizačního záznamu a názvy jednotlivých oblastí.

Za výkladovými lekcemi je schováno opakování probrané látky. Obsahují pouze kontrolní otázky a úkoly a slouží k upevnění naučené látky. Spouští se pravým tlačítkem myši z ikony výkladové lekce.

Z lišty titulní obrazovky nebo hlavního menu je také možné spustit příklady katalogizačních záznamů. Je uveden celkový soupis, z kterého je možné si vybrat příslušný příklad. Ten se zobrazí v pravé části obrazovky společně se slovně formulovaným katalogizačním pravidlem.

3.2 Lekce 1

Obr. 15 – tlačítko Lekce 1

Úvodní lekce seznamuje studenty s bibliografickým záznamem. Obsahuje jeho základní definici a grafické schéma s uvedením odborných názvů jeho jednotlivých částí. Využity jsou výklady formou krátkých textů a kontrolních otázek s výběrem jedné správné odpovědi. Dále je připraveno grafické schéma a pro ovladnutí základní terminologie vypisování správné odpovědi do připraveného katalogizačního záznamu.

Krok 1

Bibliografický záznam je jednotně vytvořený a formálně upravený záznam dokumentu, určený pro sekundární dokumenty (tj. bibliografické soupisy, knihovní katalogy apod.). Pro tvorbu bibliografického záznamu existují mezinárodně platná pravidla popisu. Podle rozsahu údajů v záznamu rozlišujeme základní záznam a záznam pro národní registrující bibliografii, který obsahuje podrobnější informace o dokumentu.

Krok 2

Co je to bibliografický záznam?

- A) záznam dokumentu určený pro sekundární dokumenty
- B) soupis dokumentů
- C) informace o vydání dokumentu

Krok 3

Katalogizační záznam je druh bibliografického záznamu, určeného pro knihovní katalogy. Kromě běžných údajů bibliografického záznamu obsahuje lokační údaje, popř. služební údaje.

Krok 4

Co je to katalogizační záznam?

- A) informace o katalogu
- B) stručné vyjádření obsahu dokumentu
- C) druh bibliografického záznamu určený pro knihovní katalog

Krok 5

Čím se liší katalogizační záznam od bibliografického?

Obsahuje navíc:

- A) obsahovou charakteristiku
- B) lokační, popř. služební údaje
- C) soupisné, popř. popisné údaje

Krok 6

Pro katalogizační záznamy se používají lístky, které mají normalizovanou velikost, tzv. mezinárodní formát 125 x 75 mm.

Krok 7

Jaká je velikost mezinárodního formátu katalogizačního lístku?

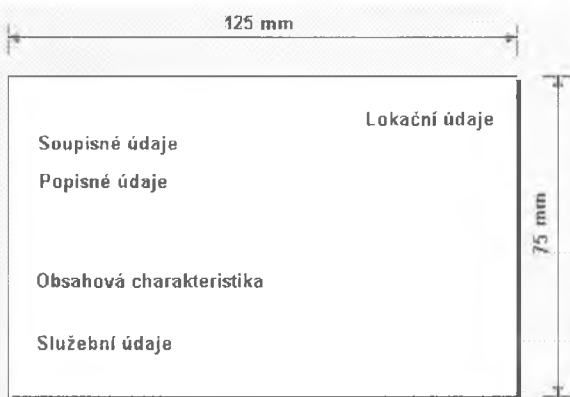
- A) 85 x 130 mm
- B) 125 x 75 mm
- C) 130 x 85 mm

Krok 8

Katalogizační záznam se skládá z 5 oblastí údajů:

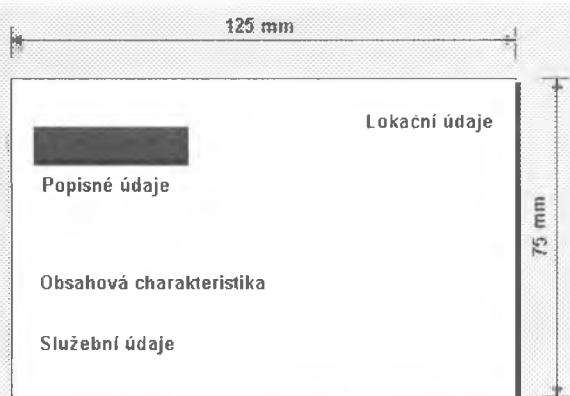
- lokační údaje
- soupisné údaje
- popisné údaje (bibliografický popis)
- obsahová charakteristika
- služební údaje

Krok 9

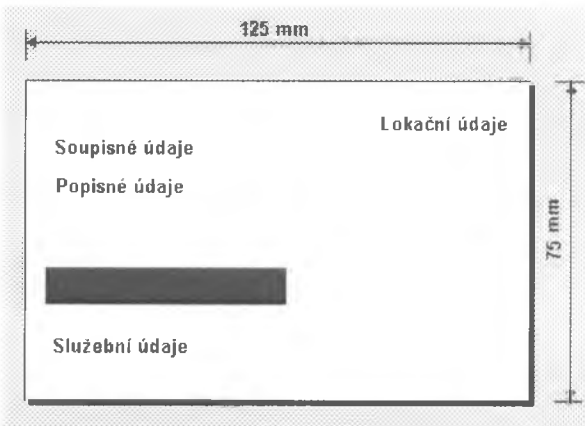
Základní schéma katalogizačního záznamu

Krok 10

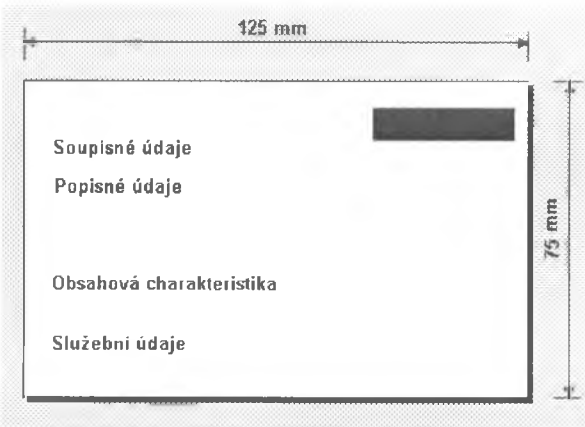
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 11

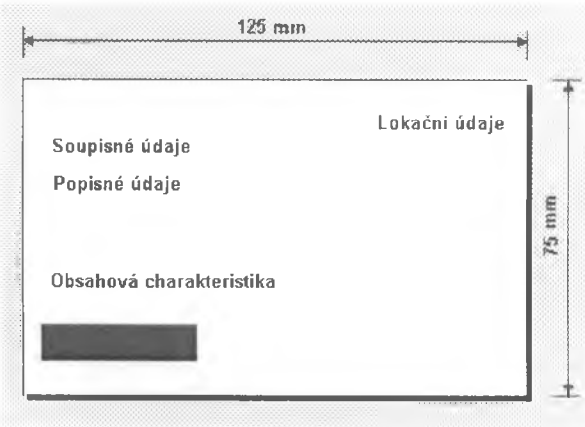
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 12

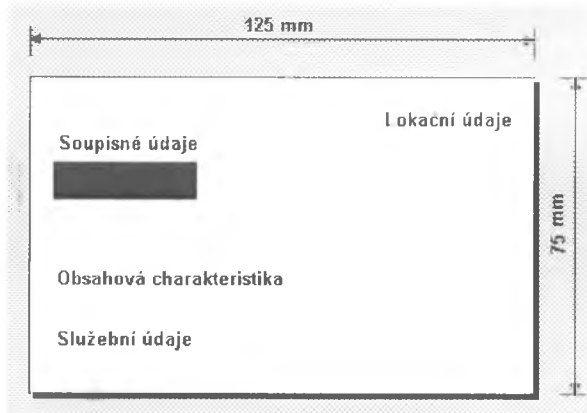
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 13

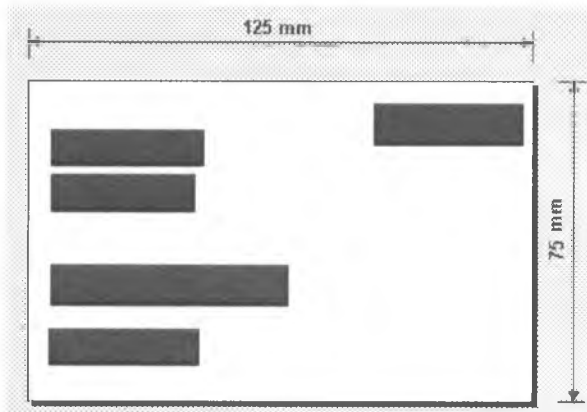
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 14

Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 15

Doplňte názvy oblastí údajů do prázdného katalogizačního záznamu!

Krok 16

První oblastí údajů jsou lokační údaje, které tvoří signatura nebo sigla.

Signatura označuje místo dokumentu na regále v knihovním fondu knihovny, která dokument vlastní.

Sigla označuje název knihovny, která dokument vlastní. Je tedy součástí záznamu v souborném katalogu.

Krok 17

Co označuje signatura?

- A) autora dokumentu
- B) místo dokumentu na regále
- C) knihovnu, která dokument vlastní

Krok 18

Co označuje sigla?

- A) autora dokumentu
- B) místo dokumentu na regále
- C) knihovnu, která dokument vlastní

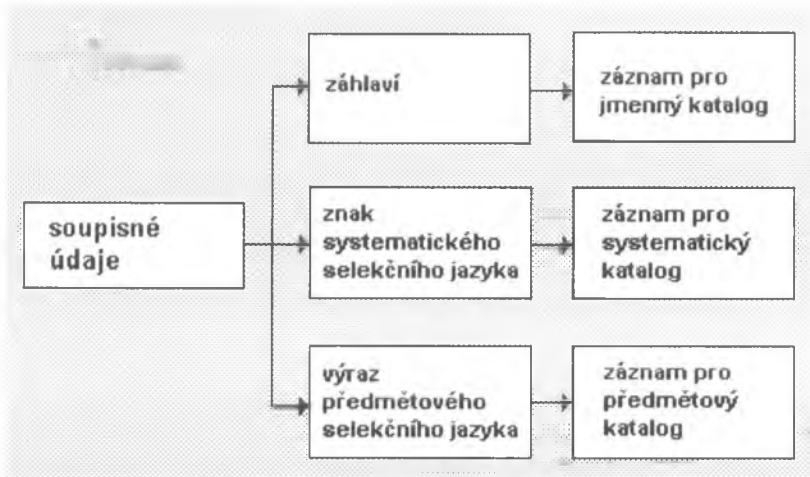
Krok 19

Chceme-li z jednotlivých záznamů vytvořit katalog, musíme zvolit princip, podle kterého budeme záznamy řadit a který nám umožní záznamy vyhledat. Údaje, které rozhodují o tom, na jaké místo v katalogu bude záznam zařazen, se nazývají soupisné údaje.

Podle tří druhů soupisných údajů rozlišujeme tři základní druhy katalogů:

- katalog jmenný
- katalog systematický
- katalog předmětový

Krok 20

Každému druhu katalogu odpovídá jeden druh soupisného údaje.

Krok 21

Podle kterého údaje jsou řazeny záznamy v katalogu?

- A) lokačních údajů
- B) soupisných údajů
- C) názvu dokumentu

Krok 22

Podle jakého soupisného údaje jsou řazeny záznamy ve jmenném katalogu ?

- A) záhlaví
- B) znaku systematického selekčního jazyka
- C) výrazu předmětového selekčního jazyka

Krok 23

Podle jakého soupisného údaje jsou řazeny záznamy v systematickém katalogu ?

- A) záhlaví
- B) znaku systematického selekčního jazyka
- C) výrazu předmětového selekčního jazyka

Krok 24

Podle jakého soupisného údaje jsou řazeny záznamy v předmětovém katalogu ?

- A) záhlaví
- B) znaku systematického selekčního jazyka
- C) výrazu předmětového selekčního jazyka

Krok 25

Záznamy pro jmenný, systematický a předmětový katalog se od sebe liší tím, že mají jiné soupisné údaje.

Všechny ostatní údaje jsou shodné.

Krok 26

Jakými údaji se liší záznamy pro jmenný, systematický a předmětový katalog ?

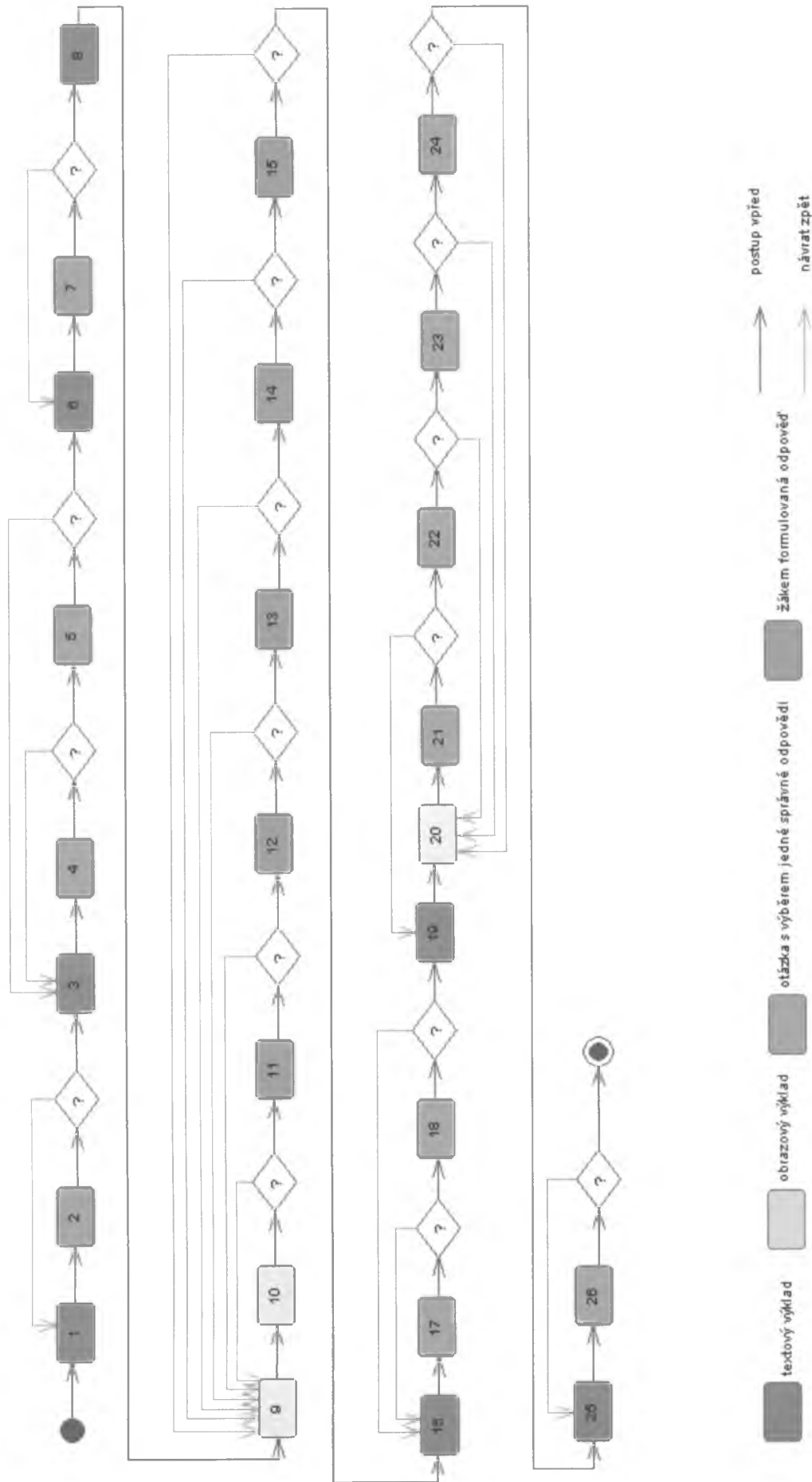
A) soupisnými údaji

B) lokačními údaji

C) záhlavím

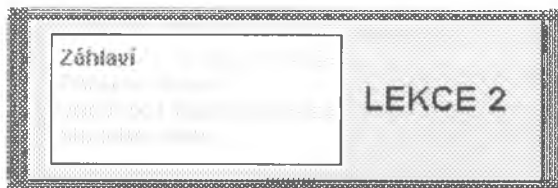
Obsah lekce přináší základní informace o katalogu a katalogizačním záznamu. Nejprve je uvedena stručná definice bibliografického a katalogizačního záznamu a čím se liší. Uvedena je struktura katalogizačního záznamu včetně základního schématu. V poslední části jsou uvedeny druhy soupisných údajů podle druhu katalogu. Uveden je také mezinárodní formát katalogizačního lístku, což je dnes záležitost již poněkud archaická, ale v rámci výuky musí studenti porozumět katalogizaci a katalogizačnímu záznamu i v historických souvislostech. Cílem Lekce 1 je ovládnutí schématu katalogizačního záznamu a porozumění jeho funkci v rámci knihovního katalogu.

Pro průchod lekcí byl připraven vývojový diagram (obr. č. 16, s. 47). Z něho vyplývá, že v lekci je celkem 26 kroků, z toho 7 kroků s textovým výkladem, 2 kroky s výkladem formou obrázku, 11 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a 6 kroků s vypisovanou odpovědí. Poměr jednotlivých kroků dokládá, že žák je v průběhu výuky maximálně aktivizován. Vlastní výklad zabírá přibližně třetinu lekce, zbývající kroky jsou věnovány opakování a prověřování naučeného, přičemž zhruba dvě třetiny tvoří relativně snadné odpovědi formou výběru z nabídky 3 možností a zbývající třetina kontrolních kroků je věnována opakování formou vypisování správné odpovědi, které je pro žáka náročnější.

Obr. 16 - schéma průchodu Lekcí 1

3.3 Lekce 2

Obr. 17 – tlačítko Lekce 2

Druhá lekce je věnována hlavnímu selekčnímu údaji jmenného katalogu – záhlaví. Obsahuje základní charakteristiku záhlaví, jsou uvedeny základní druhy a v kterých případech se používají, dále jsou uvedena základní pravidla pro tvorbu jednotlivých druhů záhlaví. Výklad je proveden formou krátkých textů s uvedením základních pravidel a jsou předloženy příklady u jednotlivých druhů. Pro opakování a prověřování jsou použity kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi a využito je také zadání úkolů, ve kterých žák musí vytvořit záhlaví pro daný dokument podle jeho titulní stránky.

Krok 1

Tento učební text je zaměřen na tvorbu záznamů pro jmenný katalog. Ze soupisných údajů se tedy zabývá pouze záhlavím, resp. hlavními zásadami tvorby záhlaví. Se zbývajících soupisnými údaji se seznámíte v předmětu věnovanému věcnému pořádku dokumentů.

Krok 2

Ukolem jmenného katalogu je informovat uživatele o tom, zda knihovna má ve svém fondu konkrétní dokument. Dokumenty lze vyhledávat podle nejdůležitějších formálních znaků, tj. pod jménem autora nebo názvem dokumentu. Tento údaj je uveden v záhlaví.

Katalogizační záznamy jsou ve jmenném katalogu řazeny abecedně podle záhlaví.

Krok 3

Podle jakého soupisného údaje jsou řazeny záznamy ve jmenném katalogu?

- A) záhlaví
- B) znaku systematického selekčního jazyka
- C) výrazu předmětového selekčního jazyka

Krok 4

Jak jsou záznamy ve jmenném katalogu řazeny?

- A) podle roku vydání
- B) systematicky
- C) abecedně podle záhlaví

Krok 5

Autorem dokumentu může být fyzická osoba (individuální autor) - pak vytváříme osobní záhlaví.

Autorem dokumentu může být také korporace, tj. instituce, organizace apod. (často jde o právnickou osobu, právní subjekt) - pak vytváříme korporativní záhlaví

V dokumentu nemusí být uveden žádný autor (fyzická osoba nebo korporace) nebo může být autorů uvedeno mnoho (tj. 4 a více) - pak dokument popisujeme pod názvem Individuálním a korporativním autorům odpovídají dva základní druhy záhlaví

- osobní

- korporativní

Krok 6

Jaký druh záhlaví vytvoříte, je-li v dokumentu jako autor uvedena fyzická osoba ?

A) jmenné

B) osobní

C) korporativní

Krok 7

Jaký druh záhlaví vytvoříte, je-li v dokumentu jako autor uvedena korporace ?

A) jmenné

B) osobní

C) korporativní

Krok 8

V nedávné době se používalo ještě názvové záhlaví pro dokumenty anonymní (bez uvedení autora) a kolektivní (4 a více autorů), tj. pro dokumenty, kde nemohlo být vytvořeno osobní nebo korporativní záhlaví.

V současné době se názvové záhlaví nevytváří. Výjimkou jsou případy tzv. unifikovaného názvu.

Unifikovaný název slouží k propojení katalogizačních záznamů díla, které se vyskytuje v různých podobách a pod různými názvy.

Příklady: Bible

Don Giovanni

Krok 9

Jaký druh záhlaví vytvoříte, není-li v dokumentu uveden autor?

A) osobní

B) korporativní

C) žádné, jen v případech tzv. unifikovaného názvu se vytváří názvové záhlaví

Krok 10

Jaký druh záhlaví vytvoříte, jsou-li v dokumentu uvedeni 4 autoři?

A) žádné, jen v případech tzv. unifikovaného názvu se vytváří názvové záhlaví

B) osobní

C) názvové

Krok 11

K čemu slouží unifikovaný název?

A) k propojení katalogizačních záznamů díla, jehož název se vyskytuje v různých podobách

B) k sjednocení záznamů v katalogu

C) k jednotnému zpracování

Krok 12

V osobním záhlaví se uvádí jméno autora v invertovaném tvaru, tj. nejprve příjmení a po inverzní čárce osobní jméno.

Příklad: Čapek, Karel
Smetanová, Jindřiška
Styron, William
Waltari, Mika

Krok 13

V jakém tvaru se uvádí jméno autora do záhlaví?

- A) podle titulní stránky
- B) podle občanského průkazu
- C) v invertovaném tvaru

Krok 14

Na vytvoření díla se může podílet více autorů. Pokud jejich počet nepřesáhne počet tři, vytváří se osobní záhlaví.

V záhlaví uvádíme jméno hlavního, resp. prvního autora, ostatní se uvedou v údajích o odpovědnosti.

Krok 15

Kdy vytváříme osobní záhlaví ?

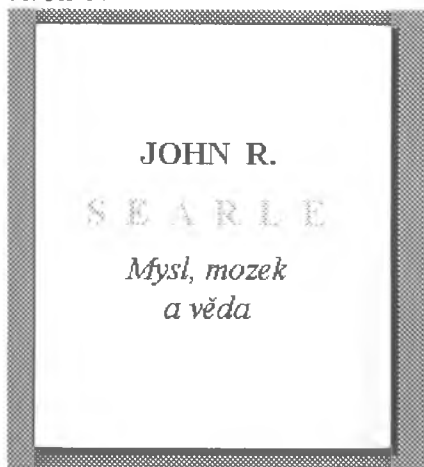
- A) jsou-li v dokumentu uvedeni 2-3 autoři
- B) jsou-li v dokumentu uvedeni 1-3 autoři
- C) je-li v dokumentu uvedeno 1-5 autorů

Krok 16

Kolik autorů můžeme uvést do záhlaví?

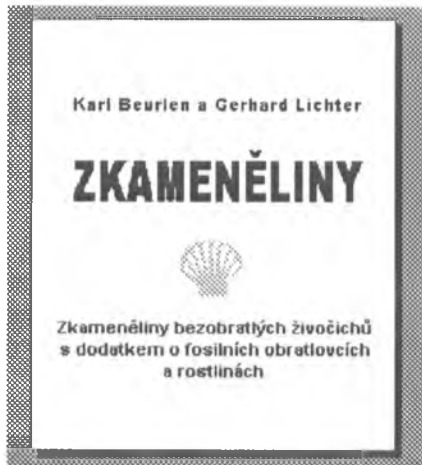
- A) 1-3
- B) 1-5
- C) 1

Krok 17

Vytvořte záhlaví podle ukázky titulní stránky!

Krok 18

Vytvořte záhlaví podle ukázky titulní stránky!

Krok 19

V korporativním záhlaví se uvádí název korporace, která je odpovědná za vznik dokumentu. Název korporace se uvádí v přirozeném slovosledu. Součástí korporativního záhlaví je název místa, kde korporace sídlí.

Příklad: Státní vědecká knihovna (České Budějovice)
Vyšší odborná škola informačních služeb (Praha)
Karmelitánské nakladatelství (Kostelní Vydří)

Krok 20

V jakém tvaru se uvádí název korporace do záhlaví?

- A) podle titulní stránky
- B) v přirozeném slovosledu
- C) v invertovaném tvaru

Krok 21

Co je součástí korporativního záhlaví?

- A) sídlo korporace
- B) nadřízený orgán korporace
- C) zkratka korporace

Krok 22

Vytvořte záhlaví podle ukázky titulní stránky!

Krok 23

Není-li v dokumentu uveden individuální ani korporativní autor nebo uvedeni jsou, ale jejich počet je vyšší než tři, záhlaví se nevytváří

Příklad:

Na titulní stránce je uveden název

Prostonárodní české písně a říkadla

V tomto případě je katalogizační záznam bez záhlaví.

Krok 24

Vyberte ze tří možností správné záhlaví:

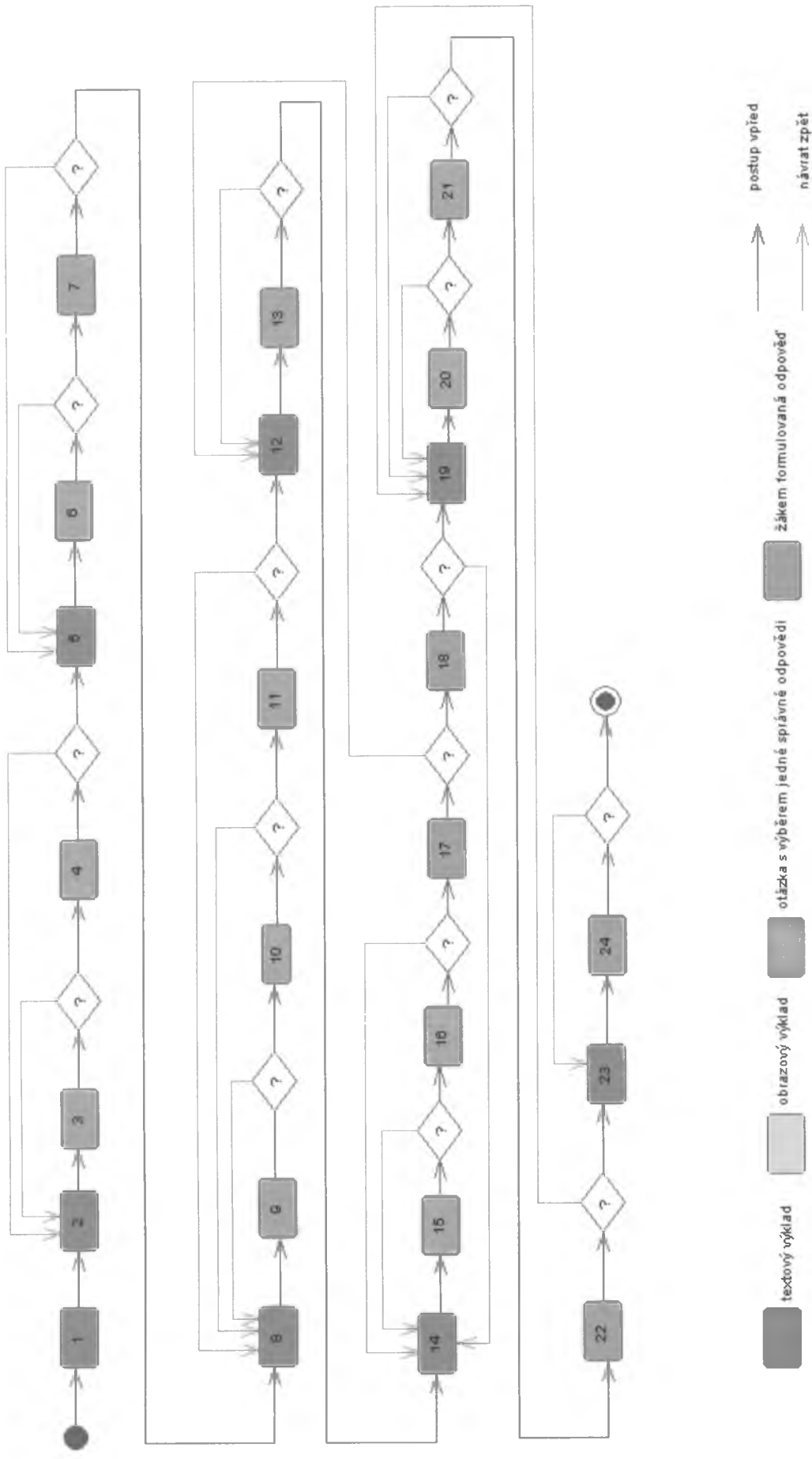
A) malé

B) Malé

C) bez záhlaví

Obsah lekce přináší základní informace o záhlaví identifikačního záznamu. Jsou uvedeny všechny tři základní druhy, každý stručně charakterizovan, uvedena pravidla jejich uvádění s příklady. U personalního záhlaví je pozornost zaměřena na současná jména evropského typu, u korporativního záhlaví na samostatné korporace a unifikovaný název je uveden jen na jednoduchých příkladech. Problematika záhlaví je mnohem složitější, vlastně by si zasloužila samostatný výukový program, v tomto programu jsou uvedeny jen základní případy. Zvláštnosti ve jménech autorů (personalních i korporativních) jsou samozřejmě probírány později v přednáškách. Cílem Lekce 2 je znalost druhů záhlaví identifikačního záznamu a schopnost vytvořit záhlaví pro nejčastěji zastoupené autorství dokumentu.

Z příloženého vývojového diagramu průchodu lekcí (obr. č. 18, s. 53) vyplývá, že v lekci jsou celkem 24 kroky, z toho 8 kroků s textovým výkladem, 12 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a 4 kroky s vypisovanou odpovědí. I v této lekci je poměr výkladu a opakování či procvičování obdobný jako v lekci 1. Slovní výklad zabírá třetinu lekce, dvě třetiny jsou věnovány prověřování a zpevňování naučeného.

Obr. 18 - schéma průchodu Lekcí 2

3.4 Lekce 3

Obr. 19 – tlačítko Lekce 3

Třetí lekce je věnována popisným údajům. Přináší definici této části katalogizačního záznamu, názvy jednotlivých oblastí a jejich posloupnost v záznamu. Využito je výkladu formou krátkých textů a kontrolních otázek s výběrem jedné správné odpovědi. Dále bylo připraveno grafické schéma této části katalogizačního záznamu a pro ovládnutí základní terminologie vypisování správné odpovědi do připraveného katalogizačního záznamu.

Krok 1

Popisné údaje (bibliografický popis) jsou povinnou součástí katalogizačního záznamu. Jejich úkolem je zachytit formální znaky dokumentu tak, aby byl jednoznačně identifikován, tj. odlišen od jiných dokumentů.

Krok 2

Jaký je úkol popisných údajů?

- A) popsat dokument
- B) uvést základní informace o dokumentu
- C) jednoznačně identifikovat popisovaný dokument

Krok 3

Z jakého hlediska charakterizují popisné údaje dokument?

- A) z obsahové stránky dokumentu
- B) z formální stránky dokumentu
- C) z obsahové i formální stránky dokumentu

Krok 4

Popisné údaje (bibliografický popis) jsou rozděleny do 7 oblastí údajů

- údaje o názvu a odpovědnosti
- údaje o vydání
- nakladatelské údaje
- údaje fyzického popisu
- údaje o edici
- údaje poznámky
- údaje o standardním čísle a dostupnosti

Krok 5

Pořadí oblastí je závazné, nelze je libovolně měnit. Jednotlivé oblasti údajů na sebe bezprostředně navazují.

Každé další oblasti předchází znak oblasti, tj. tečka, mezera, pomlčka, mezera
Oblast poznámky končí tečkou, oblast údajů o standardním čísle a odpovědnosti se
uvádí vždy na nový řádek a končí bez interpunkce.

Krok 6

Údaje o názvu a odpovědnosti. - Údaje o vydání. -
Nakladatelské údaje. > Údaje fyzického popisu. -
Údaje o edici. - Údaje poznámky.
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

Základní schéma popisných údajů

Krok 7

Jak se nazývá první oblast popisných údajů?

- A) údaje o názvu a odpovědnosti
- B) údaje o vydání
- C) nakladatelské údaje

Krok 8

Jak se nazývá poslední oblast popisných údajů?

- A) údaje poznámky
- B) údaje o standardním čísle a dostupnosti
- C) údaje o edici

Krok 9

Jak se oddělují jednotlivé oblasti popisných údajů?

- A) pomlčkou s oboustrannou mezerou
- B) znakem oblasti, tj. tečkou, mezerou, pomlčkou, mezerou
- C) znakem oblasti, tj. mezerou, pomlčkou, mezerou

Krok 10

_____ - Údaje o vydání. -
Nakladatelské údaje. - Údaje fyzického popisu. -
Údaje o edici. - Údaje poznámky.
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 11

Údaje o názvu a odpovědnosti. - Údaje o vydání. -
Nakladatelské údaje. - [REDACTED] -
Údaje o edici. - Údaje poznámky.
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 12

Údaje o názvu a odpovědnosti. - [REDACTED] -
Nakladatelské údaje. - Údaje fyzického popisu. -
Údaje o edici. - Údaje poznámky.
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 13

Údaje o názvu a odpovědnosti. - Údaje o vydání. -
Nakladatelské údaje. - Údaje fyzického popisu. -
Údaje o edici. - [REDACTED] -
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

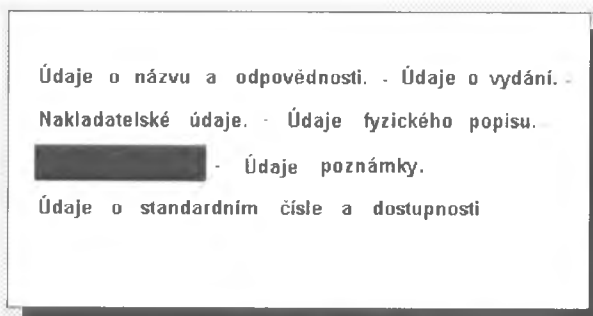
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 14

Údaje o názvu a odpovědnosti. - Údaje o vydání. -
[REDACTED] - Údaje fyzického popisu. -
Údaje o edici. - Údaje poznámky.
Údaje o standardním čísle a dostupnosti

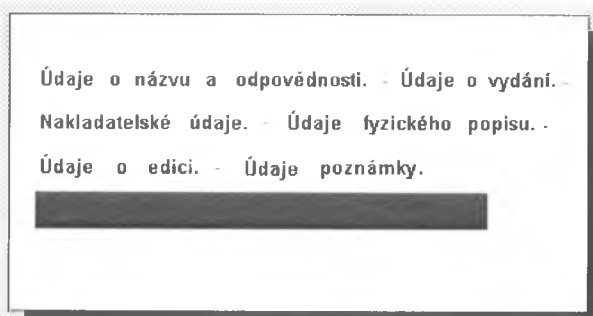
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 15

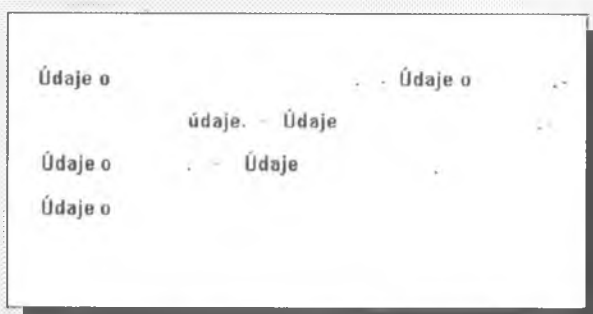
Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 16

Doplňte název oblasti údajů do katalogizačního záznamu!

Krok 17

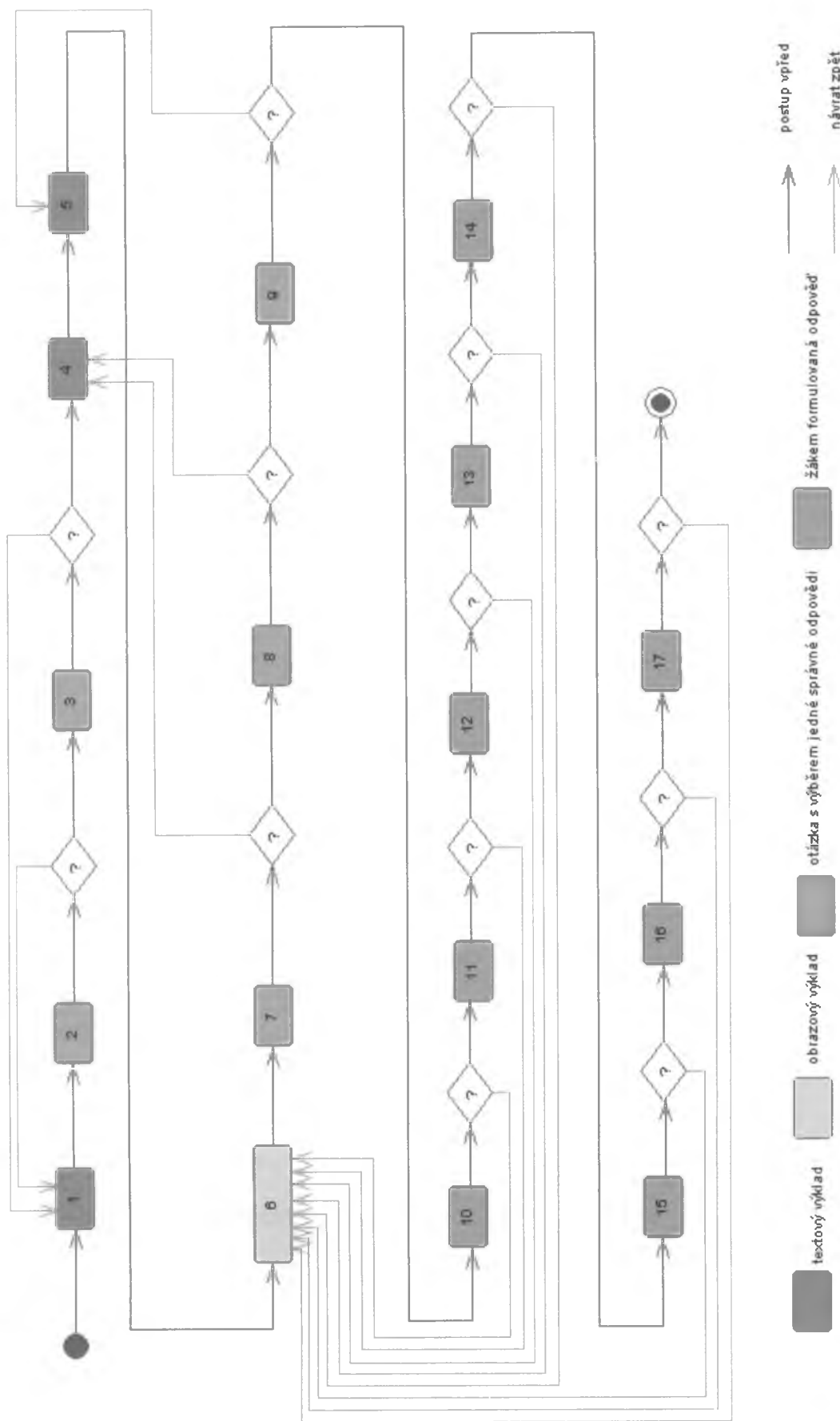

Doplňte název příslušné oblasti popisných údajů!

Obsah lekce je věnován popisným údajům v katalogizačním záznamu, tedy bibliografickému popisu. Uvedena je základní funkce popisných údajů a jejich posloupnost v záznamu. Pro schéma je použit formát zobrazení ISBD, který je pro vstupní poznání příznivější než jiné formáty. Cílem Lekce 3 je ovládnutí názvů jednotlivých oblastí popisných údajů, jejich závazného pořadí v záznamu a základní interpunkce pro oddělení oblastí. Jedná se vlastně o paměťové učení, ale bez znalosti těchto skutečností nemohou studenti pracovat s katalogizačními pravidly a postoupit tak v činnosti tvorby katalogizačního záznamu.

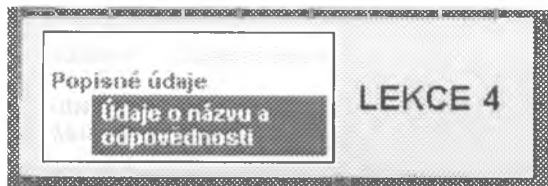

Z přiloženého vývojového diagramu průchodu lekcí (obr. č. 20, s. 59) vyplývá, že lekci tvoří celkem 17 kroků, což je méně než u většiny ostatních lekcí, ale přesto se jedná o lekci velmi náročnou na ovládnutí látky. Jen 4 kroky přinášejí textový výklad, 1 krok je s výkladem formou schématu, 3 kroky s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a celkem 9 kroků s vypisovanou odpovědí. Poměr výkladu k opakování je tak 5:12, z opakovacích kroků pak tři čtvrtiny zabírají kroky s vypisováním správné odpovědi, které je pro žáka náročnější.

Obr. 20 - schéma průchodu Lekci 3

3.5 Lekce 4

Obr 21 – tlačítko Lekce 4

Čtvrtá lekce pojednává o první oblasti popisných údajů – údajích o názvu a odpovědnosti. Přináší definici této části katalogizačního záznamu, nazvy jednotlivých oblastí, jejich posloupnost v záznamu, předepsanou interpunkci a výklad základních pravidel pro uvádění. Pro výklad jsou využity krátké texty a pro opakování kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a dva úkoly s vypisovanou odpovědí podle obrázku titulního listu.

Krok 1

První oblastí popisných údajů jsou údaje o názvu a odpovědnosti. Údaje o názvu zahrnují název a podnázev dokumentu.

Údaje o odpovědnosti zahrnují jména osob, popř. korporací, které jsou odpovědné za vznik dokumentu.

Krok 2

Z jakých údajů se skládají údaje o názvu a odpovědnosti?

- A) z názvu, podnázvu a vydání
- B) z názvu, podnázvu a odpovědnosti
- C) ze soupisných, lokačních a popisných údajů

Krok 3

Název dokumentu je povinný údaj každého bibliografického záznamu. Je vždy prvním popisným údajem.

Přebírá se z hlavního pramene popisu (u knih je to titulní stránka) a uvádí se v úplnosti. Pokud v dokumentu není název uveden, je třeba vytvořit název umělý. Umělý název se uvádí v hranatých závorkách.

Krok 4

Jakým údajem je název dokumentu?

- A) nepovinným
- B) závisí to na zpracovávaném dokumentu
- C) povinným

Krok 5

Odkud se přebírá název dokumentu?

- A) z dokumentu
- B) z hlavního pramene popisu
- C) ze sekundárních dokumentů

Krok 6

Co je hlavním pramenem popisu u knih?

- A) titulní stránka
- B) obálka
- C) tiráž

Krok 7

Je možné název dokumentu zkracovat?

- A) ano
- B) ne
- C) závisí to na zpracovávaném dokumentu

Krok 8

Za názvem následuje podnázev dokumentu. Od názvu je oddělen dvojtečkou. Podnázev lze smysluplně zkrátit.

Příklad: Chryzantémy ze země zelených hor : starokorejská lyrika
Latina : pro střed. všeob. vzděl. školy

Krok 9

Pokud dokument podnázev neobsahuje, neuvádí se a údaje o názvu končí názvem

Příklad: Dějiny Prahy v datech

Krok 10

Jakým interpunkčním znaménkem se odděluje podnázev od názvu?

- A) dvojtečkou
- B) tečkou
- C) pomlčkou

Krok 11

Je možné podnázev dokumentu zkracovat?

- A) ano
- B) ne
- C) závisí to na zpracovávaném dokumentu

Krok 12

Pokud má dokument více podnázvů, uvádějí se v tom pořadí, v jakém jsou uvedeny v hlavním prameni popisu, tj. u knih na titulní stránce, a jednotlivé podnázvy se odděluji dvojtečkou.

Krok 13

Lze uvést více podnázvů?

- A) ano
- B) ne
- C) pouze u speciálních dokumentů

Krok 14

Jakým interpunkčním znaménkem se oddělují jednotlivé podnázvy?

- A) tečkou
- B) pomlčkou
- C) dvojtečkou

Krok 15

V údajích o odpovědnosti se uvádějí jména osob, popř. názvy korporací, které jsou odpovědné za vznik dokumentu. Od údajů o názvu se oddělují lomítkem.

Krok 16

Jakým interpunkčním znamenkem se oddělují údaje o odpovědnosti od údajů o názvu?

- A) lomítkem
- B) tečkou
- C) pomlčkou

Krok 17

Pořadí osob, popř. korporací v záznamu je dáno důležitostí přínosu pro vznik dokumentu. Stanovené pořadí vypadá takto:

přímý autor

nepřímý autor

- sestavovatel
- editor, redaktor
- překladatel
- ilustrátor, autor fotografií apod.
- autor předmluvy, doslovu, poznámek apod.

Krok 18

V jakém pořadí se uvádějí osoby, popř. korporace v údajích o odpovědnosti?

- A) podle abecedy
- B) podle důležitosti přínosu pro vznik dokumentu
- C) libovolně

Krok 19

Jména osob se v údajích o odpovědnosti uvádějí v přirozeném slovosledu, tj. nejprve osobní jméno a za ním příjmení.

Krok 20

V jakém tvaru se uvádí jméno autora v údajích o odpovědnosti?

- A) v invertovaném tvaru
- B) v přirozeném tvaru
- C) podle titulní stránky

Krok 21

U každé činnosti se uvádějí nejvýše 3 autoři. Pokud jejich počet je vyšší, uvádíme jméno pouze prvního z nich a tři tečky se zkratkou et al. (= et alii, tj. a další)

Zkratka et al. se uvádí v hranatých závorkách.

Příklad:

/ Jan Kačer ... [et al.] ; ilustroval Jaroslav Dobeš.

/ William Shakespeare ; z anglického originálu přeložil Břetislav Hodek ... [et al.]

Krok 22

Kolik autorů se uvádí u jedné činnosti?

- A) 1 - 3
- B) 1 - 5
- C) všichni

Krok 23

Jména dvou nebo tří autorů podílejících se na jedné činnosti se v údajích o odpovědnosti oddělují čárkou.

Různé činnosti se oddělují středníkem.

Krok 24

Jakým interpunkčním znaménkem se oddělují jména dvou nebo tří autorů, podílejících se na jedné činnosti?

- A) lomítkem
- B) tečkou
- C) čárkou

Krok 25

Jakým interpunkčním znaménkem se oddělují různé činnosti?

- A) lomítkem
- B) středníkem
- C) čárkou

Krok 26

Jména osob se v údajích o odpovědnosti píše bez akademických titulů, hodností, řádů a vyznamenání.

Krok 27

Jak se uvádějí jména osob?

- A) bez akademických titulů, hodností apod
- B) se všemi akademickými tituly, hodnostmi apod
- C) s důležitými tituly a hodnostmi

Krok 28

Jména 1-3 přímých autorů se uvádějí bez charakteristiky činnosti, kterou se podíleli na vzniku dokumentu. U všech ostatních původců se charakteristika činnosti uvádí

Příklady:

/ Šūsaku Endó ; z japonského originálu přeložila Libuše Boháčková , ilustrovala Eva Bednářová ; úvod Zdeněk Stejskal

/ Rosemarie Portmanová, Elisabeth Schneiderová ; z německého originálu přeložil Pavel Kouba.

/ Mirjam Bohatcová [et al]

/ Národní knihovna v Praze

Krok 29

Uvádí se u přímého autora charakter činnosti, kterou se podílel na vzniku dokumentu?

- A) ano
- B) ne
- C) někdy

Krok 30

Uvádí se u nepřímého autora charakter činnosti, kterou se podílel na vzniku dokumentu?

- A) ano
- B) ne
- C) někdy

Krok 31

Nejsou-li v dokumentu uvedeny osoby, popř. korporace, odpovědné za vznik dokumentu, údaje o odpovědnosti se neuvádějí a oblast údajů o názvu a odpovědnosti končí názvem, resp. podnázvem

Krok 32

Příklady údajů o názvu a odpovědnosti:

1. Dokument obsahuje název, podnázev a údaj o přímém autorovi a ilustrátorovi:
Bůh či ďábel : středověká balada / Jarmila Loukotková ; ilustroval Michal Kouba
2. Dokument obsahuje název, jméno sestavovatele a autora doslovu:
Česká poezie XX. století / sestavil Milan Blahynka , doslov Václav Oulík

Krok 33

Příklady údajů o názvu a odpovědnosti:

3. Dokument obsahuje pouze název a jméno přímého autora:
Skryto v páteři / Eva Rychlíková
4. Dokument obsahuje název a korporativního autora:
Kapesní atlas světa / Geodetický a kartografický podnik
5. Dokument obsahuje pouze název a podnázev:
Národní divadlo a jeho předchůdci : slovník umělců divadel Vlastenského, Stavovského, Prozatímního a Národního.

Krok 34

Vytvořte údaje o názvu a odpovědnosti podle ukázky titulní stránky!

Krok 35

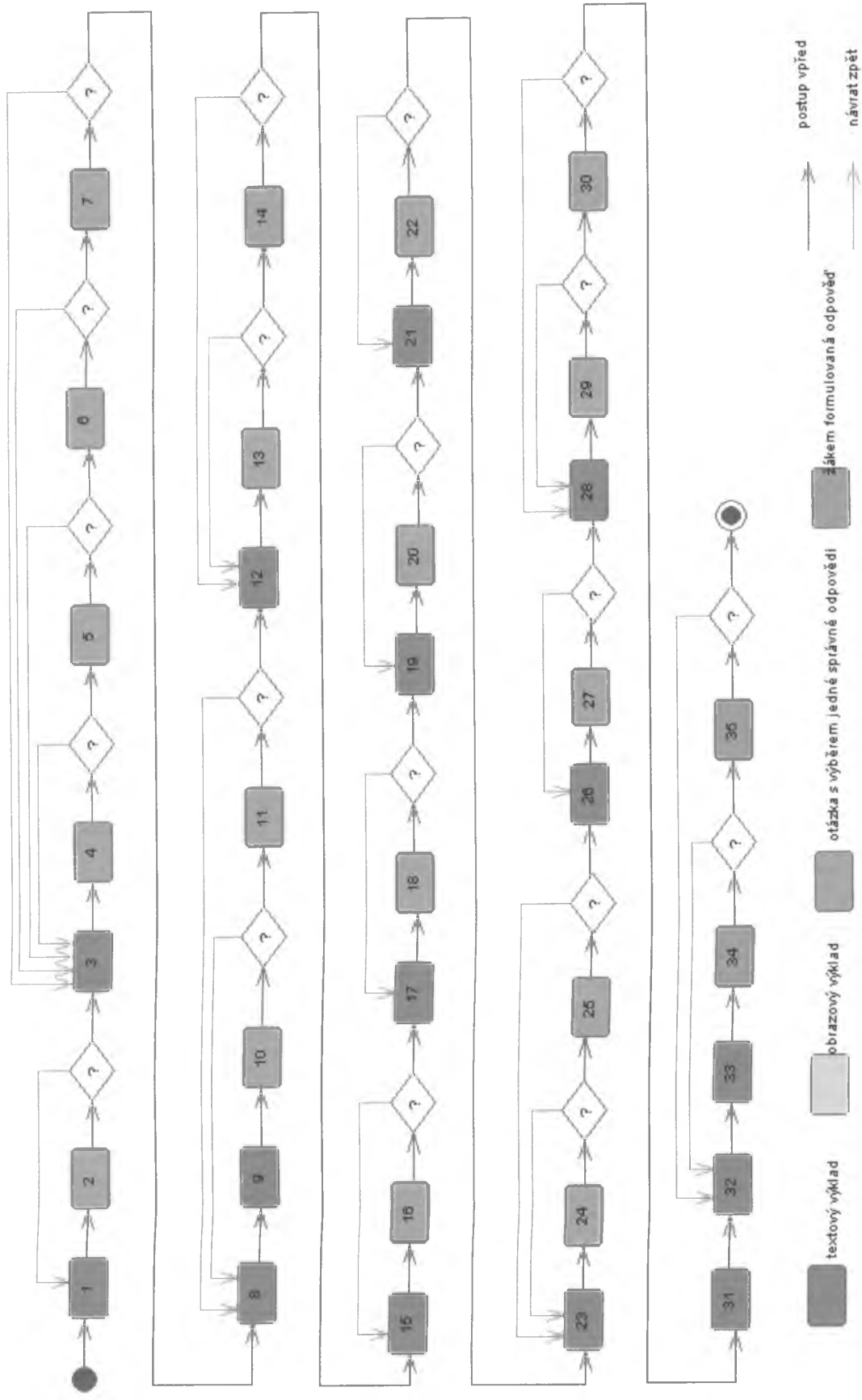

Vytvořte údaje o názvu a odpovědnosti podle ukázky titulní stránky!

Obsah lekce je věnován nejdůležitější a nejobsáhlejší oblasti popisných údajů – údajům o názvu a odpovědnosti. V pravidlech AACR2 je v rámci obecných zásad popisu věnováno této oblasti více než 20 stran formátu A4 a v rámci kapitol věnovaným jednotlivým druhům dokumentům další. Proto byla provedena poměrně velká redukce a program se u názvových údajů věnuje jen hlavnímu názvu a další názvové informaci, tj. podnázvu. Také odpovědnost je pojednána stručně, důraz je kladen na počet uváděných osob v záznamu a jejich podílu na vzniku dokumentu. Uvedeny jsou příklady konkrétních dokumentů s různým zastoupením těchto údajů v záznamu. Cílem Lekce 4 je ovládnutí základních pravidel pro oblast údajů o názvu a odpovědnosti a schopnost vytvořit tuto oblast pro jednoduché a časté případy názvů a autorství dokumentu. Tato oblast je později podrobně probrána v přednáškách, kde může být věnována pozornost i zvláštním ba ojedinělým případům.

Jedná se o nejdelší lekci v celém programu. Latku však vzhledem k tomu, že se týká jen jedné oblasti údajů, nebylo možné rozdělit. Z vývojového diagramu průchodu lekcí (obr. č. 22, s. 66) vyplývá, že v lekci je celkem 35 kroků, z toho 15 kroků s textovým výkladem, 18 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a 2 kroky s vypisovanou odpovědí. Výkladové kroky tentokrát zabírají více než třetinu lekce, kroky s kontrolními otázkami polovinu lekce. Na závěr jsou zařazeny 2 úkoly, ve kterých žák podle vzorového titulního listu vypisuje správné znění popisného údaje.

Obr. 22 - schéma přechodu Lekci 4

3.6 Lekce 5

Obr. 23 – tlačítko Lekce 5

Pátá lekce pojednává o druhé a třetí oblasti popisných údajů – údajích o vydání a nakladatelských údajů. Spojení těchto dvou oblastí do jedné lekce umožnil fakt, že oblast údajů o vydání je pro výklad základních pravidel stručná. Lekce přináší definici této části katalogizačního záznamu a výklad základních pravidel. Využity jsou krátké texty a kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a také zadání úkolu, ve kterém žák musí vytvořit nakladatelské údaje pro daný dokument podle jeho titulní stránky.

Krok 1

Druhou oblast popisných údajů tvoří údaje o vydání. V nich se uvádí pořadí a druh vydání popisovaného dokumentu.

Krok 2

Co se uvádí v údajích o vydání?

- A) charakteristika dokumentu
- B) pořadí a druh vydání
- C) pořadí vydání

Krok 3

Pořadí vydání odpovídá na otázku, po kolikáté dokument vyšel, např. první vydání, druhé atd. Druh vydání určuje charakter vydání, tj. zda bylo vydání oproti předchozímu nějak pozměněné, upravené, přepracované apod.

Krok 4

Pořadí vydání se uvádí vždy arabskou číslicí, bez ohledu na to, jak je vydání uvedeno v dokumentu.

Krok 5

Jak se uvádí pořadí vydání dokumentu?

- A) slovy
- B) římskými číslicemi
- C) arabskými číslicemi

Krok 6

Slovo vydání se zkracuje na vyd

Příklad   1. vyd   3. vyd

Krok 7

Označení druhu vydání se smysluplně zkracuje. Může se jednat o vydání přepracované, rozšířené, nezměněné, autorizované apod. Odpovídající zkratky jsou: přeprac., dopl., rozšíř., nezm., autoriz.

Krok 8

Jak vytvoříte údaje o vydání, je-li v dokumentu uvedeno, že se jedná o třetí přepracované vydání?

- A) 3. přeprac. vyd.
- B) 3. přeprac. vydání
- C) Třetí přeprac. vydání

Krok 9

Další oblast popisných údajů tvoří nakladatelské údaje. Skladají se ze tří údajů, které se uvádějí v tomto závazném pořadí:

místo vydání
název nakladatelství
rok vydání

Krok 10

Co tvoří nakladatelské údaje?

- A) název nakladatelství, místo vydání, pořadí vydání
- B) místo vydání, název nakladatelství
- C) místo vydání, název nakladatelství, rok vydání

Krok 11

Který údaj se v nakladatelských údajích uvádí jako první?

- A) název nakladatelství
- B) místo vydání
- C) rok vydání

Krok 12

Který údaj se v nakladatelských údajích uvádí jako poslední?

- A) místo vydání
- B) název nakladatelství
- C) rok vydání

Krok 13

Místo vydání se uvádí v 1. pádu, jazyce a pravopise dokumentu.

Místo vydání je důležitý údaj pro charakteristiku dokumentu. Pokud není v dokumentu uvedeno, považuje se za místo vydání sídlo nakladatelství.

Pokud místo vydání není uvedeno a nelze ho zjistit, uvádí se zkratka S.l. (= sine loco, tj. bez místa). Zkratka S.l. se uvádí v hranatých závorkách.

Krok 14

Jak uvedete místo vydání, jestliže v dokumentu není uvedeno?

- A) neuvádíme
- B) uvedeme sídlo nakladatelství
- C) odhadneme

Krok 15

Jak uvedete místo vydání, jestliže v dokumentu není uvedeno a nelze-li zjistit sídlo nakladatele?

- A) neuvádíme
- B) [S. 1]
- C) S 1

Krok 16

Za místem vydání se po dvojtečce uvádí název nakladatelství. Uvádí se v 1. pádu, v jazyce a pravopise dokumentu. Slovo „nakladatelství“ uvádíme pouze tehdy, je-li neoddělitelnou součástí názvu nakladatelství, např. Nakladatelství technické literatury.

Krok 17

Jakým interpunkčním znaménkem se odděluje název nakladatelství od místa vydání?

- A) pomlčkou
- B) tečkou
- C) dvojtečkou

Krok 18

Je součástí názvu nakladatelství vždy slovo „nakladatelství“?

- A) jen je-li neoddělitelnou součástí názvu
- B) ano
- C) jen u zahraničních dokumentů

Krok 19

Název nakladatelství je důležitý údaj pro charakteristiku dokumentu a není možné tento údaj vynechat.

Pokud není název nakladatelství v dokumentu uveden, uvádí se zkratka s n (= sine nomine, tj. bez názvu, rozumí se bez názvu nakladatelství)

Zkratka s.n. se uvádí v hranatých závorkách

Krok 20

Jak uvedete název nakladatelství, jestliže v dokumentu není uvedeno?

- A) [s. n]
- B) [s. 1]
- C) neuvádíme

Krok 21

Za názvem nakladatelství se po čárce uvádí rok vydání

Rok vydání dokumentu je povinný údaj každého bibliografického záznamu

Uvádí se arabskými číslicemi a v našem letopočtu.

Krok 22

Jakým interpunkčním znaménkem se odděluje rok vydání dokumentu od názvu nakladatelství?

- A) pomlčkou
- B) čárkou
- C) dvojtečkou

Krok 23

Jak se uvádí rok vydání dokumentu?

- A) slovy
- B) římskými číslicemi
- C) arabskými číslicemi

Krok 24

Je rok vydání dokumentu povinný údaj?

- A) ano
- B) ne
- C) jen u tuzemských dokumentů

Krok 25

Pokud rok vydání není v dokumentu uveden, musíme ho zjistit v jiných pramenech. Není-li možné zjistit rok vydání v jiných pramenech, odhadneme ho a uvedeme v hranatých závorkách

Krok 26

Jak uvedete rok vydání, není-li v dokumentu uveden a nelze-li ho zjistit v jiných pramenech?

- A) odhadneme
- B) odhadneme a uvedeme v hranatých závorkách
- C) uvedeme zkratku [s.a]

Krok 27

Příklady nakladatelských údajů:

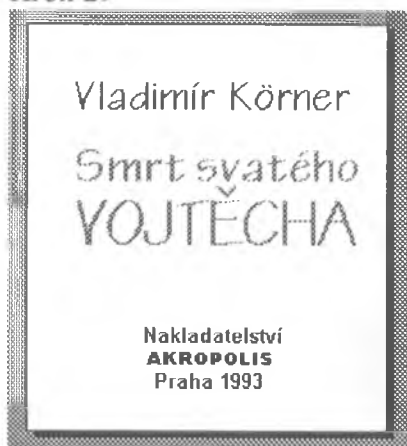
1. Dokument byl vydán Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze v roce 1994.
Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1994.
2. Dokument byl vydán nakladatelstvím Růže v Českých Budějovicích bez uvedení roku vydání
České Budějovice : Růže, [1968]
3. Dokument byl vydán v roce 1991 v Olomouci bez uvedení nakladatelství
Olomouc : [s.n], 1991

Krok 28

Jak uvedete nakladatelské údaje, je-li v dokumentu uvedeno, že dokument vydalo nakladatelství Premier v Plzni v roce 1992?

- A) Plzeň : Nakladatelství Premier, 1992.
- B) Premier : Plzeň, 1992.
- C) Plzeň : Premier, 1992.

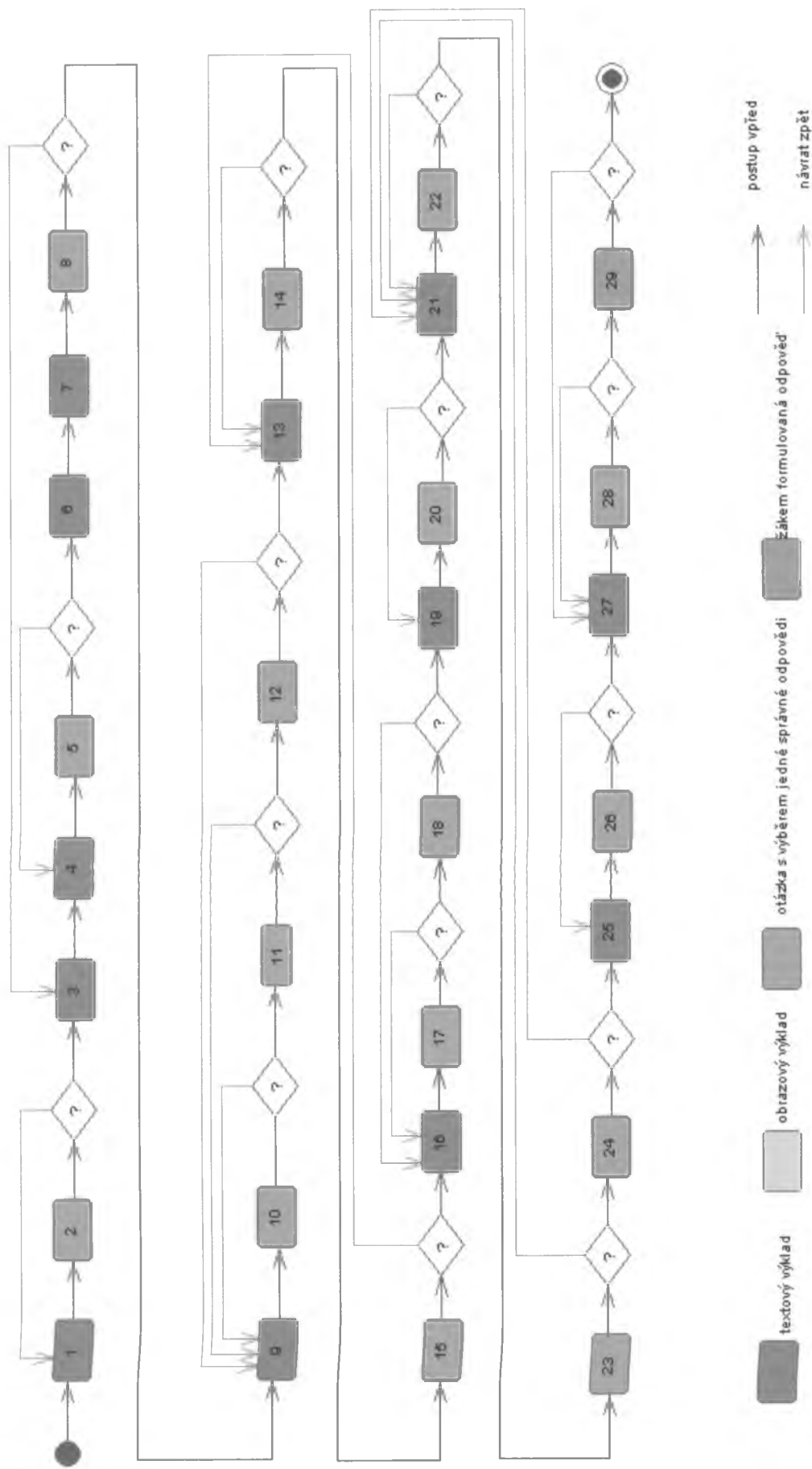
Krok 29

Vytvořte nakladatelské údaje podle ukázky titulní stránky!

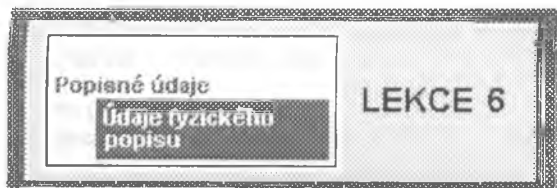
Obsah lekce je věnován dvěma oblastem popisných údajů – údajům o vydání a nakladatelským údajům. Údaje o vydání jsou relativně jednoduché a je jim věnována jen nezbytná pozornost. Uvedeno je, jak se údaj do bibliografického záznamu zapisuje, a to pro jednoduché případy. V oblasti nakladatelských údajů jsou probrány tři základní údaje, z kterých se skládají, vysvětleno, jakou informaci který údaj přináší a jak se zapisuje. Uvedeny jsou příklady konkrétních dokumentů s různým zastoupením těchto údajů v záznamu. Cílem Lekce 5 je ovládnutí základních pravidel pro oblast údajů o vydání a oblast nakladatelských údajů a schopnost vytvořit tyto oblasti pro jednoduché a časté případy dokumentů.

Z vývojového diagramu průchodu lekcí (obr. č. 24, s. 72) vyplývá, že v lekci je celkem 29 kroků, z toho 12 kroků s textovým výkladem, 16 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a 1 krok s vypisovanou odpovědí. Výkladové kroky zabírají více než třetinu lekce, kroky s kontrolními otázkami téměř polovinu lekce. Na závěr je zařazen 1 úkol, ve kterém žák podle vzorového titulního listu vypisuje správné znění popisného údaje.

Obr. 24 - schéma průchodu Lekci 5

3.7 Lekce 6

Obr. 25 – tlačítko Lekce 6

Šestá lekce pojednává o čtvrté oblasti popisných údajů – údajích fyzického popisu. Jedná se o oblast pro výklad základních pravidel poměrně stručnou, byla však zpracována samostatně, i když obsahuje jen 14 kroků. Za ní totiž následuje oblast natolik obsažná, že nebylo možné obě oblasti spojit do jedné lekce. Lekce přináší definici této části katalogizačního záznamu a výklad základních pravidel. Využity jsou krátké texty pro výklad a uvedené příkladů a kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností.

Krok 1

Čtvrtou oblastí popisných údajů jsou údaje fyzického popisu. Uvádějí se následující údaje v tomto stanoveném pořadí:

- počet stran a příloh
- údaje o ilustracích a jiných vyobrazeních v dokumentu
- doprovodný materiál

Krok 2

Jaký je první údaj v údajích fyzického popisu?

- A) počet stran a příloh
- B) údaje o ilustracích a jiných vyobrazeních
- C) doprovodný materiál

Krok 3

Počet stran se uvádí číslem poslední číslované stránky v dokumentu, neočíslované stránky na začátku a na konci dokumentu se nepřipočítávají.

Používají se arabské i římské číslice, podle toho, jak je to uvedeno v dokumentu.

Slovo "stránka" se zkracuje na s.

Příklad: 245 s.
XIV, 168 s.

Krok 4

Jak se uvádí počet stran dokumentu?

- A) přebírá se údaj z tiráže
- B) sečtou se všechny stránky, číslované i nečíslované
- C) poslední číslovaná stránka v dokumentu

Krok 5

Jak se uvádí slovo „stránka“?

- A) str.
- B) s.
- C) nezkracuje se

Krok 6

Pokud je dokument celý nestránkovaný, spočítáme nebo odhadneme počet stran a výsledný počet se uvede v hranatých závorkách

Krok 7

Jak uvedete rozsah nestránkovaného dokumentu?

- A) zkratkou nestr.
- B) údaj vynecháme
- C) spočítaný nebo odhadnutý počet stran se uvede v hranatých závorkách

Krok 8

Za počtem stran se uvádí příloha. Přílohou rozumíme nějaká vyobrazení (např. ilustrace, fotografie, mapy, grafy, tabulky apod.), která nejsou součástí stránkování dokumentu. Příloha může mít samostatné stránkování nebo může být nestránkovaná. Od počtu stran se odděluje čárkou

Příklad: 97 s., 38 s. fot.
495 s., obr.
146 s., fot., tab.

Krok 9

Jakým interpunkčním znaménkem se odděluje příloha od počtu stran?

- A) tečkou
- B) čárkou
- C) pomlčkou

Krok 10

Druhým údajem fyzického popisu jsou údaje o ilustracích a jiných vyobrazeních, které jsou součástí stránkování dokumentu. Mohou být číslované nebo nečíslované. Od počtu stran a příloh se oddělují dvojtečkou

Příklad: 487 s. : 31 obr.
225 s. : obr.
261 s., 15 tab. : 26 fot.
312 s., 41 tab. : barev. fot., čb. obr.

Krok 11

Jakým interpunkčním znaménkem se oddělují údaje o vyobrazeních v textu od počtu stran a příloh?

- A) tečkou
- B) čárkou
- C) dvojtečkou

Krok 12

Třetím údajem fyzického popisu jsou údaje o doprovodném materiálu. Doprovodným materiálem rozumíme volně vloženou přílohu dokumentu. Může se jednat o vloženou mapu, fotografii, gramofonovou desku, disketu apod

Krok 13

V údajích o doprovodném materiálu uvádíme rozsah a výraz, který doprovodný materiál charakterizuje. Od předcházejícího údaje (počtu stran, příloh, popř. vyobrazení v textu) se odděluje znaménkem +.

Příklad: 271s + 5 barev. fot.
137 s : fot. + 1 gramof. deska

Krok 14

Jakým interpunkčním znaménkem se oddělují údaje o doprovodném materiálu od předchozích údajů?

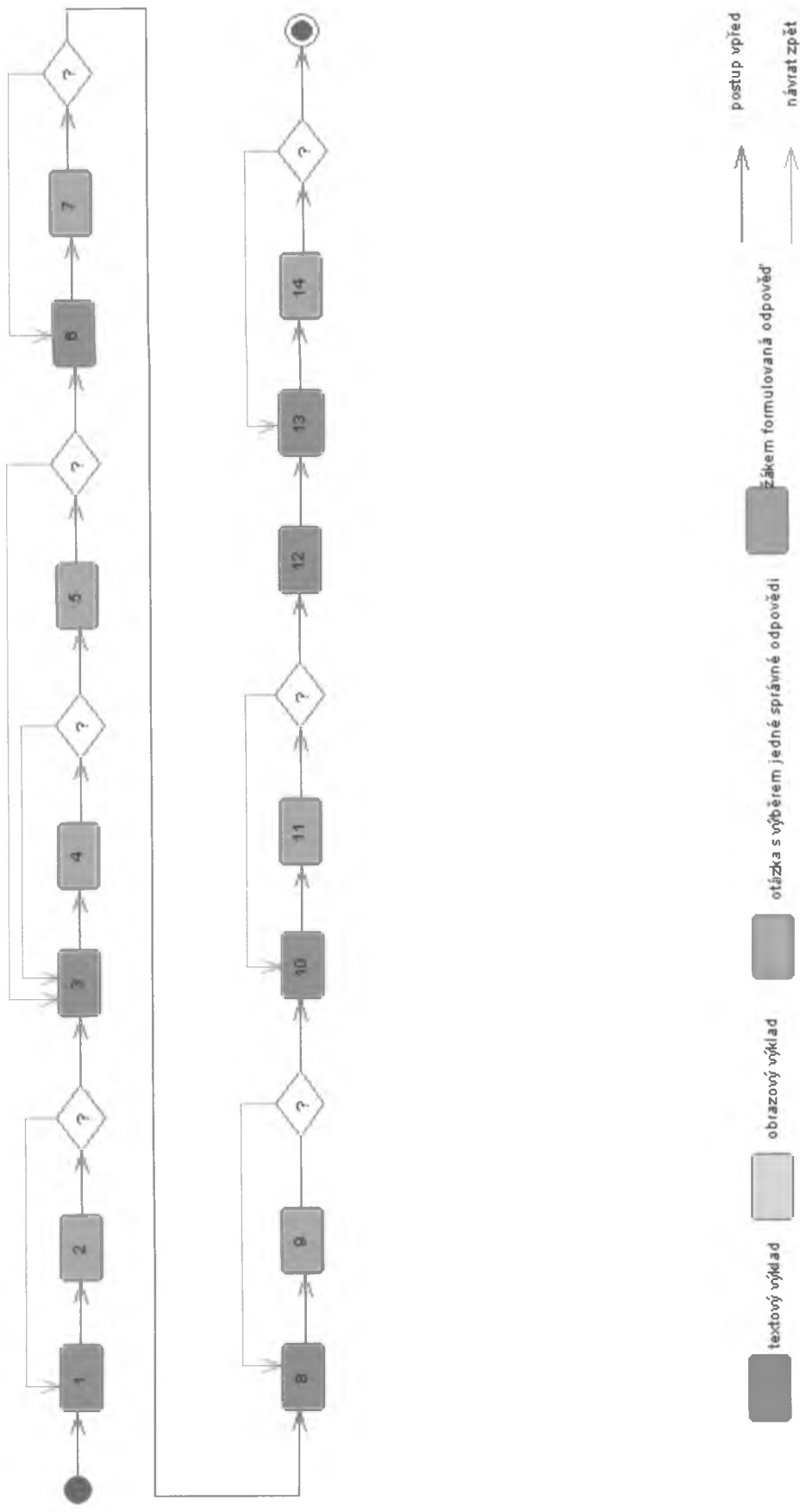
A) znaménkem +

B) čárkou

C) dvojtečkou

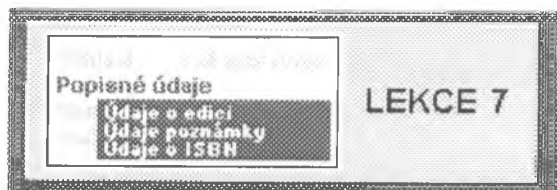
Obsah lekce je věnován oblasti fyzického popisu. Oblast je poměrně náročná pro analýzu dokumentu, ale vlastní zápis jednotlivých údajů není složitý. V lekci jsou postupně probrány všechny čtyři součásti fyzického popisu a každá je stručně charakterizována. Dále je vysvětleno, jak se která informace zapisuje. Uvedeny jsou příklady konkrétních dokumentů s různým zastoupením těchto údajů v záznamu. Lekce postihuje vše důležité pro tuto oblast, v přednáškách je látka doplněna už jen jinými formáty zobrazení (příklady vnitřních formátů automatizovaných knihovnických systémů a MARC 21). Cílem Lekce 6 je ovládnutí pravidel pro oblast údajů fyzického popisu a schopnost vytvořit tuto oblast pro časté případy dokumentů.

Pro průchod lekcí byl připraven vývojový diagram (obr. č. 26, s. 76). Jedná se o nejkratší lekci v celém programu. Z diagramu vyplývá, že v lekci je pouze 14 kroků, z toho 7 kroků s textovým výkladem a 7 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi. Jiné způsoby prezentace vyučované látky a způsobu kontroly učení nebyly využity. Výkladové kroky tentokrát zabírají přesně polovinu lekce, kroky s kontrolními otázkami druhou polovinu lekce.

Obr. 26 - schéma průchodu Lekcí 6

3.8 Lekce 7

Obr. 27 – tlačítko Lekce 7

Sedmá lekce pojednává o poslední skupině popisných údajů – údajích o edici, údajích poznámky a údajích o standardním čísle a dostupnosti. U všech tří oblastí se jedná o nepříliš rozsáhlý výklad základních pravidel, takže bylo možné je uvést jako jednu lekci. Lekce přináší definici jednotlivých oblastí katalogizačního záznamu a výklad základních pravidel. Využity jsou krátké texty pro výklad, kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a také zadání úkolů, ve kterých žák musí vytvořit příslušnou oblast popisu pro daný dokument podle jeho titulní stránky nebo tiráže.

Krok 1

Pátou oblastí popisných údajů jsou údaje o edici. Uvádí se do nich název edice a číslo svazku, pokud je edice číslovaná.

Celý údaj o edici se uvádí v kulatých závorkách

Krok 2

Jaké údaje se uvádějí v údajích o edici?

- A) název edice
- B) název edice a číslo svazku
- C) souborný název dokumentu

Krok 3

Jaké interpunkční znaménko ohraničuje údaje o edici?

- A) hranaté závorky
- B) pomlčka
- C) kulaté závorky

Krok 4

Slovo "edice" se uvádí pouze tehdy, je-li neoddělitelnou součástí názvu edice.

Příklad:

(Antická knihovna)

nikoli (Edice Antická knihovna)

(Edice jazykových slovníků)

nikoli (Jazykových slovníků)

Krok 5

Je slovo „edice“ vždy součástí údajů o edici?

- A) ano
- B) ne
- C) pouze je-li neoddělitelnou součástí údajů názvu edice

Krok 6

Pořadové číslo svazku se uvádí arabskými číslicemi po zkratce sv.
Od názvu edice je číslo svazku odděleno středníkem

Krok 7

Jak se uvádí číslo svazku?

- A) arabskými číslicemi
- B) římskými číslicemi
- C) podle toho, jak je to uvedeno v dokumentu

Krok 8

Jakým interpunkčním znaménkem je odděleno číslo svazku od názvu edice?

- A) tečkou
- B) středníkem
- C) pomlčkou

Krok 9

Pokud dokument nevyšel v edici, údaj o edici se neuvádí a jeho vynechání se nijak nenaznačuje

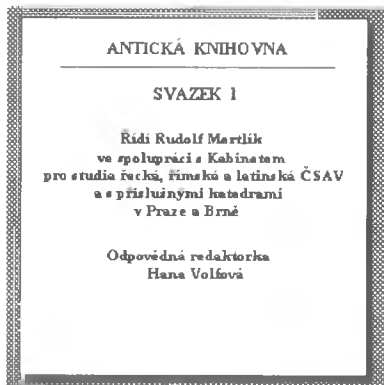
Příklady údajů o edici: (Střední slovníky oboustranné)
(Malá edice poezie)
(Čtení na dovolenou ; sv. 127)

Krok 10

Vytvořte údaje o edici podle ukázky titulní stránky!

Krok 11

Vytvořte údaje o edici podle ukázky titulní stranky!

Krok 12

Další oblastí popisných údajů jsou údaje poznámky.

Tento údaj je nepovinný a uvádí se podle potřeb zpracovatelské organizace.

Uvádějí se zde údaje, které jsou z hlediska charakteristiky dokumentu potřebné, ale nemohly být uvedeny v předcházejících popisných údajích

Krok 13

Jsou údaje poznámky povinným údajem v záznamu?

A) ano

B) ne

C) pouze v záznamu cizojazyčných dokumentů

Krok 14

V údajích poznámky je možné uvést název originálu u přeložených dokumentů, vztah k jinému dokumentu, vydavatele dokumentu, dále údaje o vybavení dokumentu (např. cizojazyčné resumé, rejstříky, bibliografie apod.) nebo specifické údaje daného exempláře dokumentu (např. poškození, neúplnost, exlibris, podpis autora apod.). Poznámku formuluje zpracovatel co nejstručněji a nejjasněji. Jednotlivá slova lze smysluplně zkracovat

Krok 15

Příklady údajů poznámky: Jmen a předm. rejstřík. - Lit 45
Chybějí s. 3-16. - Podpis autora
Orig.: My family and other animals

Krok 16

Poslední oblastí popisných údajů jsou údaje o standardním čísle a dostupnosti. Standardním číslem rozumíme ISBN (= International standard book number, tj. mezinárodní standardní číslo knihy). Tento údaj se přebírá z dokumentu (obvykle byva uveden na rubu titulního listu) a uvádí se v záznamu vždy na nový řádek.

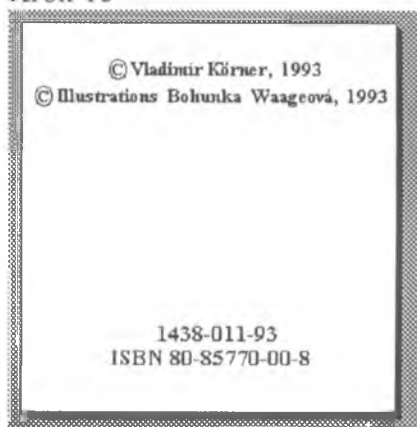
Příklad: ISBN 80-204-0424-4
ISBN 0-14-001387-3

Krok 17

Je zkratka ISBN součástí údajů o standardním čísle a dostupnosti?

- A) ano
- B) ne
- C) někdy

Krok 18

Vytvořte údaje o standardním čísle podle ukázky rubu titulního listu!

Krok 19

Pokud je v dokumentu uvedeno více ISBN, uvádějí se všechna

Pokud ISBN není uvedeno, neuvádí se a vynechání údaje se nijak nenaznačuje.

Krok 20

Je možné uvést více ISBN?

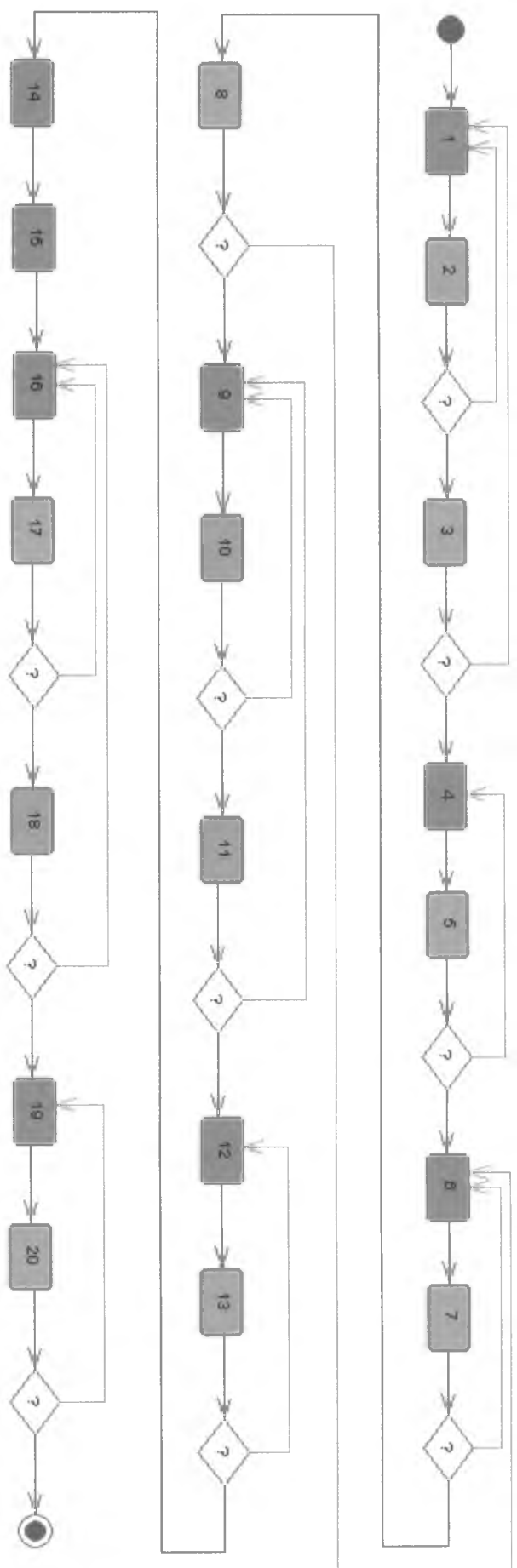
- A) pouze v záznamu cizojazyčných dokumentů
- B) ano
- C) ne

Obsah lekce je věnován hned třem oblastem popisných údajů – údajům o edici, údajům poznámky a údajům o standardním čísle a dostupnosti. Jedná se o oblasti obsáhlé a složité, přesto je možné vybrat jen základní ustanovení pro jejich charakteristiku. Pro oblast o edici byla uvedena jen název edice, číslování svazků v rámci edice a nezbytná interpunkce. Všechny ostatní údaje vztahující se k edici jsou podrobně probrány až v navazující přednášce. Rovněž oblast údajů poznámky je značně redukována. Probrány jsou jen nejčastěji uváděné údaje vztahující se k dalším názvům a vybavení dokumentu. Oblast údajů o standardním čísle je oproti předcházejícím mnohem jednodušší a je uvedeno pouze to, jak se uvádí International standard book number (=ISBN) do záznamu. Pro všechny tři oblasti je uvedeno, jak se údaj do bibliografického záznamu zapisuje a uvedeny příklady pro použití.

Cílem Lekce 7 je ovládnutí základních pravidel pro oblast údajů o edici, oblast poznámky a oblast údajů o standardním čísle a dostupnosti. Student by si měl osvojit schopnost vytvořit tyto oblasti pro jednoduché a časté případy dokumentů

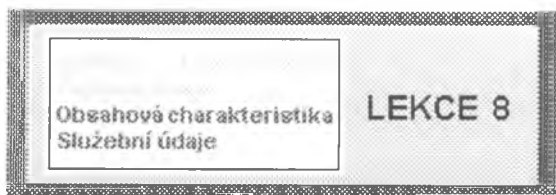
Z vývojového diagramu průchodu lekcí (obr č 28, s 82) vyplývá, že v lekci je celkem 20 kroků, z toho 9 kroků s textovým výkladem, 8 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi a 3 kroky s vypisovanou odpovědí. Výkladové kroky tentokrát zabírají skoro polovinu lekce, kroky s kontrolními otázkami méně než třetinu lekce a úkoly s vypisovanou odpovědí sedminu celkové délky lekce.

Obr. 28 - schéma průchodu Lekci 7

3.9 Lekce 8

Obr. 29 – tlačítko Lekce 8

Osmá lekce pojednává o poslední části katalogizačního záznamu, který už s vlastním bibliografickým popisem nesouvisí – zabývá se obsahovou charakteristikou a služebními údaji. Lekce přináší charakteristiku jednotlivých částí katalogizačního záznamu, definici a výklad. Využity jsou krátké texty pro výklad, kontrolní otázky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností. Poslední část lekce je věnována příkladům celých katalogizačních záznamů konkrétních dokumentů s obrazovým uvedením základních zdrojů popisu, tj. titulní stránky a tiráže.

Krok 1

Za popisnými údaji následuje v katalogizačním záznamu obsahová charakteristika.

Uvádí převážně slovní formou tematiku, resp. obsah dokumentu, jeho zhodnocení a údaje o autorovi. Charakterizuje tedy dokument z obsahové stránky.

Obsahová charakteristika je údajem nepovinným a uvádí se podle potřeb zpracovatelské instituce.

Krok 2

Je obsahová charakteristika povinným údajem katalogizačního záznamu?

- A) ano
- B) ne
- C) u cizojazyčných dokumentů

Krok 3

Podle obsahu a rozsahu rozlišujeme dva základní druhy obsahové charakteristiky: anotaci a referát (abstrakt).

Krok 4

Co patří mezi obsahovou charakteristiku?

- A) bibliografický záznam
- B) katalogizační záznam
- C) anotace

Krok 5

Co patří mezi obsahovou charakteristiku?

- A) referát (abstrakt)
- B) obsah dokumentu
- C) bibliografický záznam

Krok 6

Anotací rozumíme stručnou slovní charakteristiku obsahu dokumentu. Může být doplněna údaji o autorovi, o čtenářském nebo účelovém zaměření dokumentu.

Krok 7

Co je to anotace?

- A) resumé
- B) znak systematického selekčního jazyka nebo výraz předmětového selekčního jazyka
- C) stručná slovní charakteristika obsahu dokumentu

Krok 8

Anotace bývá součástí katalogizačních nebo bibliografických záznamů.

Délka anotace je omezena velikostí katalogizačního listku, obvykle se pohybuje mezi 2-5 řádky.

Záznam opatřený anotací se nazývá anotovaný záznam.

Krok 9

Jaká je průměrná délka anotace?

- A) 1 strana
- B) 2-5 řádek
- C) 20 řádek

Krok 10

Příklady anotací:

1.

V příručce podává autor návody a pokyny pro ošetřování a údržbu strojů na přípravu půdy, rozmetadel, secích a sázecích strojů. Uvádí přehled technologických zařízení určených k racionalizaci preventivní péče o zemědělskou techniku.

2.

Dvousvazkový velký barevný atlas našich květin přináší výběr asi 700 druhů.

3.

Monografie věnovaná problému motivace ve výchovně vzdělávacím procesu. Rozebírá jak obecné otázky strukturace obsahu vzdělání a organizace vyučovacích hodin, tak individuálně psychologický přístup k žákům.

Krok 11

Referát (abstrakt) je stručné slovní vyjádření obsahu dokumentu, uvádějící základní údaje o předmětu, cíli, metodách, výsledcích a závěrech popisované práce nebo základní charakteristiky popisovaného předmětu.

Krok 12

Co je to referát (abstrakt)?

- A) znak systematického selekčního jazyka nebo výraz předmětového selekčního jazyka
- B) stručné slovní vyjádření obsahu dokumentu, uvádějící základní údaje o předmětu, cíli, metodách a závěrech práce
- C) informace o dokumentu

Krok 13

Referát (abstrakt) bývá zpracován a vydán obvykle nezávisle na dokumentu, tj publikován v odborných periodických referátových publikacích nebo může být součástí automatizované bibliografické báze dat zaměřené na určitý vědní obor. Rozsah referátu je obvykle větší než u anotace, může to být několik řádek až dvě strany. Vždy ho doprovází bibliografický záznam.

Krok 14

Jaká je průměrná délka referátu?

- A) několik řádek až 2 strany
- B) 2-5 řádek
- C) 10 řádek

Krok 15

Poslední oblastí údajů katalogizačního záznamu jsou služební údaje
Služební údaje slouží pro vnitřní potřebu zpracovatelské organizace a uvádějí se podle jejich potřeb

Krok 16

Obvykle se do služebních údajů uvádí přírůstkové číslo dokumentu, datum vytvoření záznamu a šifra zpracovatele záznamu

Krok 17

Jsou služební údaje povinným údajem katalogizačního záznamu?

- A) ano
- B) ne
- C) pouze ve veřejných knihovnách

Krok 18

Co se uvádí ve služebních údajích?

- A) signatura nebo sigla
- B) zda je dokument určen pouze k prezenčnímu studiu
- C) přírůstkové číslo, datum a šifra zpracovatele

Krok 19

V následujících krocích si prohlédnete vzory katalogizačních záznamů. Na obrazovce vždy uvidíte titulní stránku a tiraž dokumentu a pod nimi odpovídající katalogizační záznam.

Titulní stránka, což je u knih hlavní pramen popisu, a tiraž, což je obsahly pramen údajů o knize, obsahují nejdůležitější informace o dokumentu, ale pro vytvoření katalogizačního záznamu nepostačují. Je potřeba se s dokumentem seznámit zevrubně, tj. projít všechny prameny popisu a prolístovat celý dokument.

Následující příklady tedy berte jako ukázky pro základní orientaci při tvorbě katalogizačního záznamu.

Krok 20

**KARL
JASPERS**

Otázka viny

(*Príspevek*)
k německé otázce

Praha
Mladá fronta
1991

Titulní stránka

EDICE VAHY SVAZEK 3

KARL
JASPERS

Otázka viny
(*Príspevek k německé otázce*)

Z německého originálu Die Schuldfrage přeložil Jiří Navrátil. Doslov dr. Ladislav Hejdánek. Grafickou úpravu navrhl Zdeněk Ziegler. Vydala Mladá fronta jako svou 5320. publikaci. Odpovědná redaktorka Eva Formánková. Výtvarný redaktor Bohuslav Holý. Technická redaktorka Stanislava Laňková. Vydání II. Praha 1991. Výtisky Východočeské tiskárny. 4,18 AA 4,71 VA. 96 stran.
02/03 Z3-060-91
ISBN 80-204-0244-6

Tiráž

<p>Jaspers, Karl</p> <p>Otázka viny : (príspevek k německé otázce) / Karl Jaspers ; z německého originálu přeložil Jiří Navrátil ; doslov Ladislav Hejdánek. - 2. vyd. - Praha : Mladá fronta, 1991. - 92 s. - (Váhy, sv. 3). - Orig.: Die Schuldfrage. ISBN 80-204-0244-6</p> <p>807/91</p>	<p>F 24 57</p> <p>18/8 Bř</p> <p>Katalogizační záznam</p>
--	---

Krok 21

Masarykova univerzita v Brně

**ZÁKLADY
MANAGEMENTU**

Jiří Klestil
Zdenka Pištěláková
Ivan Vágrner

Brno 1997

Titulní stránka

Základy managementu

doc. dr. Jiří Klestil
ing. Zdenka Pištěláková
doc. ing. Ivan Vágrner, CSc.

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 1997.
Edice učebnic PrF MU č. 180
Technická redakce: Radka Vyskočilová
Sazba: Microsoft Word for Windows
Tisk: Vydavatelství MU, Brno
AA 5,80 VA 6,00 Náklad 540 výtisků. Vydání první, 1997.
ISBN 80-210-1655-8

Tiráž

<p>Klestil, Jiří</p> <p>Základy managementu / Jiří Klestil, Zdenka Pištěláková, Ivan Vágrner. - 1. vyd. - Brno : Masarykova univerzita, 1997. - 127 s. : obr., tab. - (Edice učebnic PrF MU, sv. 180). - Lit. ISBN 80-210-1655-8</p> <p>147/97</p>	<p>E 1024</p> <p>20/3 Bř</p> <p>Katalogizační záznam</p>
--	--

Krok 22

STÁTNÍ
VĚDECKÁ
KNIHOVNA
V OLOMOUCI
V ROCE
1994

Titulní stránka

STÁTNÍ VĚDECKÁ KNIHOVNA
V OLOMOUCI V ROCE 1994

Sestavila PhDr. Marie Nádvoříková, CSc. a pracovníci knihovny

ISBN 80-7053-158-4

Tiráž

Státní vědecká knihovna (Olomouc) K 338
Státní vědecká knihovna v Olomouci v roce
1994 / sestavila Marta Nádvoříková [et al.].
Olomouc : Státní vědecká knihovna, [1995].
57 s.
ISBN 80-7053-158-4
796 / 95

25 / 6 Bř

Katalogizace
zařazen

Krok 23

**slovník
latinských
spisovatelů**

ODEON

Titulní stránka

**SLOVNÍK
LATINSKÝCH SPISOVATELŮ**

Zpracovali Jan Janoušek, Eva Kutáková, Václav Marek, Dana Martinková, Bohumila Mouchová, Jiří Spěváček, Pavel Špunar, Eva Stehlíková, Anežka Vidmanová.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění jako svou 4305. Publikaci v redakci krásné literatury. Odpovědný redaktor Jiří Pelán. Praha 1984. Vytiskl TISK, kružní výroba, n.p. Brno, závod 1 37,53 autorských archů, 38,19 vydavatelských archů. 505 22 855. Vydání první. Náklad 7 000 výtisků 01-102-84. 12/14. Váz. 41 Kč.

Tiráž

Slovník latinských spisovatelů. - 1. vyd.
Praha : Odeon, 1984 - 718 s. tab.

P 564

971/84

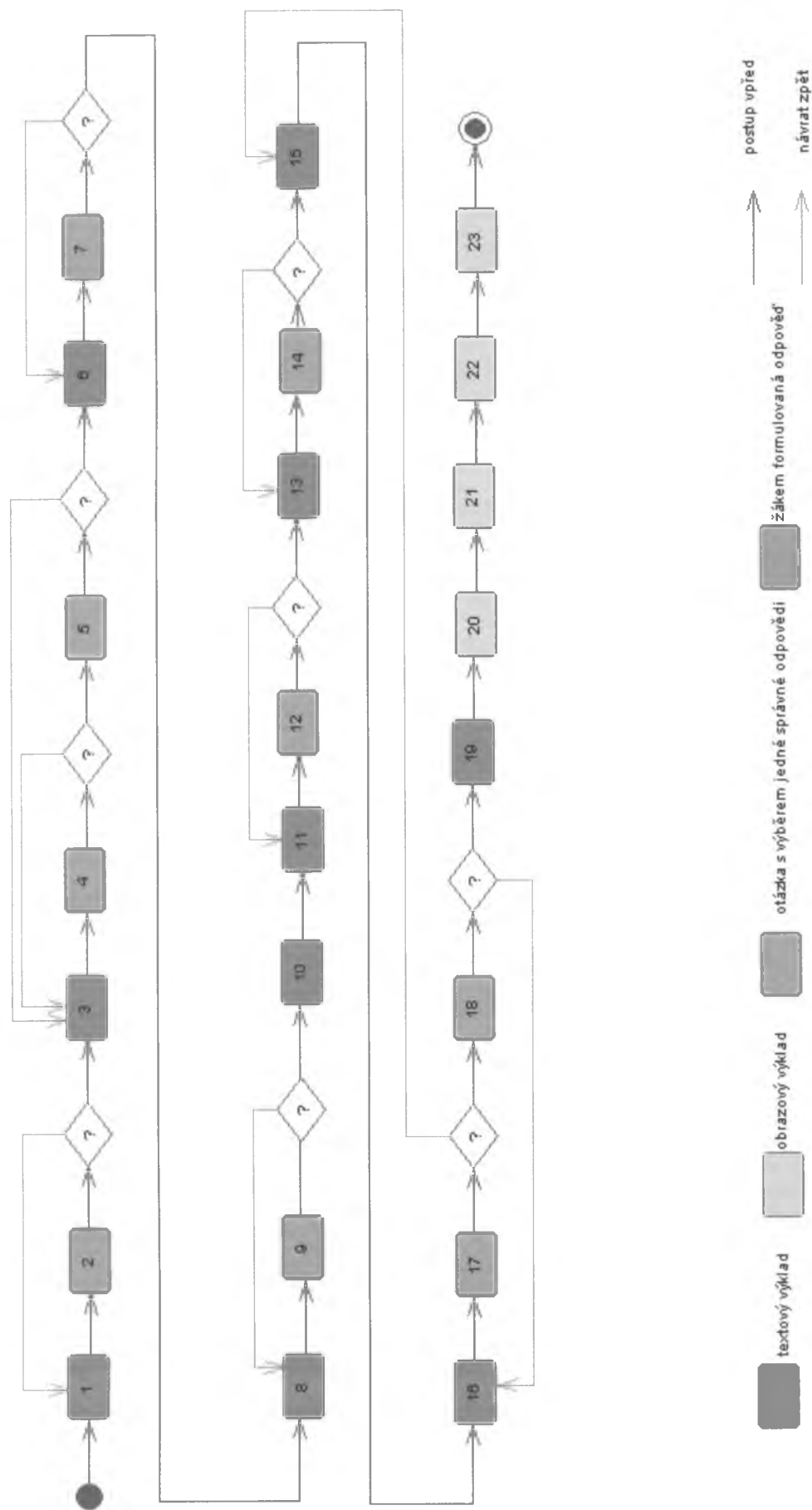
1/10 Bř

Katalogizace
zařazen

Věcný obsah lekce je věnován závěrečným informacím o katalogizačním záznamu. Jsou uvedeny příklady obsahové charakteristiky, která může být součástí katalogizačního záznamu a informace pro vnitřní potřebu instituce, např. přírůstkové číslo apod. Tato část je pouze informativní, student nemusí zvládnout tvorbu těchto údajů, jen jim v rámci záznamu porozumět. Na závěr jsou uvedeny příklady kompletních katalogizačních záznamů zároveň s prameny popisu. Zvoleny jsou příklady pro základní druhy záhlaví v záznamu, tj. záznam pro osobní záhlaví (a tady je uveden příklad autorství jednoho individuálního autora a dále příklad vícenásobného autorství), korporativní záhlaví a popis pod názvem dokumentu. Zároveň jsou zvoleny dokumenty, v jejichž katalogizačním záznamu se objevují různé varianty údajů v rámci jednotlivých popisných údajů.

Cílem Lekce 8 je podat souhrnnou informaci o katalogizačním záznamu a uvést na příkladech souvislosti, které nemohly být prezentovány v předchozích lekcích.

Z vývojového diagramu průchodu lekcí (obr. č. 30, s. 89) vyplývá, že v lekci jsou celkem 23 kroky, z toho 10 kroků s textovým výkladem, 4 kroky s obrazovým zpracováním výkladu a 9 kroků s otázkou nabízející tři možnosti odpovědi. Kroky s vypisovanou odpovědí nebyly použity. Výkladové kroky tentokrát zabírají necelou polovinu lekce, kroky s kontrolními otázkami o málo více než polovinu lekce. Obrazové zpracování výkladu bylo zařazeno na závěr lekce a obsahuje kroky s příklady hlavních pramenů pro popis dokumentu, tj. titulní stránky a tiraže, a ukázky odpovídajících katalogizačních záznamů.

Obr. 30 - schéma průchodu Lekci 8

Věcný obsah všech osmi výkladových lekcí zahrnuje výklad katalogizačního záznamu z různých aspektů. Uvedena je funkce záznamu, jeho celkové schema a struktura jednotlivých oblastí. Dále jsou vyložena základní pravidla pro jednotlivé popisné údaje, přičemž je dodržena přibližně stejná míra redukce obsahu těchto pravidel, jak jsou uváděny v normách AACR2 či ISBD. Důraz je kladen na pochopení katalogizačních zásad směřujících k identifikaci každého dokumentu a procvičení základních dovedností, získaných studiem výukového programu. V závěru poslední lekce je výklad doplněn komplexním pohledem na katalogizační záznam.

Kvantifikace rozvržení kroků výukových lekcí je následující:

Všechny výukové lekce obsahují 188 kroků, z toho 79 kroků s výkladem látky (poměr textového a obrazového zpracování je 72:7), 109 kroků s opakováním látky (poměr otázek s nabídkou tří možností a žákem vypisované odpovědi je 84:25). Obrázků však bylo připraveno ještě více, protože kroky s vypisovanou odpovědí jsou koncipovány převážně jako doplnění do schématu či vytvoření příslušné bibliografické oblasti podle ukázky pramene popisu, takže všech 25 žákem vypisovaných odpovědí je na základě obrazového zpracování.

3.10 Opakovací lekce

Podle základních principů programovaného učení byly do výukového programu kromě výkladových lekcí zařazeny také lekce určené pouze k opakování naučené látky. Obsahují otázky a úkoly. Kroky s otázkami obsahují výběr jedné správné odpovědi ze tří možností a jedná se o stejné otázky, které byly použity ve výkladových lekcích. Sleduje se tak princip zpevnování naučené látky v paměti žáka. Dále byly využity kroky se zadáním úkolu. V případě, že se jedná o názvy jednotlivých částí katalogizačního záznamu a jednotlivých oblastí bibliografického popisu, jsou kroky rovněž stejné jako ve výkladové lekci. I v těchto krocích se jedná o zpevnování naučeného. V případech zadaného úkolu pro vytvoření příslušného znění oblasti bibliografického popisu pro konkrétní dokumenty byly vytvořeny úkoly nové. Obsahují některý z pramenů popisu, tj. titulní stránku nebo tiráž, předkládanou v obrazové podobě. Rozšířila se tak oblast aplikace základních katalogizačních pravidel.

Průchod touto částí programu je možný pouze kupředu, nelze se vracet na předchozí kroky. Program dává žákovi okamžitě hodnocení, zda odpověděl správně či nikoli, a po zodpovězení poslední otázky také celkové hodnocení, tj, kolik bodů z celkového počtu dosáhl.

Opakovací lekce se ve výuce zařazují po absolvování výkladové lekce pro zpevnění naučeného. Také se zařazují na začátek další části vyučování pro zopakování a osvěžení po přestávce v učení. Využit je může žák také samostatně

Opakování k lekcí 1 obsahuje 11 kroků, z toho 10 kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 1 krok s vypisováním správné odpovědi. Opakování k lekcí 2 obsahuje 20 kroků, z toho 15 kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 5 kroků s vypisováním správné odpovědi podle obrazového zpracování. Opakování k lekcí 3 obsahuje 11 kroků, z toho 3 kroky s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 8 kroků s vypisováním správné odpovědi do obrazového schématu. Opakování k lekcí 4 obsahuje 20 kroků, z toho 18 kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 2 kroky s vypisováním správné odpovědi podle obrazového zpracování. Opakování k lekcí 5 obsahuje 23 kroky, z toho 21 krok s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 2 kroky s vypisováním správné odpovědi podle obrazového zpracování. Opakování k lekcí 6 obsahuje 11 kroků a jedna se odpověď s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností. Opakování k lekcí 7 obsahuje 12 kroků, z toho 9 kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 3 kroky s vypisováním správné odpovědi podle obrazového zpracování. Opakování k lekcí 8 obsahuje 9 kroků a jedná se vždy o otázku s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností.

Celkem obsahují opakovací lekce 117 kroků, z toho 96 kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností a 21 krok s vypisováním správné odpovědi podle obrazového zpracování.

3.11 Příklady katalogizačních záznamů

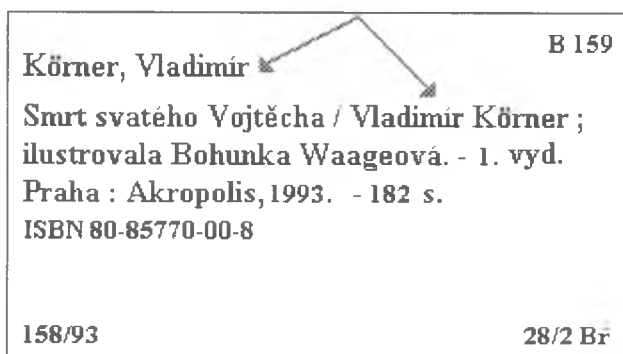
Ve výukových lekcích jsou u jednotlivých katalogizačních pravidel kromě výkladu daného pravidla uváděny příklady. Na závěr výukového programu byly v poslední lekci zařazeny příklady celých katalogizačních záznamů. Přesto se jeví, že je tato část nedostatečně propracovaná. Uvádění celých katalogizačních záznamů v rámci výukové

lekce neodpovídalo celkové koncepci programu, tj. používat krátké texty se stručným uvedením jednotlivých zásad. Katalogizační záznam je výsledkem komplexní činnosti a vyžaduje dostatečný komentář, pokud ho má adept katalogizace pochopit v úplnosti. Problém mohl být řešen samostatnou částí, která by doplňovala výkladové a opakovací lekce, a byla relativně nezávislá. A tak byly do programu zařazeny příklady katalogizačních záznamů.

Byly vypracovány katalogizační záznamy konkrétních dokumentů pro uplatnění základních katalogizačních pravidel. Sled jejich uvedení byl zvolen podle posloupnosti probírání ve výkladových lekcích, tj. nejdříve příklady pro tvorbu záhlaví, následovaly příklady pro údaje o názvu a odpovědnosti atd. Vybrán byl vždy dokument, který hlavní charakteristikou odpovídal, a hlavní zásada byla pojmenována jako rozlišovací hledisko. V záznamu bylo šipkami vyznačeno, o kterou část záznamu se jedná, a příslušné pravidlo ještě slovně vyjádřeno.

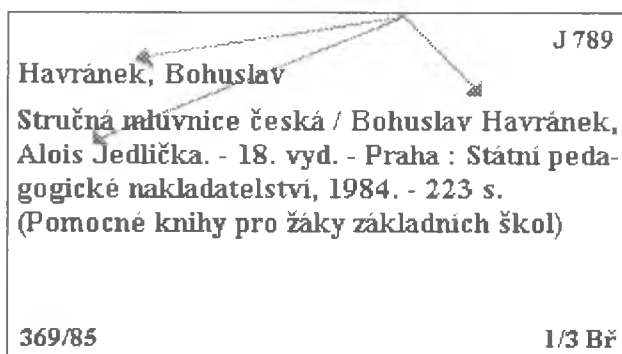
První skupina příkladů je věnována volbě hlavního selekčního údaje, tj. záhlaví. Obsahuje tyto příklady:

1. Původní dílo jednoho autora

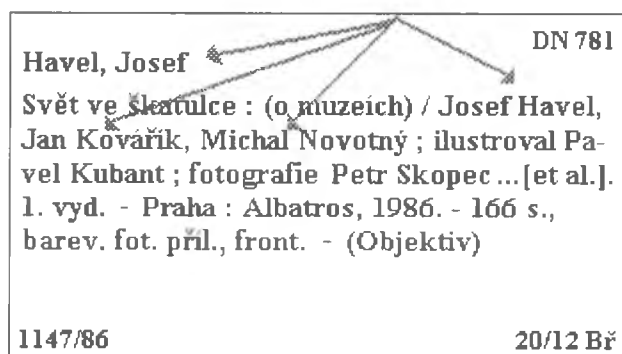
V záhlaví je uvedeno jméno autora v invertovaném tvaru, v údajích o odpovědnosti v přirozeném slovosledu bez uvedení činnosti

2. Původní dílo dvou autorů

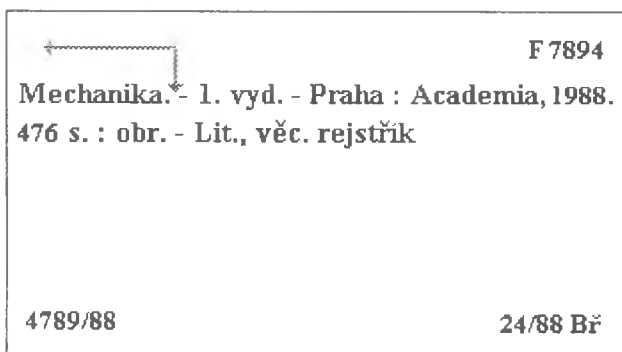
V záhlaví je uvedeno pouze jméno prvního autora, v údajích o odpovědnosti jsou uvedena jména obou autorů v tom pořadí, jak byla uvedena na titulní stránce

3. Původní dílo tří autorů

V záhlaví je uvedeno pouze jméno prvního autora, v údajích o odpovědnosti jsou uvedena jména všech tří autorů v tom pořadí, jak byla uvedena na titulní stránce.

4. Původní dílo více než tři autorů

V dokumentu byli uvedeni více než tři autoři. Nevytváří se záhlaví, záznam bude do katalogu založen pod názvem Údaje o odpovědnosti se také neuvadějí

5. Přeložené dílo zahraničního autora

Lewis, C. S.	N 568
Zaskočen radostí : podoba dřívějšího života / C. S. Lewis ; z anglického originálu přeložila Jana Soprová a Helena Webrová. - 1. vyd. - Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. 158 s. - Orig.: Surprised by joy. ISBN 80-85795-07-8	
1278/94	11/10 Bř

V údajích o odpovědnosti je za jménem přímého autora po středníku uvedeno jméno překladatele s uvedením činnosti a jazyka originálu.

6. Přeložené dílo zahraniční autorky

Kaufman, Sue	B 5661
Deník americké manželky / Sue Kaufmanová ; z anglického originálu přeložil Tomáš Korbař. 2. vyd. - Praha : Odeon, 1982. - 269 s. - (Klub čtenářů ; sv. 482). - Orig.: Diary of a mad housewife	
11/83	6/1 Bř

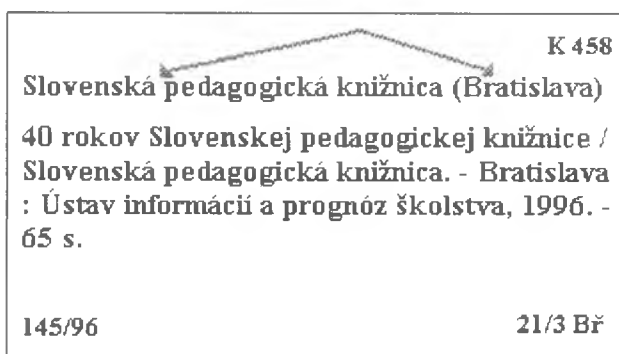
V záhlaví je jméno zahraniční autorky uvedeno v unifikovaném tvaru (bez koncovky -ová), v údajích o odpovědnosti je její jméno uvedeno tak, jak bylo uvedeno na titulní stránce.

7. Dílo s uvedením jména původce v názvu dokumentu

Macek, Antonín	B 4982
Výbor z díla Antonína Macka / Antonín Macek ; uspořádal Josef Hora ; portrétní studie Alfred Justitz. - [Praha] : Družstevní práce, 1932. 170 s. - (Generace ; sv. 8)	
224/65	18/10 Bř

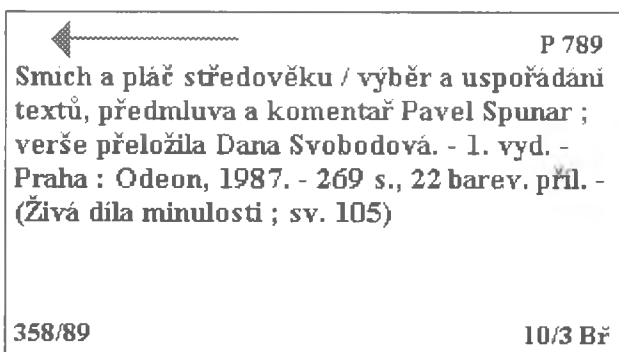
V případě výborů z díla se často objevuje jméno přímého autora v názvu dokumentu. Jeho jméno je třeba uvést v záhlaví i v údajích o odpovědnosti.

8. Původní dílo korporativního autora

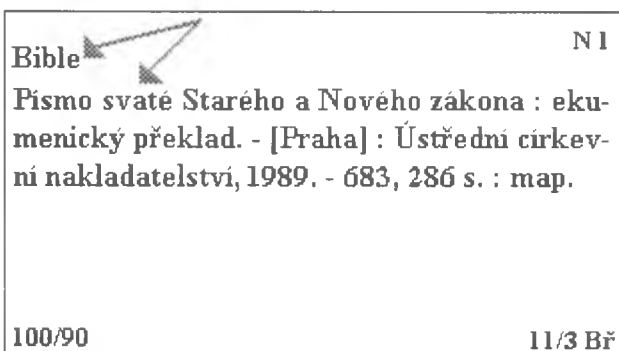
V záhlaví je uveden název korporace v přirozeném slovosledu, za nim je v kulatých závorkách uvedeno sídlo korporace

9. Kniha bez uvedení autora (anonymní dílo)

Jedná se o anonymní dílo, v knize nebyl uveden přímý autor. V tomto případě se záhlaví nevytváří, záznam se v katalogu zařadí pod názvem

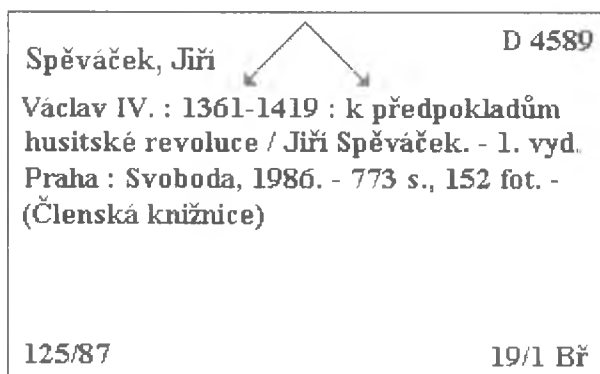
10. Dílo uváděné pod unifikovaným názvem

V záhlaví je uveden unifikovaný název, tj. nejpoužívanější název pro dané dílo. Používá se v těchto případech, kdy dokument je vydáván pod různými variantami názvu.

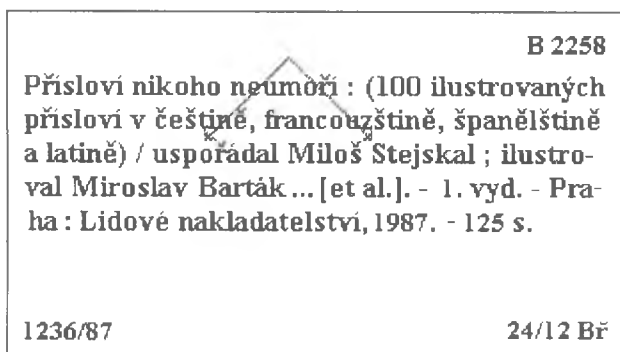
Další skupina příkladů je věnována údajům o názvu a odpovědnosti a obsahuje tyto příklady:

11. Dílo se dvěma podnázvy

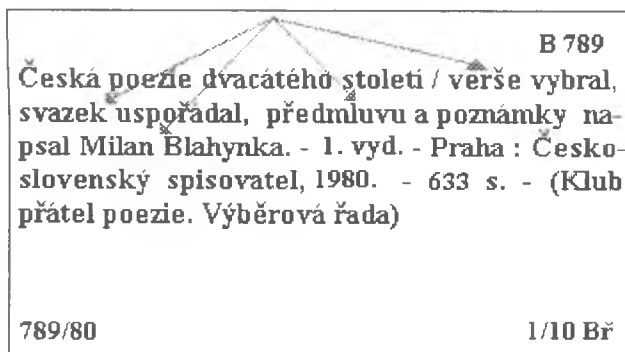
V údajích o názvu jsou uvedeny za názvem dva podnázvy v tom pořadí, v jakém byly uvedeny na titulní stránce. Podnázev od názvu a jednotlivé podnázvy se oddělují dvojtečkou.

12. Kniha s uvedením sestavovatele

U výborů a antologií bývá uváděn sestavovatel. Jeho jméno se uvádí v údajích o odpovědnosti s charakteristikou činnosti.

13. Kniha s vícenásobnou činností nepřímého autora

Autor se podílel na vzniku dokumentu několika různými činnostmi. V údajích o odpovědnosti se uvádějí všechny a jednotlivé činnosti se oddělují čárkou

14. Kniha s uvedením překladatele

Kaufman, Sue	B 5661
Deník americké manželky / Sue Kaufmanová ; z anglického originálu přeložil Tomáš Korbař. 2. vyd. - Praha : Odeon, 1982. - 269 s. - (Klub čtenářů ; sv. 482). - Orig.: Diary of a mad housewife	
11/83	6/1 Bř

Jméno překladatele se uvádí v údajích o odpovědnosti s uvedením činnosti a jazyka originálu.

15. Kniha s uvedením více než tří překladatelů

Shakespeare, William	B 1589
Sonety / William Shakespeare ; z angličtiny přeložil Břetislav Hodek...[et al.] ; ilustrace Aubraey Beardsley ; doslov Jarmila Urbánková. - Praha : Československý spisovatel, 1976. - 171 s. - (Klub přátel poezie. Výběrová řada)	
987/76	18/10 Bř

Na překladu (nebo jiné činnosti) se podíleli více než tři autoři. V údajích o odpovědnosti se uvede pouze první z nich a zkratka „et al“ v hranatých závorkách.

16. Kniha s uvedením ilustrátora

Körner, Vladimír	B 159
Smrt svatého Vojtěcha / Vladimír Körner ; ilustrovala Bohunka Waageová. - 1. vyd. Praha : Akropolis, 1993. - 182 s. ISBN 80-85770-00-8	
158/93	28/2 Bř

Jméno ilustrátora se uvádí v údajích o odpovědnosti s uvedením činnosti

17. Kniha s uvedením autora doslovu

Hrubin, František	B 5891
Nefritová flétna : překlady starých čínských básníků / František Hrubin ; uspořádal, k vydání připravil a ediční poznámku napsal Jan Zábřana ; doslov Zlata Černá. - 1. vyd. - Praha : Mladá fronta, 1978. - 134 s. - (Květy poezie ; sv. 130)	
111/79	21/3 Bř

Jméno autora doslovu (či předmluvy) se uvádí v údajích o odpovědnosti s uvedením činnosti.

Příklad k oblasti údajů o vydání:

18. Kniha bez uvedení vydání

Shakespeare, William	B 1589
Sonety / William Shakespeare ; z angličtiny přeložil Brětislav Hodek...[et al.] ; ilustrace Aubraey Beardsley ; doslov Jarmila Urbánková. - Praha : Československý spisovatel, 1976. - 171 s. - (Klub přátel poezie. Výběrová řada)	
987/76	18/10 Bř

V knize nebylo uvedeno pořadí a druh vydání. Údaje o vydání se neuvádějí a nijak se nenaznačuje, že je údaj vynechán.

Příklady k oblasti nakladatelských údajů:

19. Kniha bez uvedení místa vydání

Bible	N 1
Pismo svaté Starého a Nového zákona : ekumenický překlad. - [Praha] : Ústřední církevní nakladatelství, 1989. - 683, 286 s. : map.	
100/90	11/3 Bř

V knize nebylo uvedeno místo vydání. Za místo vydání se považuje sídlo nakladatelství. V nakladatelských údajích se takto zjištěné místo vydání uvádí v hranatých závorkách.

20. Kniha bez uvedení nakladatelství

Marek, A. M.	P 255
Psychologie / A. M. Marek. - Olomouc : [s. n.], 1992. - 557 s. - Lit. 156. - Věc. rejstřík	
21/93	10/1 Bř

V knize nebyl uveden název nakladatelství a nebylo možné ho zjistit v jiných pramenech. V nakladatelských údajích se uvádí zkratka „s n“ v hranatých závorkách.

21. Kniha bez uvedení místa vydání i názvu nakladatele

Maritain, Jacques	N 123
Dvě studie o Tomáši Akvinském / Jacques Maritain ; z francouzštiny přeložil O. A. Ti- chý. - 1. vyd. - [S. l. : s. n.], 1990. - 84 s. - Přetištěno z: Vybrané stati filosofické, Kun- ciř, 1931	
1789/90	20/12 Bř

V knize nebylo uvedeno ani místo vydání ani název nakladatelství a nebylo možné je zjistit v jiných pramenech. V nakladatelských údajích se uvádí výraz [S. l. : s. n.]

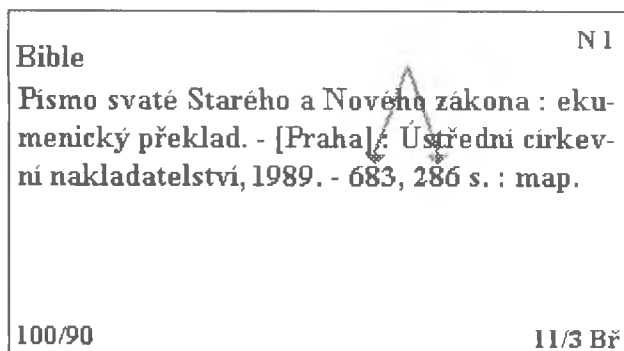
22. Kniha bez uvedení roku vydání

Lewis, C. S.	D 894
Lev, čarodějnice a skříň / C. S. Lewis ; z ang- lického originálu přeložila Renata Ferstová ; ilustrovala Renata Fučíková. - Praha : Orbis pictus, [1991]. - 139 s. - (Letopisy Narnie ; sv. 1). - Orig.: The lion, the witch and the wardrobe. ISBN 80-85240-04-1	
1171/91	1/7 Bř

V knize nebyl uveden rok vydání a nebylo možné ho zjistit v jiných pramenech. V nakladatelských údajích se uvede odhad roku vydání v hranatých závorkách.

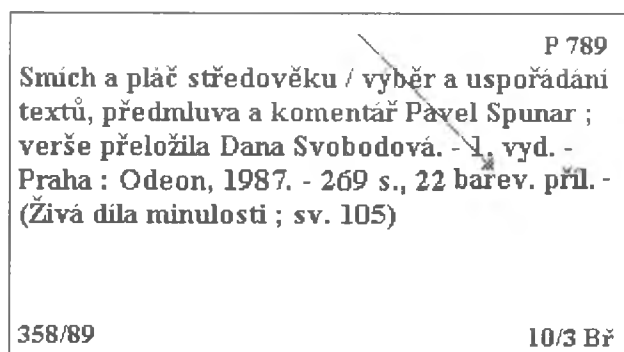
Příklady pro oblast fyzického popisu:

23. Kniha s dvojím stránkováním

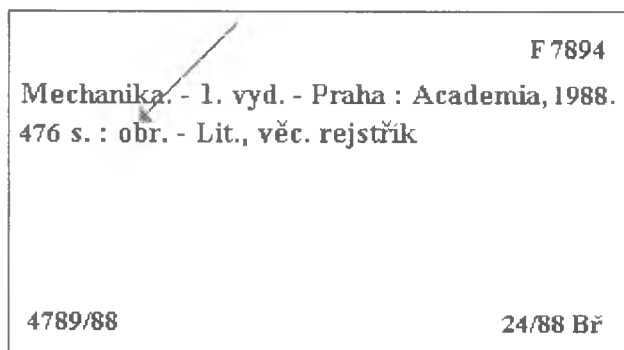
V knize bylo dvojí stránkování. V údajích fyzického popisu se uvádějí čísla posledních stránek jednotlivých částí oddělená čárkou. Zkratka „s.“ se uvádí za posledním číslem.

24. Kniha s číslovanou přílohou

Číslovaná příloha (tj. ilustrace nezahrnuté ve stránkování) se uvádí v údajích fyzického popisu po čárce za počtem stran. Uvádí se poslední číslo přílohy a její charakter.

25. Kniha s obrázkem v textu

V knize v rámci stránkovaného textu byly obsaženy obrázky. Uvádějí se v údajích fyzického popisu po znaménku „:“ za počtem stran, resp. příloh.

26. Kniha s přílohou a vybavením v textu

Zamarovský, Vojtěch	D 7891
Bohové a hrdinové antických bájí / Vojtěch Zamarovský. - 3. vyd. - Praha : Mladá fronta, 1987. - 478 s., barev. fot. : čb. obr. - (Máj ; sv. 394)	
1258/87	1257/87

V údajích fyzického popisu je za počtem stran po čárce uvedena příloha a za ní po dvojtečce vyobrazení v textu.

27. Kniha s doprovodným materiálem

Baudelaire, Charles	B 782
Vino samotářovo / Charles Baudelaire ; vybral, uspořádal a úvodní esej napsal Karel Livanský ; z francouzských originálů přeložil Karel Čapek ...[et al.]. - 1. vyd. - Praha : Československý spisovatel, 1979. - 131 s. : obr. + 1 gramfonová deska	
276/80	22/2 Bř

Posledním uváděným údajem v údajích fyzického popisu je po znaménku „ + “ doprovodný materiál, tj. příloha volně vložená v knize. Uvádí se počet a charakteristika.

Příklady pro oblast údajů o edici:

28. Kniha vydaná v nečíslované edici

Havránek, Bohuslav	J 789
Stručná mluvnice česká / Bohuslav Havránek, Alois Jedlička. - 18. vyd. - Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. - 223 s. (Pomocné knihy pro žáky základních škol)	
369/85	1/3 Bř

Kniha byla vydaná v nečíslované edici. V údajích o edici se uvede název edice. Nijak se nenaznačuje, že není uvedeno číslo svazku.

29. Kniha vydaná v číslované edici

Kaufman, Sue	B 5661
Deník americké manželky / Sue Kaufmanová ; z anglického originálu přeložil Tomáš Kerbař. 2. vyd. - Praha : Odeon, 1982. - 269 s. - (Klub čtenářů ; sv. 482). - Orig.: Diary of a mad housewife	
11/83	6/1 Bř

Kniha byla vydaná v číslované edici. V údajích o edici se uvede název edice a za středníkem se uvede arabskými číslicemi číslo svazku.

Příklad pro oblast údajů poznámky:

30. Přeložené dílo s uvedením originálního názvu

Lewis, C. S.	N 568
Zaskočen radostí : podoba dřívějšího života / C. S. Lewis ; z anglického originálu přeložila Jana Soprová a Helena Webrová. - 1. vyd. - Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. 158 s. - Orig.: Surprised by joy. ISBN 80-85795-07-8	
1278/94	11/10 Bř

U přeložených děl se v údajích poznámky uvádí za označením „Orig.“ název originálu.

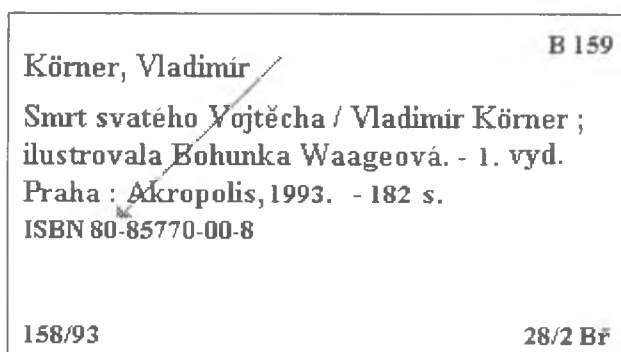
Příklady pro oblast údajů o standardním čísle a dostupnosti:

31. Kniha bez uvedení ISBN

	B 2258
Přísloví nikoho neumoří : (100 ilustrovaných přísloví v češtině, francouzštině, španělštině a latině) / uspořádal Miloš Stejskal ; ilustroval Miroslav Barták ... [et al.]. - 1. vyd. - Praha : Lidové nakladatelství, 1987. - 125 s.	
1236/87	24/12 Bř

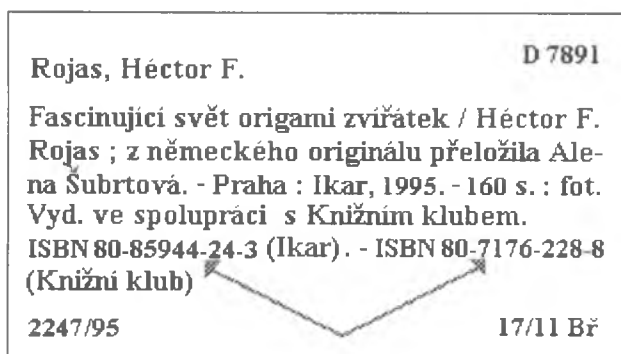
V knize není uvedeno ISBN. Údaje o standardním čísle se vynechají a vynechání se nijak nenaznačuje. Záznam končí předcházející oblastí údajů.

32. Kniha s uvedením ISBN

V údajích o standardním čísle se uvádí zkratka ISBN a příslušné desetimístné číslo.

33. Kniha se dvěma ISBN

V knize byla uvedena dvě ISBN, protože byla vydána ve spolupráci dvou nakladatelství. V údajích o standardním čísle se uvedou obě ISBN s uvedením názvu příslušného nakladatelství.

Pro příklady bylo vytvořeno celkem 33 položek. V několika případech (celkem se jedná o 7 záznamů) byl použit týž záznam pro demonstraci různých zásad. Hlavní přínos záznamů je v tom, že je uveden celý záznam reálného dokumentu. Podle toho se proměňuje zastoupení jednotlivých oblastí popisných údajů a způsob jejich záznamu. Studenti tak lépe pochopí, že katalogizace jako odborná činnost je náročná především na to, že katalogizátor musí být schopen rozpoznat danou vlastnost dokumentu a rozhodnout, jakým způsobem ji má zachytit v katalogizačním záznamu. Prezentované katalogizační pravidlo je vždy stručně slovně formulováno, přičemž je dodržován odborný styl. Na rozdíl od výkladových lekcí, které jsou stylem poplatné učebnicím, mají příklady charakter skutečných katalogizačních pravidel.

3.12 Shrnutí

Katalogizace je činnost, která vyžaduje komplexní a systematický přístup a současně je to činnost náročná na přesnost uvádění jednotlivých údajů do katalogizačního záznamu. Výukový program KAT svojí strukturou dodržuje logickou posloupnost jednotlivých částí katalogizačního záznamu a jejich postupné probírání a procvičování napomáhá utváření systematického přístupu žáků ke katalogizaci. I z hlediska uplatňování přesnosti nutí výukový program žáky k osvojení si tohoto přístupu. V kontrolních otázkách s výběrem tří možností jsou uvedeny varianty odpovědí, které se liší nejen věcným obsahem, ale také přesnou formulací vykládaného pravidla. V ukolech, kde je třeba vypsát správnou odpověď, je nutná naprostá přesnost – jakákoli chyba (nejen věcná, ale i tisková) znamená, že se žák musí vrátit a napsat odpověď správně.

A konečně katalogizace je činnost komplexní, vyžadující poměrně značné všeobecné znalosti v oblasti typologie dokumentů a kultury uvádění informací v dokumentech. V tomto ohledu nemůže program nahradit tradiční přednášku, kde lze studenty seznámit s různými příklady a souvislostmi. Nicméně uvedení poměrně velkého počtu příkladů může být přemýšlivým studentům i v tomto ohledu nápomocné.

Předkládaný program pro výuku katalogizace KAT lze kvantifikovat následovně: program obsahuje celkem 8 výkladových lekcí, 8 opakovacích lekcí a 33 příkladů katalogizačních záznamů. V lekcích je celkem 305 kroků, z toho 79 kroků výkladu, z toho 72 kroků se slovním výkladem a 7 s výkladem formou obrázku nebo schématu, 226 kroků s kontrolou naučeného, z toho 180 otázek s výběrem správné odpovědi ze tří možností a 46 úkolů s vypisováním správného znění odpovědi. Tyto úkoly jsou zpracovány formou obrázku nebo schématu. Příklady katalogizačních záznamů představují celkem 33 vzorových katalogizačních záznamů s přesně formulovaným katalogizačním pravidlem.

Poměr výkladu a kontroly naučeného je tedy přibližně 1:2, což znamená, že žák během učení musí reagovat aktivní odpovědí. Použití slovního vyjádření ve výkladu či otázce a obrazového zpracování ve výkladu či úkolu je 1:6, což podporuje komplexní pochopení procesu katalogizace. A navíc je samostatně uvedeno 33 příkladů katalogizačních záznamů, které se uplatní jako vzor zejména v počátku samostatné tvorby katalogizačních záznamů.

4 Výuka s KATem

Program KAT byl vytvořen s cílem umožnit rychlé nasazení praktické části výuky identifikačního popisu. Jmenná katalogizace jako komplexní činnost předpokládá obsažné seznámení s pravidly a ustanoveními. Program umožňuje rychle si osvojit základní zásady vypracování konkrétní části katalogizačního záznamu a ihned navázat praktickým vytvářením jednoduchých záznamů. Proto se studenti setkávají s tímto programem hned v úvodní hodině cvičení.

4.1 První verze

První verze programu byla vyzkoušena a postupně do výuky nasazena v roce 1994. Jednalo se o program pro studenty Střední školy knihovnických a informačních služeb v Praze. Výuka byla realizována v učebních hodinách s délkou 45 minut a to pro druhý ročník studia, tedy studenty ve věku 15-16 let. Tento program byl přizpůsoben uvedené věkové kategorii a sázel na hravost a novost metody. Oproti v současnosti používanému programu byl tento kratší a jednodušší. Obsahoval 8 výkladových lekcí o délce 25, 19, 16, 32, 27, 13, 16 a 21 kroků a 8 opakovacích lekcí o délce 10, 14, 10, 17, 20, 10, 11 a 8 kroků. Program byl vytvořen v programovacím jazyce Pascal, učební latka byla předkládána téměř výhradně formou textu, který byl doplněn jen základními schémata katalogizačního záznamu. Rovněž vyhodnocení odpovědi studenta bylo slovní a to v samostatném kroku, protože v DOSovském prostředí se pracovalo výhradně s klávesnicí. Kromě toho byly využity zvukové signály, které naznačovaly úspěšnost žáka. V režimu kontrolních otázek byl po odeslání odpovědi aktivován zvukový signál a to odlišný pro správnou a chybnou odpověď a veselá fanfára oznamovala stoprocentní úspěšnost v celé opakovací lekcí. Výukový program se tím připodobňoval tehdy oblíbeným počítačovým hram. Užití zvuku se však neosvědčilo. Pokud v hodině pracovala skupina studentů, zvuky od sousedních počítačů rušily a ztracela se také jejich informační hodnota. Proto v další verzi zvuky nebyly použity.

V roce 1994 ovšem nebylo běžné ve výuce používat výukový program a studenti přijali tuto možnost jako výrazné oživení. Jejich zaujetí a téměř dětská hravost byla signálem, že tato metoda je pro výuku perspektivní. První nasazení programu ve výuce bylo zkušební, podle zkušeností a připomínek studentů byl program postupně dopracováván.

a konečná verze byla dohotovena v roce 1996. Kromě výuky na Střední škole knihovnických a informačních služeb byla tato verze používána i pro výuku na Vyšší škole informačních služeb (později se název změnil na Vyšší odborná škola informačních služeb), kde se jednalo o studium pomaturitní a studenti byli o něco starší (18-19 let). Dalšími uživateli programu byli účastníci rekvalifikačního kurzu pořádaného v Národní knihovně České republiky. V tomto případě byli uživatelé dospělí, ale i pro ně byl program vítanou změnou ve výuce. Program byl přístupný pro studenty v rámci školní počítačové sítě, a to jak v učebně, tak v informačním středisku školy, aby mohli studenti program používat i mimo výuku.

Zkušenosti s programem vedly k tomu, že byl zpřístupněn i širší knihovnické veřejnosti – byl poskytnut do studovny knihovnické literatury v Národní knihovně České republiky¹ a na požádání rozepisován zájemcům, kteří si o něj na základě uveřejněného článku autorky napsali².

Hovoříme o době relativně nedávné, ale proměna v českých školách a knihovnách byla velká a rychlá. Ještě před 10 lety přicházeli studenti na střední a vyšší školu téměř bez zkušeností práce s počítačem a nebylo obvyklé, aby měli počítač k dispozici také doma. Výukový program kromě své věcné stránky pomáhal zvládnout nástrahy práce s počítačem.

4.2 Verze pro Windows

S opuštěním operačního systému DOS a nasazením prostředí Windows začala být práce s touto verzí výukového programu KAT pocíťována jako nevyhovující. Tempo průchodu programem bylo vnímáno jako pomalé a v obdobných programech se běžně začal používat i jiný způsob záznamu informace než jen textový. Proto byla vypracována nová verze, plně využívající nové možnosti. Kromě textového výkladu bylo použito také obrazově zpracované informace a to jak pro výklad, tak pro opakování. Průchod lekcemi se zrychlil, oznámení o úspěšném postupu či vrácení bylo nastaveno jako automatická hláška bez nutné odezvy ze strany učícího se. Rovněž obsluha programu doznala změn. Kromě postupného průchodu lekcemi byl umožněn také návrat k předcházejícímu výkladu a opuštění lekce, a to jak v lekci výkladově tak

---

¹ BUŘILOVÁ, Marcela. *Kat - učební program pro katalogizaci* [počítačový soubor]. 1. vyd. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1996. 1 CD-ROM ; 12 cm

² BUŘILOVÁ, Marcela. *KAT - výukový program pro katalogizaci* / ISSN 0862-9382 Roč. 38 (1996). č. 2 s. 38-40, 45.

opakovací. Současná generace studentů je už zvykla počítač běžně používat, bylo proto třeba přizpůsobit program běžným aplikačním programům. Studenti se při práci nezdržují pročitáním návodů a pracují s programy intuitivně. Nová verze programu tomu byla přizpůsobena

Vlastní program byl připraven v Delphi, použit byl databázový program Topaz

Program je přístupný v rámci školní počítačové sítě a dále je k dispozici pro stažení z osobní stránky autorky.¹ Každý student, ale i jiný zájemce tak má možnost s programem volně pracovat i mimo výuku.

4.3 Metodika používání

Výukový program KAT je v současné době používán pro výuku na Vyšší odborné škole informačních služeb a pro výuku v bakalářském studiu Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. V prvním případě se jedná o předmět Informační fondy I vyučovaný v 2. ročníku, v druhém případě o předmět Identifikační popis vyučovaný v 1. ročníku. Studenti obou škol jsou přibližně stejného věku, tj. 19-20 let, případně o malo starší. Délka cvičení je v obou případech 90 minut, tj. 2 vyučovací hodiny.

Program je zařazen do výuky hned na úvodní hodině cvičení. Studenti jsou seznámeni s principem programovaného učení, dále se strukturou programu, průchodem programu a způsoby odpovědi v kontrolních krocích. Délka semestru na Vyšší odborné škole informačních služeb je 16 týdnů, na Ústavu informačních studií a knihovnictví 14-15 týdnů. Z toho vyplývá, že pro studenty Vyšší odborné školy informačních služeb je možné postupovat volnějším tempem (a také to vyžaduje úroveň jejich schopností a dovedností), zatímco pro studenty Ústavu informačních studií a knihovnictví je postup rychlejší. V prvním případě za dvouhodinové cvičení studenti projdou vždy dvěma lekcemi, včetně opakování a příkladů k daným lekcím. Absolvování celého programu jsou tedy věnována celkem 4 dvouhodinová cvičení. V případě výuky na Ústavu informačních studií a knihovnictví je možné postupovat rychleji, a programu jsou věnována celkem 3 dvouhodinová cvičení, přičemž v 1. a 2. hodině studenti absolvují vždy 3 lekce včetně opakování a příkladů a ve 3. hodině 2 lekce včetně opakování a příkladů.

---

¹ BUŘILOVÁ, Marcela. *Kat pro Windows - učební program pro katalogizaci [elektronický zdroj]* 2. přeprac. vyd. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb. 1998

Každý student prochází programem vlastním tempem a po absolvování předepsané části je hned zařazeno praktické procvičení probrané části záznamu. Studenti vypracovávají katalogizační záznamy pro vybrané dokumenty z cvičného fondu.

Jak bylo uvedeno, časová náročnost se pro oba typy studia liší a je třeba tomu přizpůsobit průběh vyučovací hodiny. Studentům Vyšší odborné školy informačních služeb zabere přibližně 10 minut úvod a seznámení se s programem. K průchodu lekcí 1 včetně opakování potřebují v průměru 25 minut a k průchodu lekcí 2 včetně opakování v průměru 30 minut. Dalších 10 minut zabere prostudování příkladů a zbývající čas, tj. 15 minut je věnován praktickému cvičení, což v případě lekce 1 a 2 je tvorba jmenného záhlaví pro katalogizační záznam. Následující cvičení začíná opakováním k lekcí 1 a 2, což zabere přibližně 10-15 minut, průchod lekcí 3 včetně opakování a příkladů 25 minut a průchod lekcí 4 včetně opakování a příkladů také 25 minut. Ve druhém cvičení tedy zbývá na tvorbu příslušné části katalogizačního záznamu (záhlaví a údaje o názvu a odpovědnosti) 25-30 minut. Následující cvičení začíná opakováním k lekcím 1, 2, 3 a 4, což zabere přibližně 20-25 minut, průchod lekcí 5 včetně opakování a příkladů přibližně 30 minut a průchod lekcí 6 včetně opakování a příkladů 15 minut. Na praktickou tvorbu katalogizačního záznamu (od jmenného záhlaví až po údaje fyzického popisu včetně) zbývá 25-30 minut. Poslední cvičení věnované výukovému programu začíná opakováním k lekcí 3, 4, 5 a 6 s časovou náročností asi 20-25 minut, průchod lekcí 7 včetně opakování a příkladů zabere přibližně 15 minut a průchod lekcí 8 včetně opakování a příkladů také přibližně 15 minut. Na praktickou tvorbu tedy už kompletního katalogizačního záznamu zbývá 40-45 minut.

Studentům Ústavu informačních studií a knihovnictví zabere přibližně 10 minut úvod a seznámení se s programem. K průchodu lekcí 1 včetně opakování potřebují v průměru 15 minut, k průchodu lekcí 2 včetně opakování v průměru 20 minut, průchod lekcí 3 včetně opakování 20 minut. Dalších 10 minut zabere prostudování příkladů a zbývající čas, tj. 15 minut je věnován praktickému cvičení, což v případě lekce 1, 2 a 3 je tvorba jmenného záhlaví pro katalogizační záznam. Následující cvičení začíná opakováním k lekcí 1, 2 a 3, což zabere přibližně 15 minut, průchod lekcí 4 včetně opakování a příkladů 15-20 minut, průchod lekcí 5 včetně opakování a příkladů přibližně 20 minut a průchod lekcí 6 včetně opakování a příkladů 10 minut. Na praktickou tvorbu katalogizačního záznamu (od jmenného záhlaví až po údaje fyzického popisu včetně) zbývá 30-35 minut. Poslední cvičení věnované výukovému programu začíná

opakováním k lekci 4, 5 a 6 s časovou náročností asi 15-20 minut, průchod lekcí 7 včetně opakování a příkladů zabere přibližně 10 minut a průchod lekcí 8 včetně opakování a příkladů také přibližně 10 minut. Na praktickou tvorbu teď už kompletního katalogizačního záznamu zbývá 50-55 minut. Pro průchod programem jsou uváděny průměrné časy, ale je třeba poznamenat, že interindividuální rozdíly v průchodu programem jsou relativně malé, obvykle nepřesáhnou 10 minut v jednom cvičení. Kromě interindividuálních rozdílů lze zaznamenat také intraindividuální při použití programu v různém čase.

Následující hodina cvičení v obou typech studia je pak celá věnována praktické tvorbě katalogizačních záznamů, přičemž studenti si v programu otevřou příklady katalogizačních záznamů a podle nich vytvářejí záznamy pro vybrané dokumenty z cvičného fondu. Dokumenty v cvičném fondu jsou vybrány tak, aby se studenti naučili vytvářet všechny druhy jmenného záhlaví a v jednotlivých oblastech bibliografického popisu procvičili nejčastěji se vyskytující informace. V cvičném fondu jsou zastoupeny jak odborné dokumenty, tak beletrie.

Poté co studenti projdou výukovým programem, následuje seznámení s katalogy českých odborných i veřejných knihoven a jsou komentovány záznamy, které tyto katalogy obsahují. Při tvorbě katalogizačních záznamů v dalších hodinách cvičení studenti mohou používat nejen příklady z výukového programu, ale také záznamy, které vyhledají v katalogích knihoven.

Na tuto část výuky navazuje tvorba katalogizačního záznamu ve vybraném automatizovaném knihovnickém systému a postupné ovládnutí katalogizačního modulu včetně porozumění záznamu dokumentu v komunikativního formátu, především v MARC 21.

4.4 Zkušenosti s používáním programu

Výuka formou programovaného vyučování je studenty v zásadě přijímána kladně. Pracovat s počítačem jim už v současné době obvykle nečiní žádné obtíže, spustit program a orientovat se v něm pro ně neznámá žádnou komplikaci. Někteří studenti (obvykle přibližně 5 % z celkového počtu) zpočátku nechápou rozdíl mezi programovaným učením a učením z textu učebnice a mají tendenci si opisovat základní ustanovení a pak odpovědi v rámci opakování z poznámek opisovat. Tady je nutné

každému podrobně vysvětlit princip programovaného učení a přesvědčit ho, že je třeba zásady programovaného učení dodržovat, pokud má mít tato metoda žádoucí účinek. I když student z počátku efektu programovaného učení moc nevěří, přizpůsobí se a má později stejně dobré výsledky jako studenti, kteří tuto metodu přijali od počátku bez výhrad.

Někteří studenti (asi 10 % z celkového počtu) mají sklon k povrchnímu učení a v rámci programu vyzkouší správnou odpověď pokusem a omylem, místo aby investovali úsilí do naučení se předkládané látce. Tento přístup bohužel není možné odhalit při samotné práci s programem a jeho důsledky se projeví až při praktické tvorbě katalogizačních záznamů. Takový student pak není schopen záznam vytvořit správně, protože si neosvojil nutné zásady a pravidla. Zařazení praktické tvorby alespoň části katalogizačních záznamů od prvních hodin cvičení tento zlovyk poněkud eliminuje. Autorka programu také zvažovala možnost náhodného generování variant odpovědí u kroků s výběrem jedné správné odpovědi ze tří možností. Tyto kroky však představují jen část kontroly naučeného a vlastní program by to velmi zkomplikovalo. Nebezpečí mechanického odpovídání a povrchního přístupu k učení u jednotlivých studentů nelze zcela vyloučit a je třeba je omezovat v dalších částech výuky. Je to ovšem problém učení jako takového, nikoli jen programovaného.

Programované učení vyžaduje, aby studenti byli maximálně soustředění na učení. V současné době se u mladé generace projevuje čím dál častěji neschopnost delšího soustředění. Studenti současně s učením sledují přicházející maily a krátké textové zprávy na mobilu, případně brouzdají po internetu, svačí a odcházejí ze třídy. To vše soustředění na učení samozřejmě neprospívá, kvalita učení trpí a nezbyvá než trpělivě vysvětlovat a jemně, ale pevně vést. Nabízí se vyhlášení "bonusů", tedy dohoda, že kdo absolvuje předepsanou část látky, může se věnovat svým zájmům. To však mohou využít jen výborní studenti a ti výsledků dosahují právě soustředěnou prací a zájmem o učení.

Cvičení k předmětu katalogizace je v obou typech škol v rozvrhu nasazeno jednou týdně. To znamená, že od předchozího učení uplyne doba delší, než po kterou si je student schopen látku pamatovat. Program je studentům k dispozici v rámci školní počítačové sítě a pokud se k němu nechtějí vrátit ve škole, mají možnost si ho stáhnout do svého počítače. Je jim sice doporučeno zařadit opakování vždy zhruba po třech dnech, což by efektivnost učení podpořilo, ale skutečnost tomu bohužel neodpovídá.

Přestože mají studenti negativní zkušenost, když se k programu vrátí až za týden nebo dokonce za delší dobu, obvykle je to nepřinutí ke změně chování.

Další skupina studentů, která s programem pracuje, se od těchto dvou kategorií odlišuje. Jedná se o studenty kombinovaného studia, které se realizuje na Vyšší odborné škole informačních služeb. Tito studenti jsou ve věku 25-50 let, jedná se převážně o pracovníky veřejných a odborných knihoven, kteří nemají odborné knihovnické vzdělání, popřípadě absolvovali střední odbornou školu zaměřenou na knihovnictví před delším časem. V rámci výuky je k dispozici velmi omezený čas na konzultace, pro předmět jmenné katalogizace pouze 30 kontaktních hodin, tj. necelá polovina hodin, které jsou k dispozici pro denní studium, a tady je výukový program KAT rovněž uplatňován, ale nikoli v kontaktních hodinách, nýbrž v domácí přípravě. Studenti mají rovněž k dispozici program ke stažení na osobní stránce autorky. V úvodní konzultaci absolvují úvod do katalogizace a ukázkou katalogizačních záznamů v katalozích českých odborných i veřejných knihoven a výukový program KAT si pak projdou v rámci samostudia. Mají možnost kontaktovat vyučující s dotazy v období mezi kontaktními hodinami a další setkání při konzultacích je věnováno praktické tvorbě katalogizačních záznamů. Tyto studenty nemá autorka možnost sledovat při vlastní práci s programem, ale výsledky jsou patrné při navazující práci. Studenti jsou schopni vytvářet katalogizační záznamy, uplatňování zásad v něm obsažených jim nečiní obtíže. Oni sami potom program hodnotí jako výraznou pomoc při studiu. Z uvedených zkušeností vyplývá, že výukový program KAT lze s úspěchem využívat jako specifickou formu e-learningu.

4.5 Další uživatelé programu

Jak vyplývá z předchozího textu, program se používá především v rámci výuky realizované na Vyšší odborné škole informačních služeb. Kromě toho však byla autorka požádána o poskytnutí programu i dalším školám se zaměřením na informační a knihovnickou práci. Už v roce 1996 byl program poskytnut Střední knihovnické škole v Brně (dnes Vyšší odborná škola informačních služeb a Střední odborná škola informačních a knihovnických služeb) a od roku 1998 používají i verzi pro Windows. Dále je program používán na Střední odborné škole v Olomouci a to od roku 2003.

V obou případech jsou reference kladné a program KAT je používán v rámci výuky i domácí přípravy.

Kromě vyšších a středních škol je program využíván i v rámci rekvalifikačních kurzů v různých knihovnách. Již byla zmíněna Národní knihovna České republiky, kde program používali již v roce 1996 v rámci kurzů rekvalifikačního studia pro své pracovníky, a kde je kromě toho program k dispozici i ve studovně Knihovny knihovnické literatury Knihovnického institutu

Další rekvalifikační kurz, kde se program uplatnil, byl uskutečněn na Ministerstvu spravedlnosti pro pracovníky samostatných knihoven při soudech a státních zastupitelstvích. Proběhl v roce 1998 a všichni účastníci dostali vlastní kopii programu na CD-ROMu

Dále je program využíván v rekvalifikačních kurzech Krajské knihovny v Hradci Králové a to od roku 2006

K dispozici je hodnocení vyučujících v těchto kurzech, a protože nejsou ničím nuceni program používat, ale sami si ho vyhledali na internetu a rozhodli o jeho zařazení do výuky, jedná se o hodnocení kladné.

4.6 Dostupnost programu

Výukový program KAT je šířen jako freeware, může ho tedy užívat kdokoli bez jakýchkoli omezení. Ke stažení je k dispozici na osobní stránce autorky¹ a dále je k dispozici ve studovně Knihovny knihovnické literatury Knihovnického institutu v Národní knihovně České republiky. Jak už bylo zmíněno, pro studenty Vyšší odborné školy informačních služeb a studenty bakalářského studia Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Karlovy univerzity je k dispozici v rámci školní počítačové sítě. Autorka se soustřeďuje na připomínky směřující především k výuce na kmenové škole.

---

¹ BUŘILOVÁ, Marcela. *Kat pro Windows - učební program pro katalogizaci* [elektronický zdroj] 2. přeprac. vyd. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1998

4.7 Využití výukového programu pro klasifikaci

V původním záměru výukového programu KAT bylo také využití již vytvořených otázek a úkolů pro zkoušení žáků v rámci klasifikace. Test pro účely klasifikace byl připraven v průběhu let 1999-2000. Velmi rychle se ale ukázalo, že nemůže být zpřístupněn v rámci programu, protože vynalézavost českých studentů, jak s minimálním úsilím dosáhnout maximálních výsledků, je obdivuhodná. Proto klasifikace v současné době neprobíhá v rámci programu KAT, ale byl vytvořen samostatný test v programu Moodle. Tento program umožňuje individuální nastavení testu pro každého zkoušeného, dále je možné otevřít test jen na určitou dobu a navíc chránit jeho otevření heslem, čímž je zaručena kontrola přístupu k testu. Automatické generování pořadí nabízených odpovědí pak navíc eliminuje případy, kdy student vyplňuje automaticky odpověď, pokud znění testu nějakým způsobem získal. Do testu byly použity některé otázky a úkoly z výukového programu KAT, především to byly úkoly orientované na tvorbu konkrétního popisného údaje, tj. správné aplikace katalogizačních zásad. Byly ovšem vypracovány otázky nové, které mají ověřit, zda student porozuměl principu katalogizačního pravidla a umí určitý jev hodnotit z různých aspektů. Test je za výše uvedených omezení přístupný na webové stránce Vyšší odborné školy informačních služeb¹

Výhodou programovaného zpracování testu je osvobození učitele od opravování testů, protože vyhodnocení testu provádí program podle zadaných kritérií. Ostatně s tímto záměrem v roce 1924 zkonstruoval Sydney L. Pressey (1888 – 1979) svůj stroj na přezkušování žáků². Byl to tehdy vlastní popud pro vznik nové metody vyučování – programovaného učení.

Automatické vyhodnocení testu je pro učitele opravdu velmi příjemné, ale podobně jako výukový program nemůže nahradit přímé učení, tak klasifikace žáka nemůže zahrnovat pouze programovaný test, ale musí být zařazeny i další způsoby kontroly vědomostí a dovedností žáka.

¹ Dostupné z: <<http://moodle.sks.cz/>>

² *Programované učení jako světový problém*. Výbor statí připravil Václav Kulič. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. S. 17-75.

Závěr

Programované učení je jednou z komplexních metod vyučování. Přináší pro žáky i učitele nesporné výhody. Učitel musí program pečlivě připravit, ale vložená práce se zúročí mnohonásobným využitím programu nejen v hodinách přímé výuky, ale i v jiných formách učení. Pro žáky představuje programované učení jiný přístup k učení, mohou jím obohatit svůj učební styl a rozšířit studijní a informační zdroje, které při učení běžně používají.

Využití programovaného učení pro výuku identifikačního popisu se, jak vyplývá z více než desetileté zkušenosti, osvědčilo. Učební látka je pro tento typ učení vhodná, lze ji snadno přizpůsobit základním principům programovaného učení a díky takto připravenému programu žáci během krátké doby obsahnou znalosti požadované pro tvorbu jednoduchého bibliografického záznamu. V hodinách s přímým vyučováním se pak vyučující může soustředit na složitější části předepsané látky a uvedení souvislosti v rámci oboru. Navíc je možné takto připravený program využít pro různé formy studia a přesunout jeho prostudování do domácí přípravy studentů.

Vzhledem k těmto dobrým zkušenostem se nabízí využití programovaného učení také pro další části učební látky předmětu Identifikační popis. V textu již bylo naznačeno, že některé části katalogizačního záznamu, zejména problematika tvorby záhlaví, tj. hlavních, ale s tím bezprostředně souvisejících vedlejších selekčních údajů, by si zasloužila samostatný výukový program. Stejně vhodné by bylo podrobné rozpracování jednotlivých oblastí bibliografického popisu. Takový program (či programy) by vhodně doplňoval tištěná katalogizační pravidla. Rovněž problematika komunikativního formátu je natolik obsáhlá a při tom důležitá, že by se její zpracování mohlo stát předmětem samostatného výukového programu.

A tady narážíme na závažný problém. Zpracování výukového programu je po odborné stránce nesporně náročné. Je nutná komplexní znalost daného oboru a schopnost vybrat to podstatné z celé problematiky pro pochopení a zvládnutí dané učební látky. Navíc je třeba aplikovat vhodně pedagogické metody. Z toho plyne, že vypracování výukového programu vyžaduje odborné a pedagogické zaujetí a velký objem času a to jak pro vlastní přípravu, tak pro konečnou redakci a vyzkoušení. A to je při plném pedagogickém vytižení více než náročné. V současné době se k přípravě výuky stále přistupuje tradičně – každý pedagog připravuje svou výuku individualně. Ale větší

rozsah využití programovaného vyučování předpokládá týmovou spolupráci alespoň v rámci jedné instituce

Programované učení je kromě svého věcného a pedagogického obsahu naročne také na technické provedení. Ale zatímco pro autorku výukového programu KAT to na počátku 90. let znamenalo naučit se základy programování, jsou dnes již dostupné připravené nástroje pro podporu výuky v elektronické formě, takže tento problém je více méně eliminován.

Navíc se nabízí možnosti zpracování různých témat formou samostatných programů či prezentací nejen jako přípravy pedagogů na výuku a poskytnutí podkladů pro učení, ale také využití různých typů studentských prací. Studenti mohou v rámci projektového vyučování a různých samostatných prací (semestrálních, bakalářských či jiných) shromáždit požadované informace a připravit podklady pro další zpracování. Sledujeme, jak se v současné době zvyšuje tlak na poskytování informací v digitální formě a jak se postupně informace spojené s výukou do této formy převádějí a jak se zvyšuje podíl elektronické komunikace studentů a učitelů. Alespoň v rámci terciálního vzdělávání se jedná o trend nepřehlédnutelný. Nabízí se tak přesunout větší podíl studijních materiálů do svébytné elektronické podoby.

Použitá literatura

1. AACR2R UNIMARC. *České interpretace. Část 1.* Pracovní skupina pro jmenné zpracování dokumentů při NK ČR. 1. vyd. Praha : Národní knihovna České republiky, 1997. 42 s. ISBN 80-7050-263-0
2. AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION. *Anglo-americká katalogizační pravidla : druhé vydání, revize 1988.* Překlad Národní knihovna v Praze. 1. české vyd. Praha : Národní knihovna, 1994-2006. 686 s. ISBN 80-7050-187-1, ISBN 80-7050-278-9
3. BUŘILOVA, Marcela. *Jmenné zpracování (učební text).* Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1999. 123 s.
4. BUŘILOVA, Marcela. *Kat pro Windows - učební program pro katalogizaci [elektronický zdroj].* 2. přeprac. vyd. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1998.
5. BUŘILOVA, Marcela. *Kat - učební program pro katalogizaci [počítačový soubor].* 1. vyd. Praha : Vyšší odborná škola informačních služeb, 1996. 1 CD-ROM, 12 cm.
6. BUŘILOVÁ, Marcela. KAT - výukový program pro katalogizaci. *I* ISSN 0862-9382. Roč. 38(1996), č. 2 s. 38-40, 45.
7. ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování.* Praha : Karlova univerzita, 1993. 415 s.
8. ČSN ISO 5807 *Dokumentační symboly a konvence pro vývojové diagramy toku dat, programu a systému, síťové diagramy programu a diagramy zdrojů systému.* Praha : Český normalizační institut, 1995. 28 s.
9. HRBÁČKOVÁ, Karla. *Základy pedagogiky. 2006.* [online] Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity. Dostupné z: <http://web.fhs.utb.cz/cs/docs/z_klady_pedagogiky.ppt>
10. *ISBD(G) : všeobecný mezinárodní standardní bibliografický popis : anotovaný text.* 1. čes. vyd. Praha : Národní knihovna, 1993. 36 s. ISBN 80-7050-159-6
11. *ISBD(M) : mezinárodní standardní bibliografický popis pro monografie.* 1. čes. vyd. Praha : Národní knihovna, 1993. 62 s. ISBN 80-7050-166-9
12. JARSKÝ, Čeněk. *Příprava a realizace staveb. Multimediální učebnice.* [online] Praha : ČVUT, 2004. Dostupné z: <http://technologie.fsv.cvut.cz/included/e_learning/mmu/plnaverze/>
13. JAROŠOVÁ, Eva. Znáte svůj styl učení? Obohat'te ho! *Učitel'ské listy.* ISSN 1210-7786. Roč. 13, č. 8 (2005/2006), s. 1-2 přílohy Ředitel'ské listy

14. MAXWELL, Margaret F. *Příručka k AACR2 : revize 1988 : výklad a příklady k Anglo-americkým katalogizačním pravidlům*. Překlad Národní knihovna České republiky. Praha : Národní knihovna České republiky, 1995. 435 s. ISBN 80-7050-228-2
15. MAZÁK, Eduard; JÍRA, Vladimír; OHLÍDALOVÁ, Blanka. *Autorská příprava počítačových výukových programů*. Vyškov : Vysoká vojenská škola pozemního vojska, 1989. 54 s.
16. MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáku a studentu*. 1 vyd. Praha : Portál, 1998. 239 s. ISBN 80-7178-246-7
17. MAREŠ, Jiří. Elektronické učení a individuální styly učení. *Československá psychologie*. Roč. 48(2004), č. 3. s. 247-262.
18. MINTY, Wilma. *AACR2 a UNIMARC : příručka pro praktickou katalogizaci s příklady*. Přeložila Hana Kubalová, Edita Lichtenbergová, Bohdana Stoklasová. Praha : Národní knihovna České republiky, 1998. 435 s. ISBN 80-7050-323-8
19. NOVÁKOVÁ, Marie. *Programované učení z hlediska didaktiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 83 s.
20. PAUKNER, Arnošt. *Úvod do metody CPM. Díl II. Cvičení*. Praha : Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chemického průmyslu, 1968. 48 s.
21. *Programované učení jako světový problém*. Výbor statí připravil Václav Kulič. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 200 s.
22. SOUČEK, Václav. *Úvod do pedagogiky*. [online]. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity. Dostupné z: <<http://home/pf.jcu.cz/~vsoucek/03ped.doc>>
23. ŠULC, Jiří. *Úvod do metody CPM. Díl I. Programová učebnice*. Praha : Institut pro výchovu vedoucích pracovníků chemického průmyslu, 1968. 227 s.
24. TALYZINOVÁ, N. F. *Teoretické problémy programovaného učení*. Přel. Adolf Vinšálek. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 148 s.
25. *TDKIV – Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (báze KTD)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2001-. [cit. 2003-03-17]. Dostupné z: <http://sigma.nkp.cz/F/INK9LH2O2FVGYYI1UNPA58PVIMH8XOHKK9MRDDFVANVR5AIVIR-00886?func=file&file_name=find-a&local_base=KTD>
26. TOLLINGEROVÁ, Dana; KNĚŽŮ, Věra; KULIČ, Václav. *Programované učení*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 189 s.
27. TOLLINGEROVÁ, Dana. Úvod do teorie a praxe programované výuky a výcviku. *Odborná výchova*. Roč. 20(1968), č. 1-5, roč. 21, č. 1-10., 120 s.
28. VESTER, Frederic. *Myslet, učit se ... a zapomínat?* 1 vyd. Plzeň : Fraus, 1997. 191 s.

29. VODIČKOVÁ, Hana; KINDLMANOVÁ, Marie. *Základy jmenného popisu informačních pramenů. Programovaný učební text. Experimentální verze*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 2 sv.
30. *Vzdělávací kybernetika ve výzkumu a výuce* Ed Miloš Lánský a Irena Fialová Dobřichovice : Akademia Libroservo, 1994 142 s ISBN 80-85853-02-7
31. WELTNER, Klaus. Učení v souvislostech – optimální pořadí vyučovacích sekvencí In: *Vzdělávací kybernetika ve výzkumu a výuce* Ed. Miloš Lánský a Irena Fialová. Dobřichovice : Akademia Libroservo, 1994 ISBN 80-85853-02-7. S 130-136
32. WELTNER, Klaus. Výběr výukových cílů při časovém omezení učební doby. In: *Vzdělávací kybernetika ve výzkumu a výuce* Ed. Miloš Lánský a Irena Fialová Dobřichovice : Akademia Libroservo, 1994 ISBN 80-85853-02-7. S. 137-141
33. ZLÁMALOVA, Helena. *Alternativní metody vzdělávání na vysoké škole*. [online] Centrum pro studium vysokého školství. Dostupné z: <http://everest.natur.cuni.cz/seminar/2005/prezentace/zlamalova.ppt>
34. *Zpravodaj JP : informace nejen z výpočetní techniky pro všechny školy v ČR*. Praha : Pachner, 1995- ISSN 1211-1589. Dostupné též z: <http://www.pachner.cz/html/tipy/zpravodaj-jp-skolstvi-inzerce.htm>

Seznam vyobrazení

Obr. 1 – schéma lineárního programu	16
Obr. 2 – schéma programu s mnohovýběrovou odpovědí	16
Obr. 3 – schéma větveného programu	17
Obr. 4 – síťový graf	21
Obr. 5 – schéma katalogizačního záznamu	31
Obr. 6 – titulní obrazovka programu	35
Obr. 7 – hlavní menu	35
Obr. 8 – krok s textovým výkladem	36
Obr. 9 – krok s vypisovanou odpovědí podle obrazového zpracování	36
Obr. 10 – indikace správné odpovědi na kontrolní otázku ve výkladové lekci	37
Obr. 11 – indikace nesprávné odpovědi na kontrolní otázku ve výkladové lekci	37
Obr. 12 – indikace správné odpovědi na kontrolní otázku v opakovací lekci	38
Obr. 13 – indikace nesprávné odpovědi na kontrolní otázku v opakovací lekci	38
Obr. 14 – příklad katalogizačního záznamu	39
Obr. 15 – tlačítko Lekce 1	41
Obr. 16 – schéma průchodu Lekcí 1	47
Obr. 17 – tlačítko Lekce 2	48
Obr. 18 – schéma průchodu Lekcí 2	53
Obr. 19 – tlačítko Lekce 3	54
Obr. 20 – schéma průchodu Lekcí 3	59
Obr. 21 – tlačítko Lekce 4	60
Obr. 22 – schéma průchodu Lekcí 4	66
Obr. 23 – tlačítko Lekce 5	67
Obr. 24 – schéma průchodu Lekcí 5	72
Obr. 25 – tlačítko Lekce 6	73
Obr. 26 – schéma průchodu Lekcí 6	76
Obr. 27 – tlačítko Lekce 7	77
Obr. 28 – schéma průchodu Lekcí 7	82
Obr. 29 – tlačítko Lekce 8	83
Obr. 30 – schéma průchodu Lekcí 8	89